UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01479457 2

PA
6500
M4
1903
liber
3
cop.2

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

45'3 I

63

M. MANILII ASTRONOMICON

LIBER TERTIVS

M. MANILII

ASTRONOMICON

LIBER TERTIVS

RECENSVIT ET ENARRAVIT

A. E. HOVSMAN

LONDINII
APVD GRANT RICHARDS
MDCCCCXVI

PA
6500
M4
1903
liber 3
cop. 2

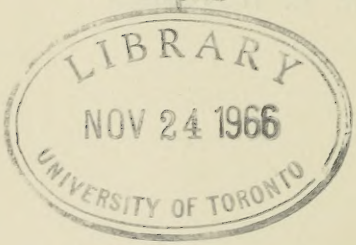

1142236

43–159 We have heard already of two celestial circles, coincident the one with the other, which are divided into 12 equal parts: the zodiac (I 256–74, 667–83) with its 12 signs, and the dodecatropos (II 856–967) with its 12 temples. Here is a third, to be superposed on the other two: the circle of the 12 *athla* or *sortes*. Of these three circles the first, like the milky way, is a portion of the revolving sky; the second, like the horizon and the meridian, is incorporeal and does not spin with the heavens. The third, also incorporeal, is neither rotatory like the first nor stationary like the second: the astrologer carries it in his pocket, whence at the moment of a nativity he whips it out and claps it on the zodiac. The rules for performing this operation will be given in verses 160–202.

The 12 parts of this circle, which contain the various activities experiences and circumstances of human life, are called by Manilius *sortes* (75, 80, 96, 138), *labores* (160, 170), and *athla* (162, 172, 193, 201), a term applied by Varro and others, in the sense of ἆθλοι, to the labours of Hercules, likewise 12 in number.

The contents of the 12 parts are assorted as follows.

1. House and home and property.
2. Military life and foreign travel.
3. Civil life.
4. Law, justice, and pleading.
5. Marriage, friendship, and hospitality.
6. Means and prosperity.
7. Dangers.
8. Station and repute.
9. Children and parental cares.
10. The conduct of life and ordering of the household.
11. Health and sickness.
12. The attainment of objects pursued.

It appears from 85 'cetera succedunt signisque sequentibus haerent' and 174 sq. 'cetera praedicto subeuntibus ordine signis |

coniunges ' that the numeration, like that of the signs of the zodiac, is from right to left.

Liars need not have long memories if they address themselves only to fools, who have short ones ; and an astrological poet writing his third book may safely forget his second, because an astrological reader will never remember it. But the impious and attentive sceptic will not fail to remark that some of the goods now packed in these compartments have already been stowed elsewhere. In 134 sq. *uitae actus* and *mores* are assigned to the 10th athlum ; but in II 831 *arbitrium uitae* and *regula morum* belonged to the horoscope, which is one of the 4 cardines. The 11th athlum in 140 sq. contains *ualetudo nunc libera morbis nunc oppressa* ; but in II 901 sq. *momenta salutis* and *bella morborum* were assigned to the 5th temple of the dodecatropos. In 132 the 9th athlum has *gnatorum sortem dubiam patriosque timores* allotted to it ; but the 1st temple had *fortunam natorum* and *uota parentum* in II 946 sq. Wedlock is provided with no fewer than three repositories : the western cardo in II 839, the 10th temple in II 925, and now the 5th athlum in III 120. How these conflicts are to be reconciled we never learn.

This circle of 12 *sortes* is nowhere else to be found ; but the name by which Manilius calls the first of them (96, 171, 176, 192, 201) is a household word in astrology. The *locus Fortunae* or κλῆροσ Τύχησ is a thing which has to be mentioned so often that for brevity it is denoted by a special symbol, ⊕, as if it were a planet or a sign of the zodiac. But the κλῆροι of which it is one are usually a system of seven, corresponding to the seven planets : Τύχη or κλῆροσ Σελήνησ, Δαίμων or κλῆροσ Ἡλίου, Ἔρωσ or κλῆροσ Ἀφροδίτησ, Ἀνάγκη or κλῆροσ Ἑρμοῦ, Τόλμα or κλῆροσ Ἄρεωσ, Νίκη or κλῆροσ Διόσ, Νέμεσισ or κλῆροσ Κρόνου. These do not form a continuous circle, like the 12 *sortes* of Manilius, but the place of each is determined by separate calculation.

Paulus Alexandrinus ed. 1586 fol. K 2 *περὶ τῶν ζ' κλήρων τῶν ἐν τῇ Παναρέτῳ*. These he enumerates K 2–4, beginning *πρῶτοσ ὁ τῆσ Τύχησ κλῆροσ* and following the order which I have given above. His scholiast K 4 summarises thus : *γέγραπται τῷ Ἑρμῇ περὶ τῶν τοιούτων κλήρων ἐν βίβλῳ λεγομένῃ Παναρέτῳ, ἔνθα καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα παραδίδωσι. λέγει οὖν ζ' κλήρουσ πρὸσ τὸν ἀριθμὸν τῶν ζ' ἀστέρων. τὸν μὲν κλῆρον τοῦ ☉, ἀγαθὸν ὀνομάζων Δαίμονα· τὸν δὲ τῆσ ☾, ἀγαθὴν Τύχην* (Paulus himself in both cases omits the epithet)· *τὸν δὲ τοῦ ♃, Νίκην· τὸν δὲ τοῦ ♅, Ἀνάγκην· τὸν δὲ τῆσ ♀, Ἔρωτα· τὸν δὲ τοῦ ♂, Τόλμαν· καὶ τὸν του ♄, Νέμεσιν. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἄλλοι κλῆροι ὑπάρχουσιν, ἔξωθεν τῆσ Παναρέτου, πατρὸσ καὶ μητρὸσ καὶ ἀδελφῶν καὶ τέκνων καὶ γάμων καὶ ἄλλων πολλῶν· ὁ μέντοι Παῦλοσ οὗτοσ οὐ πάντασ ἐκτίθεται*. There are similar accounts in catal. cod. astrol. Graec. I p. 160

11–28 and p. 168 19–25. Many other κλῆροι, such as κλῆροσ κλοπῆσ, δάνουσ or δανείων, ἔχθρασ or ἐχθρῶν, ξένησ or ξενιτείασ, are mentioned in C.C.A.G. I pp. 169 sq. and by Vettius Valens.

160–202 We are now to learn the proper method of applying the circle of *athla* to the circle of zodiacal signs. Since the order of the 12 *athla* in their circle is unchangeable, it suffices us to know the right place in the zodiac for the first of them, the *sors Fortunae*: the rest will then fall into position automatically. The rules for placing the *sors Fortunae* are the following. Ascertain the posture of the zodiac and the planets at the moment of nativity, and then, according as the nativity fell by day or by night, proceed by the one or the other of two methods. If it fell by day, count the number of degrees from the place of the Sun to the place of the Moon, and measure off this number along the zodiac from the cardinal point of the horoscope or ascendant: where the number ends, there will be found the *sors Fortunae*, just as far removed from the horoscope as the Moon from the Sun. For example: let the Sun be in Cancer, the Moon in Virgo, and the horoscope in Libra. The Sun and Moon are 2 signs apart (for clearness and simplicity I reckon by whole signs and not by degrees); measure off 2 signs from Libra, and the *sors Fortunae* will be found in Sagittarius. The other *athla* will then follow it, as Manilius says at 85 and 174, in the order of the signs; the second in Capricorn, the third in Aquarius, and the twelfth in Scorpius.

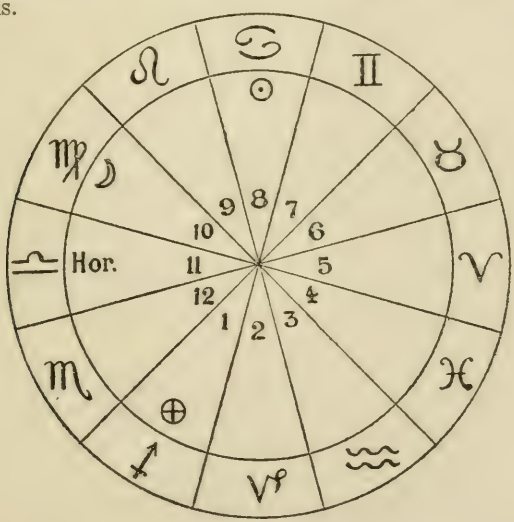

RATIO DIVRNA

But if the nativity fell by night, change your procedure accordingly. Count the number of degrees, not from the Sun to the Moon, but from the Moon to the Sun, and measure off this number, as before, from the cardinal point of the horoscope: where it ends, there is the *sors Fortunae*. Let the Sun be still in Cancer and the Moon still in Virgo, but let the horoscope be now in Aries, so that the Sun will be under the horizon. The Moon and Sun are 10 signs apart: measure off 10 signs from Aries, and the *sors Fortunae* will be found in Aquarius.

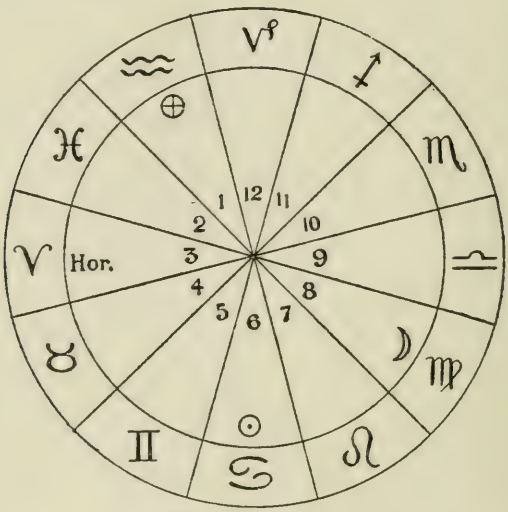

RATIO NOCTVRNA

The counting and the measurement, both by day and by night, take place ἐπὶ τὰ ἑπόμενα, *per signa consequentia*, in the regular order of the signs of the zodiac, from Aries through Taurus to Pisces, not from Aries through Pisces to Taurus. This is necessarily to be presumed, because Manilius says nothing to the contrary; and so the passage was rightly understood by Fayus. The meaning of *uerte uias* in verse 196 is *muta rationem*, take the Moon instead of the Sun as your starting point.

But Scaliger chooses to interpret the phrase otherwise, as if it meant *numera retro*. I shall presently show that it cannot; but even if it did it would make no difference. In the nocturnal geniture given above we should then get 2 signs' distance by counting backward from the Moon in Virgo to the Sun in Cancer; and by measuring this distance backward from the horoscope in Aries we should find

the *sors Fortunae* in Aquarius as before. Scaliger however is bent on picking a quarrel with Manilius, and the quarrel he picks is this : he says that the nocturnal method yields the same result which would be yielded by the diurnal, and that the two are really one : ' quid enim interest distantiam Solis a Luna per signa consequentia sumptam ab horoscopo in consequentia numerare, aut distantiam Lunae a Sole per antecedentia ab horoscopo in antecedentia quoque putare ? ' (ed. an. 1655 p. 199). Let us see. Apply the nocturnal method, as expounded by Scaliger himself, to the diurnal geniture given in my first figure. Count backwards from the Moon in Virgo to the Sun in Cancer : that is 2 signs. Measure 2 signs backwards from the horoscope in Libra, and where will the *sors Fortunae* be ? In Sagittarius as before ? No, in Leo. The only two cases in which the diurnal and nocturnal methods can possibly yield the same result are when the Sun and Moon are in the same place and when they are in diametrical opposition. Scaliger has made a gross miscalculation, and his quarrel with Manilius is that Manilius has made none.

Pingré too is resolved that Manilius shall be in the wrong, but to gain his end he is obliged to put a gloss of his own on the words Manilius has used. *uerte uias*, according to Pingré, means that the counting of degrees between Moon and Sun is to proceed forward, just as in the diurnal geniture, but that the measurement of degrees from the horoscope is to proceed backward : then of course the result reached will be the same as that given by the diurnal method. This attempt to wrest the words out of their sense is repeated by Breiter, who assists our calculations by figuring a nocturnal geniture, tafel II 4, in which the sun is high overhead and the hour is about ten o'clock in the morning : the 12 athla, in not unnatural consternation, have hereupon abandoned the order which Manilius in verse 168 declares to be immutable, and are chasing each other round the circle hind-before. No stranger night-scene was ever witnessed by Walrus or by Carpenter.

Manilius has expressed his meaning so clearly and carefully that even Scaliger's misinterpretation is inexcusable and Pingré's might almost be set down to malice. *uerte uias* says the poet, and instantly adds *sicut naturae uertitur ordo*. Now in what respect does nature invert her order at night ? Does the sky cease turning from east to west and begin turning from west to east ? Do the planets cease moving from west to east and begin moving from east to west ? They do not ; and consequently Manilius' precept cannot mean that the nocturnal counting of degrees or measurement of distances

should proceed backward instead of forward. The inversion of nature's diurnal order which takes place at night is that the Sun then resigns his primacy to the Moon. And to preclude all possibility of mistake Manilius next translates his figurative language into its literal equivalent: *consule tum Phoeben imitantem lumina fratris | semper et in proprio regnantem tempore noctis.* That is all that is meant by *uerte uias.*

So much is certain: this is what Manilius says, and not only are his words plain but their sense is consistent. There is less certainty about the meaning of the Greek term, used by Nechepso and Petosiris, which Manilius is translating: ἀνάπαλιν. Vettius Valens p. 154 23-8 has these words: ἐν γὰρ τῇ ιγ′ βίβλῳ ὁ βασιλεὺς (Nechepso) . . . κλῆρον Τύχης ἐπιφέρει ἀπὸ Ἡλίου καὶ Σελήνης καὶ ὡροσκόπου, . . . περὶ οὗ καὶ αἴνιγμα τέθεικε τὸ ἔμπαλιν καὶ ἀνάπαλιν. What Nechepso meant by ἔμπαλιν will not here concern us, since it appears from Val. p. 59 25 and p. 332 33 that the term did not indicate any peculiarity of the nocturnal method; but in considering the meaning of ἀνάπαλιν it will be convenient to begin with Ptolemy. Ptolemy tetr. p. 33[m] ed. 1535 writes κλῆρον μέντοι Τύχης συνάγομεν ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ πάντοτε τῶν μοιρῶν καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοῦ ἀπὸ Ἡλίου ἐπὶ Σελήνην, καὶ τὰ ἴσα ἀφαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ ὡροσκόπου κατὰ τὰ ἑπόμενα τῶν ζῳδίων, and again p. 45 τοῦ καλουμένου κλήρου τῆς Τύχης . . . καθ' ὃν πάντοτε τὴν ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἐπὶ τὴν Σελήνην διάστασιν ἐκβάλλομεν ἀπὸ τοῦ ὡροσκόπου καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῶν τῆς νυκτὸς γεννωμένων. In thus using one and the same calculation for diurnal and nocturnal genitures it seems that Ptolemy was singular; and his scholiast tells us that his practice was due to the interpretation which he put upon the ἀνάπαλιν of Nechepso and Petosiris: ed. Basil. 1559 p. 111 εἰδέναι γὰρ χρὴ ὡς οὐ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις κλῆρον Τύχης ὁ Πτολεμαῖος λαμβάνει ἀλλὰ πάντοτε ἀπὸ Ἡλίου ἐπὶ Σελήνην ἀριθμεῖ καὶ τὰ ἴσα ἀπὸ ὡροσκόπου. οὐ γάρ, φησί (this statement is not extant in Ptolemy), νενοήκασι τὰ ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ περὶ κλήρου Τύχης γεγραμμένα. λέγει δὲ παλαιὸν τὸν Νεχεψὼ καὶ Πετόσιριν. οὗτοι γὰρ πρῶτοι τὸ δι' ἀστρολογίας ἐξήπλωσαν προγνωστικόν. τί οὖν ἔφασαν οὗτοι; ὅταν κλῆρον Τύχης λαμβάνῃς, ἡμέρας μὲν ἀπὸ Ἡλίου ἐπὶ Σελήνην ἀρίθμει, καὶ τὰ ἴσα ἀπὸ ὡροσκόπου καὶ ἐπὶ τὰ ἑπόμενα τῶν ζῳδίων ἀπόλυε, νυκτὸς δὲ τὸ ἀνάπαλιν. τὸ ἀνάπαλιν δὲ τί ἐστιν; ἵνα ἀπὸ Σελήνης ἐπὶ Ἥλιον ποιήσῃς, καὶ μηκέτι εἰς τὰ ἑπόμενα ἀλλ' εἰς τὰ ἡγούμενα ἀπολύσῃς. πάλιν γὰρ ὁ αὐτὸς εὑρίσκεται ὁ καὶ πρότερον εὑρεθεὶς ⟨ἀριθμὸς⟩, ὁ ἀριθμηθεὶς ἀπὸ Ἡλίου ἐπὶ Σελήνην. οἱ δὲ ἐπιγενόμενοι οὐκέτι τὸ ἀνάπαλιν ἐπὶ πάντων ἐφύλαξαν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀριθμήσεως τῆς ἀπὸ Σελήνης ἐπὶ Ἥλιον, οὐκέτι δὲ τὴν τάξιν τῶν ζῳδίων ἐπὶ τὸ ἀνάπαλιν καὶ τὰ προηγούμενα ἐποιήσαντο. What Nechepso and Petosiris themselves meant by their ἀνάπαλιν we cannot now determine; but Ptolemy, if we believe his scholiast, understood it as Pingré understands the *uerte uias* of Manilius: in a nocturnal geniture not only was the counting of degrees to start from the Moon instead of the Sun, but the measuring off from the horoscope (though not the counting from the Moon) was to be made backwards, Aries Pisces Aquarius and so on. Thus interpreted, Nechepso and Petosiris incur the charge which Pingré levels at Manilius: that their diurnal and nocturnal methods are in reality identical, and that the pretence of giving two different rules is a mystifying waste of words. So

thought those whom Ptolemy's scholiast calls *οἱ ἐπιγενόμενοι*: they therefore understood *ἀνάπαλιν* to signify nothing but the substitution of Moon for Sun as starting point; the counting and measuring along the zodiac, by night as by day, was to be made forwards, Aries Taurus Gemini. That this is what Manilius teaches I have already shown; and Greek astrologers other than Ptolemy either say the same or say nothing to the contrary. Paul. Alex. K 2 *πρῶτος ὁ τῆς Τύχης κλῆρος, ὃν ἀριθμεῖν δεήσει, τῶν μὲν ἡμέρας γινομένων, ἀπὸ τῆς ἡλιακῆς μοίρας ἕως τῆς σεληνιακῆς, καὶ τὸν συναχθέντα ἀριθμὸν διεκβάλλειν ἀπὸ τῆς ὡροσκόπου μοιρικῆς ἀριθμήσεως, διδόντας ἑκάστῳ ζῳδίῳ μοίρας λ'· καὶ ὅπου ἂν καταντήσῃ ὁ συναχθεὶς ἀριθμός, ἐκεῖσε τὸν τῆς Τύχης λέγε κλῆρον εἶναι. τῶν δὲ νυκτὸς, τὸ ἀνάπαλιν, τουτέστιν ἀπὸ τῆς σεληνιακῆς ἐπὶ τὴν ἡλιακήν· τὰ δὲ λοιπὰ ὁμοίως ἀπὸ τῆς τοῦ ὡροσκόπου μοίρας διέκβαλλε.* In K 4 he gives a *ὑπόδειγμα* and repeats his injunction to reckon *ἐπὶ ἡμερινῶν γενέσεων ἀπὸ μοίρας Ἡλίου ἕως μοίρας Σελήνης· . . . καὶ οὕτως τὸν συναγόμενον ἀριθμὸν διέκβαλλε ἀπὸ τοῦ ὡροσκόπου*, to which in L there is added a note that in both operations the order of the signs is to be followed, *ὡς γὰρ τὰς ἀπὸ Ἡλίου μέχρι Σελήνης λαμβάνομεν ἐπὶ τὰ ἑπόμενα, οὕτως καὶ τὰς ἀπὸ ὡροσκόπου*: on the same page he has *καὶ ἐπὶ μὲν ἡμερινῆς γενέσεως οὕτως· ἐπὶ δὲ νυκτερινῆς ἀνάπαλιν. οἷον ἐπὶ τοῦ κλήρου τῆς Τύχης ἐλάβομεν ἐπὶ ἡμερινῆς γενέσεως ἀπὸ Ἡλίου ἐπὶ Σελήνην, νυκτερινὴν δὲ πραγματεύομενοι ποιήσομεν ἀπὸ Σελήνης ἐπὶ Ἥλιον, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως.* C.C.A.G. VIII ii pp. 81 sq. (= Heph. Theb. II 18) *φησὶν* (*ὁ Δωρόθεος*) *. . . δεῖν . . . σκοπεῖν . . . τὸν κλῆρον . . . τῆς Τύχης . . . ἐπὶ μὲν ἡμερινῶν γενέσεων ἀπὸ Ἡλίου ἐπὶ Σελήνην, καὶ τὰ ἴσα ἀπὸ ὡροσκόπου, ἐπὶ δὲ νυκτερινῶν ἀπὸ Σελήνης ἐπὶ τὸν Ἥλιον, καὶ τὰ ἴσα ὁμοίως ἀπὸ ὡροσκόπου.* Firmicus math. IV 17 1 is likewise in agreement with Manilius so far as he there commits himself: *in omni genitura nocturna computa a Luna usque ad Solem, in diurna genitura a Sole computa rursus ad Lunam, et, quantuscumque signorum fuerit numerus, tanta ab horoscopo incipiens signa numera; et, quodque signum habuerit nouissimum numerum, ipsum tibi signum locum Fortunae demonstrat*; but in 3–4 he is more explicit and less intelligible, and agrees neither with Manilius nor with anyone else. He says that by day the degrees should be counted from the Sun to the Moon, but whether forwards or backwards he does not tell us; they should then be measured off from the horoscope *in dexteram partem*, which means *ἐπὶ τὰ ἡγούμενα*, contradicts both Paulus and Ptolemy, and seems to be a slip of the pen. By night, he proceeds, they should be counted from the Moon to the Sun *per signa sequentia* (*ἐπὶ τὰ ἑπόμενα*) *simili modo*, which implies that they are thus counted also by day; they should then be measured off from the horoscope, but in which direction he leaves us to find out for ourselves.

There is yet another vagary to be met with in Vett. Val. p. 155 5–9 *ἐμοὶ δ' ἔδοξεν ἐπὶ μὲν ἡμερινῆς γενέσεως λαμβάνειν ἀπὸ Ἡλίου ἐπὶ Σελήνην καὶ τὰ ἴσα ἀπὸ ὡροσκόπου, ἐπὶ δὲ νυκτερινῆς, ἐφ' ὅσον μὲν ἡ Σελήνη ὑπέργειός ἐστι, τουτέστι μέχρις οὗ δύνει, ἀπ' αὐτῆς ἐπὶ τὸν Ἥλιον λαμβάνειν καὶ τὰ ἴσα ἀπὸ ὡροσκόπου, μετὰ δὲ τὴν δύσιν ἀπὸ Ἡλίου ἐπ' αὐτήν.*

203–246 The place of the *sors Fortunae*, and consequently of all the 12 *athla*, depends, as we have seen, upon the place of the horoscope. But how is the place of the horoscope itself to be ascertained? Direct observation at the instant of birth, which Sextus

Empiricus πρὸσ ἀστρ. 50–85 pronounces impossible, is allowed by Manilius to be extremely difficult, though of the many difficulties enumerated by Sextus he mentions only one, the velocity with which the heaven revolves. There is indeed in common use, he says, a calculation which professes to surmount this obstacle. Note (by the sundial or otherwise) the moment of birth, count the time which at that moment has elapsed since sunrise, and translate this time into degrees of the zodiac at the rate of 1 sign (30 degrees) to every 2 hours: hours, that is, of the natural day, each of which is $\frac{1}{12}$ of the time between sunrise and sunset. Measure off this number of degrees along the zodiac, starting from the point occupied by the Sun and proceeding in the order of the signs, that is leftward, eastward, counterclockwise. The point of the zodiac where the number terminates will be that which was rising at the moment of birth. For example: let the moment of birth be noon on March 21. That is the end of the 6th hour after sunrise, and 6 hours are equivalent to 3 signs. The sun is at the 1st point of Aries: measure off thence on the zodiac the 3 signs Aries Taurus and Gemini, and the horoscope will be found at the 1st point of the next sign Cancer.

This method is based on the assumption that every sign of the zodiac occupies in rising 2 hours of the natural day, $\frac{1}{6}$ of the time between sunrise and sunset. But that assumption is false. The zodiac is oblique, and consequently different signs make different angles with the eastern horizon. Taurus for example rises at an inclination nearer the horizontal than Cancer's, Virgo at an inclination nearer the perpendicular; the 30 degrees of Taurus therefore take less time to rise than the 30 degrees of Cancer, the 30 degrees of Virgo take more. Now on a day of the year, say April 1, which embraces between sunrise and sunset the risings both of Taurus and of Virgo, if Taurus takes 2 hours to rise, Virgo must take more; if Virgo takes 2 hours, Taurus must take less. And the fact is that neither takes 2 hours.

But not only is the assumption of equal ascensions false: it is also self-contradictory. An hour, $\frac{1}{12}$ of the natural day, is not of the same length all the year round: it is long when the days are long and short when they are short. If then a sign occupies in rising 2 of the long hours of a summer's day, it must occupy more than 2 of the shorter hours of a day in spring or autumn or winter. Sagittarius for instance rises between sunrise and sunset both in July and in October, and if it takes 2 July hours to rise, it must take more than 2 October hours. And what of the other 5 signs which also rise

during an October day ? for between the sunrise and sunset of every day, no matter how long or short, there always rise 6 signs or 180 degrees, half of the zodiac. If Sagittarius in October takes more than 2 hours to rise, one at least of the other signs then rising must take less. Ascensions therefore cannot be equal.

247–274 And indeed it is vain to base our calculation of the horoscope upon anything so unstable as the fluctuating hours of the natural day. We must have a standard hour, whose length will not alter with the season ; and twice a year we are furnished with such an hour by nature herself. At the vernal and again at the autumnal equinox the 12 hours of day are equal to the 12 hours of night, and each hour is $\frac{1}{24}$ of the *νυχθήμερον*. The astrologer must divide the *νυχθήμερον* into 24 such hours at all seasons of the year, disregarding the times of sunrise and sunset and the duration of light and darkness. It will then be found that at midwinter the day contains $9\frac{1}{2}$ of these unvarying hours and the night $14\frac{1}{2}$, while at midsummer it is the day that has $14\frac{1}{2}$ and the night $9\frac{1}{2}$. Such at least is the length of the longest and the shortest day and night in the latitude of Alexandria or the Egyptian Delta.

Here Manilius errs. In this latitude, according to the ancient astronomers, the longest day was of 14 hours and the shortest of 10 : Ptol. synt. II 6 (p. 108 Heib.) *ἕνατόσ ἐστι παράλληλοσ, καθ' ὃν ἂν γένοιτο ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ιδ'. ἀπέχει δ' οὗτοσ τοῦ ἰσημερινοῦ μοίρασ λ' κβ' καὶ γράφεται διὰ τῆσ κάτω χώρασ τῆσ Αἰγύπτου.*[1] It was in the latitude of Rhodes that the longest day was of $14\frac{1}{2}$ hours and the shortest of $9\frac{1}{2}$: ib. p. 109 *ἑνδέκατόσ ἐστι παράλληλοσ, καθ' ὃν ἂν γένοιτο ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ιδ' L'. ἀπέχει δ' οὗτοσ τοῦ ἰσημερινοῦ μοίρασ λς' καὶ γράφεται διὰ Ῥόδου.*

275–300 In this latitude, says Manilius, the ascensions of the signs are the following (and for pure love of ciphering he gives their descensions as well, which are no help towards finding the horoscope). Aries and Pisces rise severally in 1 hour and 20 minutes

[1] The word *Catachoras*, cited by the thes. ling. Lat. from Isid. orig. III 42 4 and Cassiod. art. 7 p. 1218[B], should be written *Catochoras*, which in both places has MS authority. It is *κάτω χώρασ* and signifies this same degree of latitude : *septem climata caeli . . . quorum primum est Meroes, secundum Syenes, tertium Catochoras, id est Africa, quartum Rhodu, quintum Hellespontu, sextum Mesupontu, septimum Borysthenus.*

and severally set in 2 hours and 40 minutes. Taurus and Aquarius rise in 1 h. 36 m. and set in 2 h. 24 m. Gemini and Capricorn rise in 1 h. 52 m. and set in 2 h. 8 m. Cancer and Sagittarius rise in 2 h. 8 m. and set in 1 h. 52 m. Leo and Scorpius rise in 2 h. 24 m. and set in 1 h. 36 m. Virgo and Libra rise in 2 h. 40 m. and set in 1 h. 20 m. Thus each sign's time of rising added to its time of setting yields 4 hours ; and so does each sign's time of rising (or setting) added to the opposite sign's time of setting (or rising). The two signs adjacent to the point of the vernal equinox rise quickest and set slowest : those adjacent to the autumnal equinox rise slowest and set quickest.

But beside this table of hours there is a table of stades. And what is a stade ? Manilius has forgotten to tell us ; and though at III 418 he has tried to give the total number of stades, the scribes have stepped between and the number is not there. Neither Scaliger nor Salmasius nor I can cite any place where the term is used as Manilius uses it (for in Firm. VIII 4 16 it means something utterly different), and the lexicons do not even cite the use of Manilius. The meaning however can easily be learnt from the context. Scaliger, who afterwards wandered off into a wilderness of error, said in his first edition at verse 282 ' stadium est dimidium gradus '. True so far : a stade is half a degree ; but half a degree of what ? Scaliger knew, but forgot to say, and consequently no other commentator knows. Fayus and Stoeber say it is half a degree of the zodiac ; Pingré says it is an arc of the ecliptic which takes 2 minutes to rise or set ; and Breiter says it is both. Both it cannot be, and it is neither. Half a degree of the zodiac occupies no constant time in rising, and an arc of the ecliptic which takes 2 minutes to rise has no constant length. To employ either the one or the other would introduce anew into the calculation of ascensions that very element of fluctuation and indeterminateness which Manilius is engaged in expelling.

A stade is half a degree of the equator ; it is an arc of the equator which takes 2 minutes to rise. The equator throughout all its length, unlike the zodiac and ecliptic, makes the same angle with the horizon, and consequently equal arcs of the equator rise in equal times ; 15 degrees or 30 stades in every equinoctial hour. The whole circle of 360 degrees or 720 stades is therefore equivalent to the whole circle of 24 hours : so much so that the Greek astronomers use the term *χρόνοι ἰσημερινοί* to signify degrees of the equator ; and when Manilius appends his table of stades to his table of hours he is only saying the same thing over again. He was nothing loth : the more

arithmetic the merrier. But to reckon by stades was easier than to reckon by hours because it avoided the use of fractions ; and Ptolemy synt. II 8 for the same reason states the ascensions of the signs not in hours but in degrees of the equator.

Manilius' table of the stades which, in the latitude now under consideration, rise and set simultaneously with the several signs of the zodiac is the following. With Aries and Pisces severally there rise 40 stades and there set 80 ; with Taurus and Aquarius there rise 48 and there set 72 ; with Gemini and Capricorn there rise 56 and there set 64 ; with Cancer and Sagittarius there rise 64 and there set 56 ; with Leo and Scorpius there rise 72 and there set 48 ; with Virgo and Libra there rise 80 and there set 40.

The complete table of hours and stades for the rising and the setting of the signs is therefore this :

Risings			Settings	
Stades	Hours	Signs	Stades	Hours
40	1.20 m.	♈ ♓	80	2.40 m.
48	1.36 m.	♉ ♒	72	2.24 m.
56	1.52 m.	♊ ♑	64	2.8 m.
64	2.8 m.	♋ ♐	56	1.52 m.
72	2.24 m.	♌ ♏	48	1.36 m.
80	2.40 m.	♍ ♎	40	1.20 m.

It will be seen that each interval consists of 8 stades or 16 minutes.

Valens p. 23 sq., without specifying the latitude of which he speaks, gives an account of the ascensions which is identical with Manilius', though using degrees of the equator instead of stades: Aries Pisces 20°, Taurus Aquarius 24°, Gemini Capricorn 28°, Cancer Sagittarius 32°, Leo Scorpius 36°, Virgo Libra 40°. Firmicus II 11 3, if his astrological jargon is translated into astronomical equivalents, will be found to give the same table of degrees, assigning it, like Manilius, to the latitude not of Rhodes but of Alexandria (and, says he, of Babylon). Martianus Capella 844–5, not specifying his latitude, gives a very similar table of hours, in which the shortest time (Aries Pisces 1 h. 20 m.) and the longest (Virgo Libra 2 h. 40 m.) coincide with Manilius' account, but the intervals differ from his, in that some of them consist of more than 16 m. and some of less. The conventional table of hours and degrees for the latitude of Alexandria is given by Paulus Alexandrinus A 2–4 and B 2 : Aries and Pisces severally rise in 1 h. 26 m. 40 s. and with 21° 40′ of the equator ; at each stage the hours are augmented by 13 m. 20 s. and the degrees by 3° 20′, till Virgo and Libra rise in 2 h. 33 m. 20 s. and with 38° 20′. The same figures glimmer through the corruption of the text at Porph. isag. p. 195 in a table for the latitude of Alexandria which is ascribed by Porphyry to the more ancient astrologers in general and by comm. Ptol. tetr. p. 41 to the Egyptians.

All methods of this sort, Manilius' among them, are rejected by Ptolemy tetr. p. 12 no less cavalierly than Manilius himself rejects what he calls the 'uulgata ratio' at III 218: τῇ κοινῇ πραγματείᾳ καὶ τῇ πρὸσ ὁμαλὰσ ὑπεροχάσ τῶν ἀναφορῶν συνισταμένῃ, μηδὲ κατὰ μικρὸν ἐγγὺσ οὔσῃ τῆσ ἀληθείασ. In synt. II 7 Heib. pp. 123 sq. Ptolemy calculates the ascensions of the signs for the latitude of which Manilius speaks, where the longest day has $14\frac{1}{2}$ hours; and it appears that Manilius is wrong in every particular. Aries and Pisces rise not with 40 stades or 20° but with 19° 12′; Virgo and Libra not with 80 stades or 40° but with 36° 28′; Leo and Scorpius, instead of rising quicker than Virgo and Libra, rise slower, with 37° 2′; the increase from one sign's ascension to the next is never 8 stades or 4°, but always either less or more, and the rate of increase is not even equable throughout all the parts of a sign.

But not only is Manilius thus at odds with astronomy: he is at odds with himself. In verses 385–442 he professes to give a general rule by which the ascensions may be ascertained for any latitude. Apply that general rule to this particular case, and it will be found to give results which are not the results here stated by its author. By the general rule, in a latitude where the longest day has $14\frac{1}{2}$ hours, the ascension of Aries will not be 40 stades but $39\frac{1}{6}$, not 1 h. 20 m. but 1 h. 18 m. 20 s.; the ascension of Libra will not be 80 stades but $80\frac{5}{6}$, not 2 h. 40 m. but 2 h. 41 m. 40 s.; and no ascension will differ by less than 20 seconds or $\frac{1}{6}$ of a stade from the figures given in the table above.

But it is now time to use this table for the discovery of a horoscope in the latitude for which it is designed, and to compare the result with that obtained on p. xii by the disparaged and discarded 'uulgata ratio'. Let the moment of birth, as before, be noon on March 21. Count the equinoctial hours which have passed and the stades of the equator which have risen since sunrise: the hours are 6 and the stades are 180. The sun is at the 1st point of Aries: measure off thence on the zodiac a length which shall correspond to these figures. Aries Taurus and Gemini are together equivalent to 144 stades or 4 h. 48 m.: the residue, 36 stades or 1 h. 12 m., signifies so much of Cancer as rises with that portion of the equator or in that space of time: $\frac{36}{64}$, between $\frac{16}{30}$ and $\frac{17}{30}$. The horoscope therefore is in the 17th degree of Cancer; and the 'uulgata ratio', if Manilius is right, was wrong by more than half a sign.

301–384 The table of ascensions given in verses 275–300 is applicable to the latitude in which the longest day or night is of $14\frac{1}{2}$ hours and the shortest of $9\frac{1}{2}$. But days and nights and the inclination of the zodiac to the horizon are not the same all the world over. At the terrestrial equator each sign of the zodiac takes (roughly speaking) 2 hours to rise, and all the year round the night is equal to the day. As we move northward, the zodiac, with the celestial equator, is tilted to the south, and day and night

grow ever more and more unequal, till the southern signs one after another touch the horizon and disappear below it, and the sun, if he is travelling through them, is lost to sight for days and months at a time. Lastly, when we reach the pole, he is invisible for half the year continuously, and continuously visible for the other half, because the signs from Aries to Virgo are always above the horizon, and the signs from Libra to Pisces beneath it. It is clear that in these changing circumstances our table of ascensions will no longer correspond to the facts of nature, and may be left behind us at Rhodes.

385–442 We want therefore a general rule which will enable us in any latitude to determine the time occupied by a sign in rising; and that rule is this. Count up the hours of the longest day and divide the sum by 6: the quotient will be the time occupied in rising by Leo. Count up likewise, and likewise divide by 6, the hours of the shortest night: the quotient will be the time occupied in rising by Taurus. Subtract the lesser of the two quotients from the greater and divide the remainder by 3. Add this third quotient to the rising-time of Taurus, and you have the rising-time of Gemini; add it again, and you have the rising-time of Cancer; add it a third time, and of course you have the rising-time, already ascertained, of Leo. Make the same addition to Leo's rising-time, and you have Virgo's; and Virgo's is also Libra's. From Libra's subtract the same amount, and you have Scorpius'; from Scorpius', and you have Sagittarius'; from Sagittarius', and you have Capricorn's; from Capricorn's, and you have Aquarius', which is equal to Taurus'; from Aquarius', and you have Pisces', to which Aries' is equal. A good deal of this,—that Libra takes the same time to rise as Virgo, that Aries takes the same time as Pisces and takes less time than Taurus,—Manilius has left the reader to infer for himself. Such then is the scale of hours: now for the scale of degrees or rather stades. The phraseology of what follows is elaborately made to differ from that which was used above, but the arithmetical operations are the same. The stades are 720: from this total subtract a number which is to 720 as the hours of the shortest night are to 24: divide the remainder (equivalent to the longest day) by 6, and the quotient will be the rising-time of Leo; divide the subtrahend by 6, and the quotient will be the rising-time of Taurus. Subtract the latter quotient from the former and divide the remainder by 3: add one

third to Taurus' rising-time, and you have Gemini's: thenceforward continue the whole process as in the case of the hours. You will then know how many hours and how many stades to assign to the rising of each sign in any latitude, and you will be able to perform, with certainty of a true result, the operations for finding the horoscope which have been described in verses 221–4.

The rule is more simply if less fully given in C.C.A.G. 1 p. 163 6–14 *ἐν τῷ τρίτῳ κλίματι* (i.e. 'Αλεξανδρείασ), *ἐπειδὴ ὁ μέγιστοσ αὐτοῦ χρόνοσ, τουτέστιν ἀπὸ Καρκίνου ἕωσ Τοξότου, γίνονται ἔτη σι'* (i.e. 210° of the equator), *καὶ ὁ ἐλάχιστοσ αὐτοῦ χρόνοσ ἐστὶν ἀπὸ Αἰγοκέρωτοσ ἕωσ Διδύμων ἔτη ρν', ταῦτα οὖν ἐὰν μερίσω παρὰ τὸν ιε', οἵ εἰσιν ὡριαῖοι χρόνοι ἰσημερινοί, ἐστὶν ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ιδ' ἰσημερινῶν, ἡ δὲ ἐλαχίστη ἰσημερινῶν ι'. ληψόμεθα οὖν ἑκάστου χρόνου, τοῦ μεγίστου καὶ ἐλαχίστου, τὸ ἕκτον· γίνεται οὖν τοῦ μεγίστου χρόνου, τῶν σι', τὸ ἕκτον λε', τοῦ δὲ ἐλαχίστου κε'· καταλείπονται οὖν λοιπὰ ι'· τούτων τὸ τρίτον γίνεται γ'γ', ὅ ἐστιν αὐξομείωσισ ἑκάστου ζῳδίου. τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κλιμάτων γνώσει.* Valens p. 24 5–8 has a similar precept, *ἔστω τὸν Λέοντα ἀναφέρεσθαι ἐν λς', ὁμοίωσ δὲ καὶ Σκορπίον, τὸν δὲ Ταῦρον καὶ τὸν Ὑδροχόον ἐν κδ'· λοιπὰ ιβ', ὧν τὸ τρίτον δ'· αὕτη προσθαφαίρεσισ* (this word, whatever the lexicographers may say, means *πρόσθεσισ καὶ ἀφαίρεσισ*, much as *αὐξομείωσισ* means *αὔξησισ καὶ μείωσισ*). *οὕτωσ καὶ καθ' ἕκαστον κλίμα ζητῶν ἐπιγνώσῃ.* On the preceding page he has given another rule which comes to the same thing: subtract the ascension of Aries (not Taurus) from the ascension of Libra (not Leo) and divide the remainder by 5 instead of 3.

I have already observed that Manilius here contradicts what he said in verses 275–300. Let the general rule which he now prescribes be applied to the particular case which he there professed to deal with,—a latitude in which the longest day is $14\frac{1}{2}$ hours and the shortest night $9\frac{1}{2}$,—and we shall have a table of hours and stades which is other than the table there given.

Risings			Settings	
Stades	Hours	Signs	Stades	Hours
$39\frac{1}{6}$	1 h. 18 m. 20 s.	♈ ♓	$80\frac{5}{6}$	2 h. 41 m. 40 s.
$47\frac{1}{2}$	1 h. 35 m.	♉ ♒	$72\frac{1}{2}$	2 h. 25 m.
$55\frac{5}{6}$	1 h. 51 m. 40 s.	♊ ♑	$64\frac{1}{6}$	2 h. 8 m. 20 s.
$64\frac{1}{6}$	2 h. 8 m. 20 s.	♋ ♐	$55\frac{5}{6}$	1 h. 51 m. 40 s.
$72\frac{1}{2}$	2 h. 25 m.	♌ ♏	$47\frac{1}{2}$	1 h. 35 m.
$80\frac{5}{6}$	2 h. 41 m. 40 s.	♍ ♎	$39\frac{1}{6}$	1 h. 18 m. 20 s.

I have also observed already that neither of Manilius' two calculations agrees with Ptolemy's or with the truth.

443–482 We have thus been put in possession of a rule enabling us, in any latitude, to determine the time occupied by each sign in rising, and so to ascertain the place of the horoscope.

If our instructor has an alternative rule for finding the horoscope, and he has, now is the time to give it. But no: we must wait till verse 483. First we must listen while he sets forth a method of discovering, in any latitude, the rate at which daylight increases between midwinter and midsummer. The information, if true, is interesting and even, for some purposes, useful; but not for the purpose of determining the ascension of the signs or ascertaining the horoscope. No matter: Manilius cannot forgo the pleasure of dressing up more arithmetic in more figures and tropes. 'quod uno uerbo potuit', says Scaliger, 'pluribus ambagibus maluit, ad fertilitatem ingenii ostentandam'. Inappropriate as the paragraph is to its place, there is yet no place in the book to which it would be less inappropriate; and in form and structure it has much affinity with the paragraph preceding, which apparently suggested it to its facile and frivolous author.

To discover the monthly increase of daylight between the winter solstice and the vernal equinox, take the number of hours by which the shortest day is less than 12, or the longest night is more, and divide it by 6: then $\frac{1}{6}$ will be the increase of daylight in the first month after the solstice, $\frac{2}{6}$ will be the further increase in the second month, and $\frac{3}{6}$ will be the yet further increase in the third. It is here assumed by Manilius, as by Geminus isag. 6 42 *παραύξησισ δὲ ἡμερῶν γίνεται ἀπὸ Αἰγόκερω πρώτησ μοίρασ μέχρι Διδύμων μοίρασ τριακόστησ*, that the solstices and equinoxes take place when the sun first enters the solstitial or equinoctial signs; so that the three months will be those which the sun spends in passing through Capricorn, Aquarius, and Pisces. In the latitude of Rome, where the shortest day has 9 hours and the longest night 15, the difference between either of these and the equinoctial day or night of 12 hours is 3 hours: to Capricorn therefore will be allotted half-an-hour, to Aquarius an hour, to Pisces an hour and a half. But of course the increase will be cumulative: the hour added by Aquarius to the half-hour of Capricorn will make the day an hour and a half longer than at midwinter, and the hour and a half superadded by Pisces will make it three hours longer than at midwinter and will raise its sum of hours to 12. To this number Aries will add as much as Pisces added, and raise it to $13\frac{1}{2}$; Taurus will add as much as Aquarius, and raise it to $14\frac{1}{2}$; Gemini as much as Capricorn, and raise it to 15 hours. Thence it will descend by corresponding stages from Cancer to Sagittarius. The increase or decrease is least in the

signs on either side of the solstices, greatest in those on either side of the equinoxes.

INCREASE AND DECREASE OF DAYS IN THE LATITUDE OF ROME.

in	Day increases from	to	Separate increase	Accumulated increase
♑	9 h.	9 h. 30 m.	0 h. 30 m.	0 h. 30 m.
♒	9 h. 30 m.	10 h. 30 m.	1 h.	1 h. 30 m.
♓	10 h. 30 m.	12 h.	1 h. 30 m.	3 h.
♈	12 h.	13 h. 30 m.	1 h. 30 m.	4 h. 30 m.
♉	13 h. 30 m.	14 h. 30 m.	1 h.	5 h. 30 m.
♊	14 h. 30 m.	15 h.	0 h. 30 m.	6 h.

in	Day decreases from	to	Separate decrease	Accumulated decrease
♋	15 h.	14 h. 30 m.	0 h. 30 m.	0 h. 30 m.
♌	14 h. 30 m.	13 h. 30 m.	1 h.	1 h. 30 m.
♍	13 h. 30 m.	12 h.	1 h. 30 m.	3 h.
♎	12 h.	10 h. 30 m.	1 h. 30 m.	4 h. 30 m.
♏	10 h. 30 m.	9 h. 30 m.	1 h.	5 h. 30 m.
♐	9 h. 30 m.	9 h.	0 h. 30 m.	6 h.

Cleom. I 6 (27 sq.) *αἱ δὲ αὐξήσεισ καὶ μειώσεισ τῶν ἡμερῶν τε καὶ νυκτῶν οὐ τὸ ἴσον ἑκάστησ ἡμέρασ προστιθέασι καὶ ὑφαιροῦσιν, ἀλλ' ὅποτε ἀρχὴν τοῦ αὔξεσθαι ἡ ἡμέρα λαμβάνει, τῷ μὲν πρώτῳ μηνὶ δωδέκατον αὔξεται τῆσ ὅλησ ὑπεροχῆσ, ᾗ ὑπερέχει ἡ μεγίστη τὴν ἐλαχίστην ἡμέραν, τῷ δὲ δευτέρῳ ἕκτον, τῷ δὲ τρίτῳ τέταρτον, καὶ τῷ τετάρτῳ ὁμοίωσ τέταρτον, τῷ δὲ πέμπτῳ ἕκτον, τῷ δὲ ἕκτῳ δωδέκατον. ὥστε εἰ ὥραισ ἓξ ὑπερέχει ἡ μεγίστη τὴν ἐλαχίστην ἡμέραν, τῷ μὲν πρώτῳ μηνὶ ἡμιώριον προστεθήσεται τῇ ἡμέρᾳ, τῷ δὲ δευτέρῳ ὥρα, τῷ δὲ τρίτῳ ὥρα καὶ ἥμισυ, ὡσ τῇ τριμήνῳ τριῶν ὡρῶν γίνεσθαι τὴν προσθήκην· καὶ τῷ τετάρτῳ ὁμοίωσ ὥρα καὶ ἥμισυ προστεθήσεται, τῷ πέμπτῳ ὥρα, τῷ ἑσχάτῳ ἡμιώριον. καὶ οὕτωσ ἀναπληρωθήσονται αἱ ἓξ ὧραι, καθ' ἃσ ὑπερέχει ἡ μεγίστη τὴν ἐλαχίστην ἡμέραν.* Mart. Cap. 878 *climatibus quibusque crescunt decrescuntque luces, sciendumque a bruma ita dies adcrescere, ut primo mense duodecima eiusdem temporis quod additur aestate adcrescat, secundo mense sexta, tertio quarta, et quarto mense alia quarta, quinto sexta, sexto duodecima.*

This method yields the same result as Manilius' and differs only in a detail of procedure,—that instead of dividing by 6 the difference between the shortest and the equinoctial night or day, it divides by 12 the difference between the shortest night or day and the longest.

483–509 This digression over, we come to an alternative method of finding the horoscope; or so Manilius says. If the birth falls in daytime, note the hour, the natural hour told on the sundial, and multiply its number by 15. Why 15? For a rare

reason : because in the space of every natural hour, long or short, summer or winter, there ascend above the horizon 15 degrees of the zodiac. The truth is that in the space, not of a natural but of an equinoctial hour, there ascend, not 15 degrees of the zodiac, but 15 degrees, or as Manilius would call them 30 stades, of the equator. But to proceed : to the number obtained by this multiplication add the number of degrees which the Sun has already traversed in the sign where he is situate, and then, beginning with that sign and proceeding leftwards, distribute the total through the zodiac, giving 30 to each sign. In the sign where the number ends, and the degree at which it ends, will be found the horoscope. Such is the rule for daytime : if the birth falls by night, the rule must be modified as follows.—Here, as Jacob saw, there is a gap in the text : what that gap contained, neither Jacob nor anyone else has seen ; but it was this.—In noting the hour, reckon its number from sunset, not from sunrise. Instead of taking the position of the Sun, take the point of the zodiac diametrically opposite to the Sun. Then perform the same operations as for finding a diurnal horoscope, and the nocturnal horoscope will be found.

Alas, alas ! This alternative method of yours, my poor Marcus, is none other than the vulgar method which in 218–24 you said you knew, and which in 225-46 you exposed as false. The wolf, to whom in his proper shape you denied admittance, has come back disguised as your mother the goose, and her gosling has opened the door to him. To assume that 15 degrees of the zodiac rise in the course of each natural hour of the day is the same thing as to assume that each sign (or 30 degrees of the zodiac) takes two natural hours to rise. The one new process here prescribed,—to add the degrees which the Sun has traversed in his sign, and to begin the distribution of the total from the beginning of the sign and not from the degree occupied by the Sun,—is a device which facilitates calculation ; but the method remains the same and the result is still inevitably wrong.

How to do what Manilius is here trying to do,—elicit the horoscope from the ὥρα καιρική, the natural hour of the day, at which the birth took place,—we are told by Ptolemy synt. II 9 Heib. pp. 145 sq. and again op. min. pp. 163–4. Multiply the number of the hour by the number of degrees of the equator which, on that day of the year in that latitude, ascend in the space of one ὥρα καιρική. The product will be the number of degrees of the equator which have ascended between sunrise and the birth. Then, starting from the place of the Sun, measure off leftward along the zodiac so many zodiacal degrees as, from the tables provided, we know to have risen simultaneously

with those degrees of the equator. The point of the zodiac at which the number ends will be the horoscope.

Ptol. synt. II 9 Heib. pp. 143 sq. *δοθέντος ἡμῖν χρόνου καὶ ὥρας ὁποιασδήποτε καιρικῆς πρῶτον μὲν τὴν ἀνατέλλουσαν τότε μοῖραν τοῦ διὰ μέσων τῶν ζῳδίων κύκλου ληψόμεθα πολλαπλασιάσαντες τὸ πλῆθος τῶν ὡρῶν ἡμέρας μὲν τῶν ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου, νυκτὸς δὲ τῶν ἀπὸ δύσεως, ἐπὶ τοὺς οἰκείους ὡριαίους χρόνους* (the degrees of the equator which rise in one hour on the given day in the given latitude)· *τὸν γὰρ συναχθέντα ἀριθμὸν διεκβαλοῦμεν ἡμέρας μὲν ἀπὸ τῆς ἡλιακῆς μοίρας, νυκτὸς δὲ ἀπὸ τῆς διαμετρούσης, ὡς εἰς τὰ ἑπόμενα τῶν ζῳδίων κατὰ τὰς τοῦ ὑποκειμένου κλίματος ἀναφορὰς, καὶ εἰς ἣν δ' ἂν καταντήσῃ μοῖραν ὁ ἀριθμὸς, ἐκείνην φήσομεν τότε τὴν μοῖραν ἀνατέλλειν.* idem *προχ. καν. διατ.* 3 Heib. op. min. pp. 163 sq. *τὸ μὲν ἀνατέλλον σημεῖον τοῦ ζῳδιακοῦ λαμβάνεται τῶν ἀπὸ τῆς προγενομένης ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καιρικῶν ὡρῶν πολυπλασιαζομένων ἐπὶ τοὺς παρακειμένους ἐν τῷ κανόνι τοῦ ὑποκειμένου κλίματος ὡριαίους χρόνους, τῶν μὲν ἡμερινῶν τῇ ἡλιακῇ μοίρᾳ, τῶν δὲ νυκτερινῶν τῇ διαμέτρῳ, καὶ τῶν συναχθέντων χρόνων προσεκβαλλομένων τοῖς παρακειμένοις τῇ τοῦ ἡλίου μοίρᾳ χρόνοις ἀναφορικοῖς.*

510–559 We now come to that department of astrology which is called *χρονοκρατορία* or *temporum dominium*, and we are to learn how the various divisions of time composing the life of man are severally governed by celestial influences. Manilius impartially expounds two systems, which cannot both be true.

By the one, 514–536, the first year of a man's life falls under that sign of the zodiac in which the Sun was situate at his birth, the second under the next sign, and so on till the 12 signs are exhausted; the 13th year belongs to the same sign as the first, and the wheel goes round anew. The first month of his life belongs to the sign in which the Moon was situate, the second to the next, and so forward; the 13th to the same as the first. The first day of his life belongs to the sign of his horoscope, the second to the next, and all follows as before. The hours, like the days, start from the sign of the horoscope, and revolve in the regular circle.

The other system, 537–559, is simpler: years months days and hours all begin their circle with the sign of the horoscope, and the 13th year month day or hour begins it again. But the consequences, as a moment's thought will show, are no less complex.

No other astrologer that I know of thus ascribes dominion over the temporal divisions of life to the signs of the zodiac. There is indeed in Paul. Alex. Q a chapter *περὶ ἐνιαυτοῦ καὶ μηνὸς καὶ ἡμέρας* which has some resemblance to Manil. III 537–559. Paulus bids us allot the first year of life to the sign of the horoscope, the second to the next sign, and the 13th again to the sign of the horoscope, as in Manilius; the first month to the next sign after the horoscope, the second to the next after that; the first day to the same sign as the second month and third year, the second day

to the next, and so forth. But we find that this is merely a means of reckoning: dominion over the several divisions of time is allotted not to the zodiacal signs themselves but to the planets whose houses they are. Nearly the same system is set forth in Ptol. tetr. p. 54[u]. Firmicus, who tells us at math. IV 20 2 that he has treated the subject *in singulari libro quem de domino geniturae et chronocratore ad Murinum nostrum scripsimus*, expounds in II 26–8 a system very unlike those of Manilius, Paulus, and Ptolemy; but in the midst of it occur two sentences, II 27 3–4, which appear to be inconsistent with their context and borrowed from a source nearer to Manilius: *annum autem facillimis rationibus inuenimus; nam ab horoscopo semper sumit exordium, et primus annus erit, in quo est horoscopus constitutus, secundus in secundo signo, tertius in tertio, et sic ceteri per ordinem. alii in diurna genitura a Sole hoc idem faciunt, in nocturna a Luna; et habet rationem.*

There is a clear allusion to the χρονοκρατορία of the zodiacal signs in Pers. V 45 sqq. *non equidem hoc dubites, amborum foedere certo | consentire dies et ab uno sidere duci. | nostra uel aequali suspendit tempora Libra | Parca tenax ueri* etc. The language of Juvenal in VI 571 *quis mensis damnis, quae dentur tempora lucro*, XII 62 sq. *tempora . . . prospera uectoris fatumque*, XVI 4 *fati . . . hora benigni*, leaves it uncertain whether his chronocrators are signs or planets.

560–580 Now follows the chapter which the Greeks entitle περὶ χρόνων ζωῆς. Let us be certified how long we have to live, and in the first place what measure of days we may expect from the signs of the zodiac. They bestow shorter or longer terms of life according as they are nearer to the vernal or the autumnal equinox.

Aries and Pisces, each 10 years and 8 months.
Taurus and Aquarius, each 12 years and 8 months.
Gemini and Capricorn, each 14 years and 8 months.
Cancer and Sagittarius, each 16 years and 8 months.
Leo and Scorpius, each 18 years and 8 months.
Virgo and Libra, each 20 years and 8 months.

The number of years which each sign bestows is nearly proportionate to the time which, according to the false opinion of Manilius III 275–95, it occupies in rising at Alexandria. Aries, rising with 40 stades, bestows 10 years, 1 for each 4 stadia; Taurus, rising with 48 stadia, bestows 12 years; Virgo, rising with 80, bestows 20. Only the addition of 8 months in each case disturbs the proportion.

But Manilius seems to have obtained his figures by performing an operation similar to that which he prescribes in 385–442 for finding, in any latitude, the time occupied by each sign in rising. As he then divided by 6 the hours of the longest day and gave

the quotient to Leo, so he now divides by 6 the years of the longest life (112 according to Epigenes, as we shall read below) and gives to Leo the quotient 18 years 8 months. As he then divided by 6 the hours of the shortest night and gave the quotient to Taurus, so he now divides by 6 the sum of 76 years (how obtained I do not know, though Scaliger ed. 3 p. 263 pretends to fetch an explanation from Persia) and gives to Taurus the quotient 12 years 8 months. And by pursuing the calculation with the same fidelity to his own precedent he arrives at the figures which I have tabulated above.

To what persons, and under what conditions, do these signs allot these portions of life? Manilius does not say, but one naturally assumes that it is the sign occupying the horoscope which confers the gift on the child born beneath it. The horoscope is called *ζωῆσ δοτήρ* and *ὑπόστασισ τῶν χρόνων*; the determination of the horoscope, as Manilius has explained at great length, depends upon the ascensions of the signs; and these are alleged by Porphyry isag. p. 195 as the reasons why the Chaldaeans, like Epigenes and Manilius, hoped to ascertain from those same ascensions the duration of human life: *ἐξηγησόμεθα τοίνυν ὅ τι ποτὲ βούλεται αὐτοῖσ τὸ ἐκ τῶν ἀναφορῶν τὰ ἔτη πειρᾶσθαι τὰ βιώσιμα ἀνευρίσκειν ἐπὶ τῶν γεννωμένων. τῆσ γὰρ ὡροσκοπούσησ μοίρασ οὐκ ἄλλοθεν μάλιστα εὑρισκομένησ ἢ ἐκ τῶν ἀναφορικῶν χρόνων, καὶ τῆσ ζωῆσ δὲ ἑκάστου δοκούσησ αὐτοῖσ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν ὡροσκόπον σημείου ἐνδίδοσθαι, εἰκότωσ οὖν καὶ τὰ τοῦ σύμπαντοσ βίου μεγέθη χρονικὰ τῆσ ζωῆσ ἀπὸ τῶν ἀναφορῶν λαμβάνειν ἔκριναν.*

It is clear, since some of us die even before we are ten years old, that the gift is not absolute, and may be abridged or cancelled by some thwarting influence, what the Greeks call an *ἀναιρέτησ*; but Manilius says nothing of this. It is also clear, since some of us live even after we are twenty-one, that the gift is only a portion, and that other portions are bestowed upon us by other givers than the signs. Of these Manilius will speak in 581–617.

No extant astrologer concurs with Manilius in the number of years allotted by the signs, and few of them allow the signs so much importance in their system. The earliest doctrine, so they tell us, was that of Petosiris and Nechepso, who appointed as the utmost term of human life a number of years equalling the number of equatorial degrees which accompanies, in a given latitude, the rising of three signs or one quadrant of the zodiac. Longevity therefore depended on the place of birth. The three signs Leo Virgo Libra (or Virgo Libra Scorpius) which are longest in rising were supposed to rise in company with 111° 40′ of the equator in the latitude of

Alexandria; so that if the aphetic point was at the beginning of Leo (or of Virgo) the man concerned, if born in that latitude, might live 111 years and 8 months; and this was the term of life assigned by Epigenes. In the latitude of Rhodes the same three signs were supposed to rise with 116° of the equator; and Berosus allowed man an extreme term of 116 years of life. An Italian, thanks to the inclination of the pole, might hope to live longer than any Rhodian or Egyptian. The degrees of the equator, *χρόνοι ἰσημερινοί*, since each of them accorded one year of life, were themselves called *ἔτη*; and by dividing their number into the number of the corresponding zodiacal degrees it was possible to ascertain how many months and days corresponded to each of these latter.

Plin. n.h. VII 160 *poscere uidetur locus ipse sideralis scientiae sententiam. Epigenes* CXII *annos impleri negauit posse, Berosus excedi* CXVI. *durat et ea ratio quam Petosiris ac Nechepsos tradidere (tetartemorion appellant a trium signorum portione) qua posse in Italiae tractu* CXXIV *annos uitae contingere apparet. negauere illi quemquam* XC *partium exortiuam mensuram (quod anaphoras uocant) transgredi, et has ipsas incidi occursu maleficorum siderum aut etiam radiis eorum Solisque* (Vett. Val. p. 137 20–2 *ἐὰν ... ἀναιρέτῃσ ἐπῇ ἢ ἀκτινοβολήσῃ*). *schola rursus Aesculapi secuta quae stata uitae spatia a stellis accipi dicit.* Maneth. III 427 sq. *πᾶσαν δ' αὖτ' ἄφεσιν πλευρὴ τετράγωνοσ ὁρίζει, | μήκιστον γὰρ τοῦτο βροτῶν τέλοσ εὔαδε Μοίραισ.* Demophilus Porph. isag. p. 193 *ἐπὰν στήσῃσ τὸν ἐπικρατήτορα* (Sun Moon or horoscope according to circumstances, pp. 191 sq.), *σκόπει τὰσ τῶν κακοποιῶν ἀναιρετικὰσ ἀκτῖνασ, τετραγώνουσ διαμέτρουσ ἐξαγώνουσ, μέχρι τῆσ ἐνενηκοστῆσ μοίρασ. καὶ ἐκ τῶν ἀναφορικῶν χρόνων γίνεται δήλη ἡ ποσότησ τῆσ ζωῆσ.* Vett. Val. p. 136 2–10 *ἐπεὶ δέ τινεσ φθόνῳ φερόμενοι ἢ ἀπειρίᾳ μονομερῶσ καὶ σκοτεινῶσ πραγματεύονται τὴν ἄφεσιν (πάντοτε γὰρ ἀπὸ τῆσ ἀφετικῆσ μοίρασ ἕωσ τῆσ τετραγώνου πλευρᾶσ τὸ πλῆθοσ τῶν μοιρῶν κατὰ τὰσ ἀναφορὰσ ποιούμενοι ἀποφαίνονται) ἀναγκαῖον ἡμᾶσ τὴν διάκρισιν ἐνδιασαφῆσαι. εὑρίσκομεν γὰρ γενέσεισ καὶ τὴν τετράγωνον πλευρὰν διαβεβηκυίασ καὶ μάλιστα ἐν τοῖσ ὀλιγαναφόροισ ζῳδίοισ, καίπερ τοῦ παλαιοῦ (=Πετοσίρεωσ) ἀκριβῶσ λέγοντοσ ὡσ ἀδυνάτου ὄντοσ, καὶ πάλιν ἄτερ τῆσ τῶν κακοποιῶν ἀκτινοβολίασ μηδὲ τὴν τετράγωνον διεληλυθυίασ.* ibid. 13–5 *λογίζεσθαι δεῖ ἀπὸ τῆσ ἀφετικῆσ μοίρασ ἕωσ τῆσ τετραγώνου πλευρᾶσ, πόσοσ χρόνοσ συνάγεται καθ' ὃ κλίμα γεγένηται, καὶ συναγαγόντασ ἀποφαίνεσθαι τοσαῦτα ἔτη ζήσεσθαι.* Censor. de die nat. 17 3–4 *Epigenes in* CXII *annos longissimam uitam constituit, Berosos autem* CXVI*: alii ad* CXX *annos produci posse, quidam etiam ultra crediderunt. fuerunt qui non idem putarent ubique obseruandum, sed uarie per diuersas regiones, prout in singulis sit caeli ad circulum finitorem inclinatio, quod uocatur clima.* Maneth. III 417–20 *δεικήλων σκέπτοιο χρόνουσ, ὀπόσοισ περάτηθεν* (from the horizon) *| ἀντέλλει, κείνουσ τε περὶ μοίρῃσι δάσασθαι· | τὼσ γὰρ πλειώνων ἀριθμὸν μηνῶν* (ita scripsi pro *μοιρῶν*) *τε φράσαιο, | ὅσσουσ Μοῖρ' ἐπέδησε βροτῶν μογεροῦ βιότοιο.* Porph. isag. p. 196 *ὑποστήσαντεσ γὰρ τὸ ζῴδιον Λ' μοιρῶν ἕκαστον ὑπάρχον εἶπον εἶναι Λ' ἐτῶν, ὡσ τὰσ τξ' μοίρασ τοῦ κύκλου ἔχειν χρόνουσ τξ', ὥστε τὴν μίαν εἶναι μοῖραν ἐνιαυτόν. ἐχρήσαντο δὲ τοῖσ χρόνοισ κατὰ τὰσ ἀναφορὰσ τῶν ζῳδίων, ὥστε, τοῦ Κριοῦ ἀναφερομένου αὐτοῖσ κατὰ τὸ δι' Ἀλεξανδρείασ κλίμα χρόνοισ κα' μ', ἀναφέρεσθαι λέγειν αὐτὸν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀναφορὰν ἔτεσιν κα' καὶ μησὶν η'· διελόντεσ οὖν τοὺσ κα' ἐνιαυτοὺσ εἰσ τὰσ Λ' μοίρασ τοῦ Κριοῦ διδοῦσιν ἑκάστῃ μοίρᾳ μῆνασ η' ἡμέρασ κ'* (somewhat thus must the text be corrected: Salmasius' conjecture de an. clim. p. 694 is not satisfactory). *ἐπεὶ δὲ ὁ Ταῦροσ αὐτοῖσ κατὰ τὸ αὐτὸ κλίμα ἀναφέρεται χρόνοισ κε', τουτέστιν ἐτῶν κε', διαιρεθέντων τῶν κε' ἐτῶν εἰσ τὰσ Λ' μοίρασ τοῦ Ταύρου ἐπιβάλλουσιν ἑκάστῃ μοίρᾳ μῆνεσ ι'.* Paul. Alex. S2 *ἀνατέλλει*

♏ *κατ' Αἰγυπτίουσ ἐν τῷ δι' Ἀλεξανδρείασ κλίματι ἐτῶν λε'· μερίζω τὰ λε' ἔτη εἰσ τὰσ λ' μοίρασ τοῦ ♏ καὶ τοῦ ἰσαναφόρου τούτου, λέγω δὴ τοῦ ♌. εὑρίσκω τὴν μοῖραν τοῦ ♏ καὶ τοῦ ♌ μηνῶν ιδ'.*

Firmicus in math. II 11 ignores, like Manilius, the *τεταρτημόριον* or doctrine of three signs, and professes to declare *quoto anno unumquodque signum in genituris oriatur*, by which he means 'quoto aequatoris gradu ortus uniuscuiusque signi absoluatur', 'quot aequatoris gradibus (qui singuli singulos uitae annos tribuunt) unumquodque signum oriatur'. He gives the numbers for seven different latitudes, and he begins, making the same mistake as Manilius III 275–300, *in climate . . . Alexandriae* (he should say *Rhodi*) *Aries oritur anno XX, Taurus XXIV, Gemini XXVIII, Cancer XXXII, Leo XXXVI, Virgo XL, Libra similiter XL, Scorpius XXXVI, Sagittarius XXXII, Capricornus XXVIII, Aquarius XXIV, Pisces XX.* Divide these numbers by 2 and they yield the numbers of Manil. III 567–580, except that Manilius adds 8 months to each.

But when in Valens p. 164 we find a chapter, IV 6, headed *πόσα ἔτη μερίζει ἕκαστον ζῴδιον*, its contents are very different. We read *μερίζει ὁ μὲν Ὑδροχόοσ ἔτη λ', ὁ Αἰγόκερωσ κζ'*, but we learn as we proceed that these numbers have nothing to do with the ascension of the signs or with any astronomical fact, but are based on fantasies about the planets and their houses in the zodiac. It is said by Porphyry isag. p. 195 that the things *ἀναγκαιότατα εἰσ τὴν εὕρεσιν τῶν τῆσ ζωῆσ χρόνων* are two, *ἥ τε τῶν ὁρίων τοῖσ ε' πλανωμένοισ διανέμησισ, ἥ τε τῶν ἀναφορικῶν χρόνων τῶν ζῳδίων*; but, as in most departments of astrology, the signs were superseded by the planets,—*schola rursus Aesculapi secuta*, as Pliny says, *quae stata uitae spatia a stellis accipi dicit*,—and in Ptolemy and most of the extant astrologers it is the planets that chiefly determine the length of life.

581–617 Not the signs only but also the 12 temples of the dodecatropos, enumerated and described in II 856–967, contribute their tale of years to the sum. This lore is peculiar to Manilius, who here vouchsafes to tell us how many years each temple contributes under the most favourable conditions, when the planets are auspiciously placed: the chapter of planetary interference he reserves for that part of his poem which is lost or was never written. The temple which is the giver of years is that in which the Moon is situate at the nativity; and the terms of life severally bestowed by the 12 temples compose the following scheme. The lowest number of years is 12: add 11 (=12−1) and you have the next lowest, 23; to this add 10 (=11−1) and you have the third, 33; add 9 (=10−1) and you have 42; add 8 (=9−1) and you have 50; add 7 (=8−1) and you have 57; add 6 (=7−1) and you have 63; add 5 (=6−1) and you have 68; add 4 (=5−1) and you have 72; add 3 (=4−1) and you have 75; add 2 (=3−1) and you have 77; add 1 (=2−1) and you have 78. The sums are a regularly ascending series, where each succeeding number is

formed by adding to its predecessor a figure which steadily sinks from 11 to 1. They are allotted to the temples thus :

TEMPLORVM ANNI

and they are enumerated by Manilius in an order which corresponds to their geometrical arrangement :

Horoscope : 78
Medium Caelum : 77
Occident : 75
Imum Caelum : 72
Superior trigon of Hor. : 68
Inferior trigon of Hor. : 63
Superior hexagon of Hor. : 57
Inferior hexagon of Hor. : 50
Inferior dodecagon of Hor. : 42
Superior dodecagon of Hor. : 23
Superior dodecagon of Occ. : 33
Inferior dodecagon of Occ. : 12

That this order may at the same time be as nearly as possible a descending order of magnitude, Manilius has placed the inferior dodecagon of the horoscope before the superior : to have also placed the superior dodecagon of the occident before that of the horoscope would have deranged the geometrical order too much.

The MSS give 61 instead of 72 in verse 598, but the change of *n* to *s* obtains the number required by the scheme.

The MSS give 150 instead of 50 in verse 607, but the change of *t* to *p* obtains the number required by the scheme.

The scheme requires no other conjectural alteration of numerals. But the following numbers are ambiguously stated :

77 (might be 75) in verse 594.
75 (might be 76) in verse 596.
57 (might be 117) in verse 605.
33 (might be 36) in verse 615.

The two temples, VI and XII, which allot the fewest years, are those which Hephaestio I 12 calls κάκιστοι and Firmicus II 17 *nouissima*. If Manilius has weighed his words in what he says of these two at 613 and 616 sq., they not merely contribute few years of their own but forbid any further contribution of years by the zodiacal signs or any other donor.

618–682 There follow some sixty verses which pretend to set forth the importance of the four tropical signs ; but it is only a pretence : their true purpose is to ornament the end of the book with vignettes of the four seasons. Such astronomy as they contain is both vague and elementary, and of astrology they contain next to nothing.

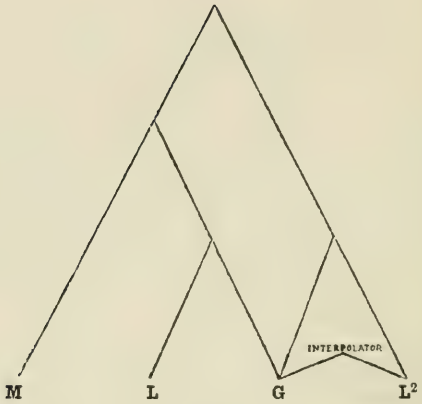

G Gemblacensis, Bruxellensis 10012, saec. XI

L Lipsiensis 1465, saec. XI

L² eiusdem corrector non multo minus antiquus

M Matritensis M 31, scriptus circa an. 1417

* editoris coniecturae, magnam partem anno 1903 prolatae in libri I editione pp. 91–94

ceterum quod ante hos quattuor annos de Breitero monui, id nunc de Wageningeno monendum est, ne temere ei aut de codicum scripturis aut de emendationum auctoribus referenti fides habeatur, quae raro deroganda est Becherto

M. MANILII

ASTRONOMICON

LIBER TERTIVS

In noua surgentem maioraque uiribus ausum
nec per inaccessos metuentem uadere saltus
ducite, Pierides. uestros extendere fines
conor et ignotos in carmina ducere census.

1–42 prooemium **1–3** Aetn. 7 sq. *in noua Pierio properent a fonte sorores | uota: per insolitum Phoebo duce tutius itur* **2 uadere G, inuadere LM,** quo uerbo si poeta uti maluisset, mirum esset; quamquam non multo minus inuenuste dicitur culic. 206 *intrauit leuior per corpora somnus* **saltus GL², saltos LM.** Verg. georg. III 40 sq. *dryadum siluas saltusque sequamur | intactos, tua, Maecenas, haut mollia iussa,* Man. II 53 *integra quaeramus rorantis prata per herbas* **4 ignotos *, dignos LM, indignos** metri causa **G** et in **L** manus recentissima, **indictos** cod. Venetus aliquanto scitius interpolatus. similiter *ignoro* in *dignior* abiit Vell. II 102 1 **carmina M, carmine GL**

census Vngerus de C. Valgio p. 389 an. 1848, **cantus** libri, contra III 412 *crescens* pro *crescant* carmina in cantus forsitan duci possint, dixit enim Lucretius V 1380 sq. *carmina cantu | concelebrare,* culicis poeta 147 *carmina per uarios edunt resonantia cantus*; cantus in carmina ducere nihil prorsus est. frustra igitur praeter Venetum codd. Par. Bodl. Caesen. *indictos . . . cantus* (praua insuper oratione, neque enim dicuntur cantus, sed res uel dicuntur uel canuntur), Breiterus *conor | fines et dignos in c.d. cantus*; neque melius Scaliger *inriguos* eoque recepto *fontes* Marklandus, 'quae metaphora' ut ait Fayus 'nihil ad mentem poetae addit'. apparet enim requiri quod apte excipiat illa *uestros extendere fines* et ad eam sententiam explicandam pertineat. *ignotos census*, nouas opes, materiam diuitem necdum musis cognitam carminibusue celebratam: Aetn. 24 in simili argumento *fortius ignotas molimur pectore curas*, id est opus nondum tractatum. ignotum enim dicitur quod nunc primum alicui innotescit: III 31 *ignota . . . nomina rerum*, Verg. Aen. XI 677 sq. *armis | ignotis*, ubi Seruius 'nouis, inconsuetis', Ouid. amor. II 1 6 *rudis ignoto tactus amore puer*, trist. III 8 2 *misit in ignotam qui rude semen humum*, Germ. phaen. 365 sq. *hunc, noua silua, | planxere ignotis maestae Phaethontides ulnis*, unde apparet quomodo intellegendum sit Prop. I 3 20 *ignotis cornibus Inachidos*, Sil. V 619–21 *lacus ater . . . sede excussus auita |*

non ego in excidium caeli nascentia bella
fulminis et flammis partus in matre sepultos,
non coniuratos reges Troiaque cadente
Hectora uenalem cineri Priamumque ferentem,
Colchida nec referam uendentem regna parentis
et lacerum fratrem stupro, segetesque uirorum
taurorumque trucis flammas uigilemque draconem
et reduces annos auroque incendia facta
et male conceptos partus peiusque necatos ;
non annosa canam Messanae bella nocentis,
septenosue duces ereptaque fulmine flammis
moenia Thebarum et uictam quia uicerat urbem,

lauit Tyrrhenas ignota aspergine siluas ; is autem, cui noua aliqua res obicitur, similiter dicitur ignarus Verg. buc. VI 39 sq. *incipiant siluae cum primum surgere, cumque | rara per ignaros errent animalia montis*, inscius Aen. II 307, nescius Prop. I 20 41. ceterum confer Man. V 468 *mille alias rerum species in carmina ducent*, I 12 *aetherios per carmina pandere census*, praeterea *census* IV 877, V 359 **5 6** II 875–9 **6 flammis LM** cod. Venetus, **flammas GL²**, unde *partusque* codd. recc. et uulgo ante Bentleium, sed **flamma** ed. quaternaria sine loco et anno quam circa 1490 Venetiis impressam autumant rei typographicae periti **7** hoc loco **M**, post **37 GL**, quo fonte deriuata clades in omnes editiones fluxit Bentleio priores **coniuratos M, curatos L, ad curatos GL²** **cadente M, cadentes GL** propter uersus transpositionem **8** *uenalem cineri*, cons. Liu. 431 (Hector) *redemptus ad ignes*, Lycophr. Alex. 276 *ὁ νεκροπέρνας*, schol. *ὁ Ἀχιλεὺς ὁ πιπράσκων τοὺς νεκροὺς, ὅτι τὸν Ἕκτορα νεκρὸν ὄντα πέπρακεν. cineri* rogali, ut Stat. silu. V 5 18 sq. *quisquis . . . immersit cineri iuuenem* **9 10** ordo est *uendentem stupro regna parentis et lacerum fratrem*. stuprum dicit externi uiri concubitum, qua mercede Medea et Aeetae regna uellere aureo subrepto prodidit et, quem trucidatum discerpsit, Apsyrtum fratrem. uel ex hoc loco intellegi potuit in Prop. III 19 21 sq. *tuque o, Minoa uenundata, Scylla, figura | tondens purpurea regna paterna coma* uerba ita iungenda esse, *regna paterna Minoa figura uenundata* **12** Sen. Med. 820 *ignis fuluo clusus in auro* **14** Μεσσηνιακά carmen epicum Rhianum scripsisse refert Pausanias IV 6 1, ad quod opus hoc uersu respici intellexit Iacobsius animadu. in anth. Gr. uol. III p. 945. Rhiano Tiberium admodum delectatum fuisse Suetonius tradit Tib. 70 2. hunc uersum Breiterus post 21 collocauit, quod uel propterea falsum est quia inter *referam* 9 et *referam* 17 necessario nouum orationi capiendum initium fuit *annosa*, diuturna, Germ. phaen. 443 *annosas* planetarum *uias* *Messene* codices Ouidii Statii plerorumque *nocentis*, si fides uictoribus : Paus. IV 4 2 *Λακεδαιμόνιοι μὲν δὴ φασιν ὡς παρθένους αὐτῶν παραγενομένας εἰς τὴν ἑορτὴν αὐτάς τε βιάσαιντο ἄνδρες τῶν Μεσσηνίων καὶ τὸν βασιλέα σφῶν ἀποκτείναιεν πειρώμενον κωλύειν* **15 ue** Bentleius, **que** libri **fulmine** codd. Flor. et Bodl., **fulmina M, flumina GL.** 'fulminato Capaneo uindicata est Thebanorum urbs a flammis, quas ille minabatur Thebis' Scaliger. Ouid. met. II 313 Iuppiter *saeuis compescuit ignibus ignes* Phaethontis **16 urbem** codd. Bodl. et

germanosue patris referam matrisque nepotes,
natorumue epulas conuersaque sidera retro
ereptumque diem, nec Persica bella profundo
indicta et magna pontum sub classe latentem
inmissumque fretum terris, iter aequoris undis ;
non regis magni spatio maiore canenda
quam sunt acta loquar. Romanae gentis origo,
quotque duces urbis tot bella atque otia, et omnis
in populi unius leges ut cesserit orbis,
differtur. facile est uentis dare uela secundis
fecundumque solum uarias agitare per artes
auroque atque ebori decus addere, cum rudis ipsa
materies niteat. speciosis condere rebus
carmina uulgatum est, opus et componere simplex.

Monac., orbem GLM. Scaliger adfert Suid. Καδμεία νίκη· λέγεται ἐπὶ τῶν ἐπὶ κακῷ νικώντων . . . ὅτι Θηβαῖοι νικήσαντες ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἐπιγόνων ἡττήθησαν **17 ue** Bentleius, **que** libri **18 ue** Bentleius, **que** libri. scio miraturos multos inconstantiam meam, qui Bentleianum *ue*, quod I 475 et alibi spreuerim, his tribus uersibus amplexus sim **20 magna M, magno GL** **21** Lys. epitaph. 29 ὁδὸν μὲν διὰ τῆσ θαλάσσησ ἐποιήσατο πλοῦν δὲ διὰ τῆσ γῆς ἠνάγκασε γενέσθαι, anth. Lat. Ries. 461 1 *Athos inmissis peruius undis*, 8 *fecit per mare miles iter*, Arnob. I 5 *ut ille immanis Xerses mare terris immitteret et gressibus maria transiret* **22 magni M, magno GL,** unde editores ante Bentleium *reges magnos* cum orationis sententiaeque interitu *regis magni*, τὰ Ἀλεξάνδρου, uide ad II 269 adnotata. hoc loco, cum adsint *canenda* et *acta* participia, defectus articuli uix sentitur **23 sunt acta*, sint acta M, sitacta L, si tacta G.** subiunctiui nulla ratio est, cum de noto certoque spatio sermo sit neque adsit oratio infinitiua. uide II 350 sq. *quos in plura iubet ratio procedere signa | interdum, quam sunt numeris memorata per orbem,* ubi pariter *sint* codd. recc. et edd. uett., quod correxit Scaliger **loquar** codd. Flor. et Bodl., **loquor GL, liquor M** **24 quotque** Bentleius, **totque** libri **urbis** Bentleius, **orbis GL^2, orbes LM** 'quot annui consules, tot bella atque otia ; bella per aestates, otia per hiemes' Bentleius. tot isti orbis duces qui fuerint solus se scire profitetur Stoeberus ; Iacobus *orbis bella* coniunxit, Pingraeus parte tantum emendationis Bentleianae recepta edidit *totque duces urbis*. sed multos consules fuisse dici non attinebat : illud memoratu dignum, nullos fere fuisse quin et bellum gesserint et pacem pepererint. contrarium errorem, *quotiens* pro *totiens*, Bentleius ex II 580 sustulit ; *qualis* et *talis*, *quantus* et *tantus* passim permutantur. multi anni sunt cum in Ouid. met. XV 124-6 scribendum dixi *trita labore | illa, quibus totiens durum renouauerat aruum, | quot* (cod. unus m. 2, *tot* ceteri) *dederat messes, percussit colla securi*, quae uerba se capere negant qui in boue agricolaue messes dante non haerent : ego aruum potius messes dare solitum credideram et, quot dedisset, totiens renouari **26** *differtur*, omittitur, ut Hor. carm. IV 4 21 *quaerere distuli* **30** interpunxi, cum ordo sit *uulgatum*

at mihi per numeros ignotaque nomina rerum
temporaque et uarios casus momentaque mundi
*sig*norumque uices partesque in partibus ipsis
luctandum est. quae nosse nimis, quid, dicere quantum est ?
carmine quid proprio ? pedibus quid iungere certis ?
huc ades, o quicumque meis aduertere coeptis
aurem oculosque potes, ueras et percipe uoces.
inpendas animum ; nec dulcia carmina quaeras :
ornari res ipsa negat contenta doceri.
et, si qua externa referentur nomina lingua,
hoc operis, non uatis erit : non omnia flecti
possunt, et propria melius sub uoce notantur.
nunc age subtili rem summam perspice cura,

est (res peruagata) *speciosis rebus carmina condere et simplex opus componere*, quod contra Manilio rebus minime speciosis condenda sunt carmina et opus componendum multiplex **31** *numeros*, *ἀριθμούσ*, quod propter Fayum et Pingraeum dicendum est **32 casus GL²**, **cursus** cod. Venetus, om. **LM** **33 signorumque** praeclare Bentleius, **quorumque M**, **quorum quae L**, **quorum quaeque GL²**. Aetn. 235 *uices . . . signorum*, Sen. n.q. III 29 3 *uices siderum*, Man. I 110 *quas . . . uices agerent* (signa) *partes in partibus*, II 698 sq., 739 sq. **34 quid M**, **quod GL** interpunxit Bentleius : uide Drac. Med. 15 sq. *quae nosse profanum est*, | *quod fuerit uulgasse nefas!* (ita enim haec distinguenda sunt). ea, quae nosse nimis est, quantum, quaeso, dicere est? quantum proprio ea carmine dicere? quantum certis pedibus iungere? primum *quid* tantummodo praeparat interrogationem, ut Cic. pro Quinct. 58 *quid, hoc inueniri qui potest?*, reliqua duo non differunt a *quantum*, uide IV 406 *quid caelo dabimus? quantum est, quo uencat omne?* **35 quid** posterius **M**, **quod GL** **certis GL²**, **certi LM** *carmine* in *ordine* mutauit Bentleius collato II 750 *proprio cuncta ordine reddam*, quod non recte eum fecisse patere puto ex simili loco IV 430–3 *hae mihi signandae proprio sunt carmine partes.* | *sed quis tot numeros totiens sub lege referre*, | *tot partes iterare queat, tot dicere summas*, | *perque paris causas faciem mutare loquendi?*. neque enim bis idem dicit qui proprio carmini certos pedes subiungit, cum illud ad orationis potissimum proprietatem spectet **36 o** om. **M**. **38 animum LM**, **animos G**, quod quamuis inusitatum defendi posse ostendunt Non. p. 238 *Lucilius lib. XXIX praeterea ut nostris animos adtendere dictis* | *atque adhibere uelis* et Ouid. met. II 39 *hunc animis errorem detrahe nostris* (id est *meis*). in thes. ling. Lat. II pp. 89–105, ubi Klotzius pluralem a singulari omnino non discreuit, Ouidii locum, sicut etiam Manilii, frustra quaesiui, inueni ficticium Ciceronis, 'Quinct. 47 ad te . . . oculos animosque rettuli', ubi libri *animum* **40 referentur LM**, **referuntur G** **42** *propria*, II 830 *nec capit externum proprio quia nomine gaudet* (horoscopus), ubi *externum* pro Latino est, cum *externa lingua* III 40 Graeca sit **43–159** exponitur de duodecim sortium siue athlorum orbe, qui geniturae tempore ad zodiacum applicandus sit. de re solo Manilio auctore tradita disputaui in praefatione **43** *perspice* a Muelleri

quae tibi praecipuos usus monstrata ministret
et certas det in arte uias ad fata uidenda,
si bene constiterit uigilanti condita sensu.
principium rerum et custos natura latentum
(cum tantas strueret moles per moenia mundi
et circum fusis orbem concluderet astris
undique pendentem in medium, diuersaque membra
ordinibus certis sociaret corpus in unum,
aeraque et terras flammamque undamque natantem
mutua in alternum praebere alimenta iuberet,
ut tot pugnantis regeret concordia causas
staretque alterno religatus foedere mundus),
exceptum a summa ne quid ratione maneret
et quod erat mundi mundo regeretur ab ipso,
fata quoque et uitas hominum suspendit ab astris,
quae summas operum partes, quae lucis honorem,
quae famam adsererent, quae nunquam fessa uolarent.

mutatione uindicaui ad II 693 **44 ministret** codd. Flor. et Bodl., **ministrat GLM** **45 det L, dat GM,** uide ad II 900 **47 latentum** pro uar. scr. **GL²**, **latentem GLM** ordo est *natura, principium et custos rerum latentium. custos* ut Hor. carm. I 12 49 *gentis humanae pater atque custos*, IV 15 17 *custode rerum Caesare* **48–55** uide I 247–54, IV 888–90, Cic. n.d. II 84 **52 flammamque L²M, flammam GL, flammasque** cod. Venetus *undamque natantem*, I 155 *fluctusque natantis* **55** *aeterno* Bentleius ob *alternum* ante duos uersus positum, cui coniecturae speciem aliquam conciliat Aetn. 230 *et firma aeterno religata est machina uinclo*; sed *alterno* satis tueri uidentur I 252 *mutua . . . foedera*, II 62 sq. (deum) *ingentem aequali moderantem foedere molem | totumque alterno consensu uiuere mundum* **56 summa** cod. Bodl. et fortasse alii, **summo GLM**, quamuis id ceteri dissimulent editores, diserte neget Breiterus. *summa*, generali haec *ne . . . maneret et . . .* (ut) *regeretur* non, sicut 54 sq. *ut . . . regeret . . . staretque*, a uersu 53 suspensa sunt, uerum a uersu 58; id quod Fayus et Pingraeus enarratione, ceteri interpunctione, se non capere testati sunt. ne illud quidem intellectum est, uerbis *quod erat mundi* significari hominem, quemadmodum habetur IV 884 sq. *capto potimur mundo nostrumque parentem | pars sua perspicimus*, 893 sq. *quid mirum, noscere mundum | si possunt homines, quibus est et mundus in ipsis?* natura, cum caelum strueret et elementa se mutuo alere iuberet ut mundus concordi foedere stabiliretur, eadem, ne quid exceptum maneret et ut homo animal caeleste a caelo regeretur, fata quoque et uitas hominum suspendit ab astris **59** *quae*, ut ea *operum* humanorum *lucis*, uitae **60** recte post hunc uersum grauiter, leuiter post 63, interpunxit Regiomontanus; contraria ratione adhibita adscitisque in illo uersu recentium codicum interpolationibus Scaliger eumque secuti omnes praeter Iacobum ineptam effecerunt sententiam nec Latinam orationem, *uitas hominum suspendit ab astris, quae*

quae, quasi, per mediam, mundi praecordia, partem
disposita, obtineant, Phoebum lunamque uagasque
euincunt stellas nec non uincuntur et ipsa,
his regimen natura dedit, propriasque sacrauit
unicuique uices sanxitque per omnia summam,
undique uti fati ratio traheretur in unum.
nam, quodcumque genus rerum, quotcumque labores
quaeque opera atque artes, quicumque per omnia casus
humana in uita poterant contingere, sorte
conplexa est, tot et in partes, quot et astra locarat,

famam adsererent, quae numquam fessa uolarent, quae uagas euincant stellas nec non uincantur et ipsa. uerus ordo est *quae astra, per medium mundum disposita, uagas euincunt stellas nec non uincuntur et ipsa, his astris regimen natura dedit,* astris uidelicet zodiaci **61** interpunxi ut ordo uerborum perspiceretur, qui huiusmodi est: *proinde per mediam partem disposita quasi mundi praecordia obtineant*; neque enim sententiam faciunt uerba sic coniuncta, *euincunt stellas proinde quasi mundi praecordia obtineant.* hyperbati exempla Maniliana ad I 58 collegi, quibus accedere debent II 369, 814 *quidquid, ut, emineat, sibi uindicet mundi praecordia* I 17 intima eius significant, hoc uersu inter polos media **62 disposita GL**, **deposita M** **63 euincunt M, et uincunt GL** **uincuntur** cod. Cusanus, **uincitur M, uincetur L, uincentur GL²**, **uincantur** cod. Venetus *euincunt*, cursu superant, ac rursus interdum a quinque stellis *uincuntur*, non sane a sole aut luna. Gemin. isag. 12 22 ἐκεῖνοι (οἱ πέντε πλανῆται ἀστέρες) ὁτὲ μὲν ὑπολείπονται τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὁτὲ δὲ προηγοῦνται **65 summam** Scaliger, **summa** libri. *omnia summa* quid sit quamque ab hoc loco alienum disci potest ex Cic. pro Marc. 21 *quo duce omnia summa sit adeptus*, ad Att. XV 13 5 *sese de attributione omnia summa fecisse.* Scaliger quam imprudens fecerat emendationem corrupit sic scribendo distinguendoque, *sanxitque per omnia, summam | undique uti fati ratio traheretur in unam*; nam et multo melius *in unum* quam *in unam summam* fati ratio undique trahi dicitur, cum significetur zodiacus, et optime inter se respondent *proprias sacrauit unicuique uices* et *sanxit per omnia summam*, hoc est per omnia duodecim astra summam rerum humanarum sanxit **66 fati** Bonincontrius, **fatum** libri **67 quotcumque** * perspicuitatis causa, **quodcumque**, quod idem est, libri, atque ita plerumque, uelut mox 70 *quod* **LM**, *quot* **G** **labores M, laborum GL** ob ignorationem ueteris orthographiae. minus apte genera laborum quam multitudo commemoratur

68 *quaeque*, et quaecumque: II 337 sq. *quiscumque . . . fauet angulus . . . quaeque loca . . . signarit linea*, Verg. catal. 4 1 sq. *quocumque ire ferunt uariae nos tempora uitae, | tangere quas terras quosque uidere homines*

69 sorte G cod. Venetus, **sortem LM**, quod ut seruari posset Scaliger ed. 1 *humanam* scripsit, quemadmodum *sors Tyrrhenum contigit* Velleius dixit I 1 4, rarissimo exemplo: intransitiue ponitur contingendi uerbum III 109 *contingant praemia quanta* et 124 sq. *quanti | contingant usus*, quos locos ad II 825 attuli interpunxit Fayus, quia non tam bene casus sorte contingere dicuntur quam natura casus artes opera labores sorte, hoc est sortitione, complexa

disposuit, certasque uices, sua munera cuique
attribuit, totumque hominis per sidera censum
ordine sub certo duxit, pars semper ut eidem
confinis parti uicinis staret in astris.
horum operum sortes ad singula signa locauit,
non ut in aeterna caeli statione manerent
et cunctos hominum pariter traherentur in ortus
ex isdem repetita locis, sed tempore sedes
nascentum acciperent proprias signisque migrarent
atque alias *alii* sors quaeque accederet astro,
ut caperet genitura nouam per sidera formam
nec tamen incerto confunderet omnia motu.
sed, cum pars operum quae prima condita sorte est
accepit propriam nascentis tempore sedem,
cetera succedunt signisque sequentibus haerent.

esse **70 locarat** codd. Par. et Bodl., **uocarat M**, **uocarant GL**, *notarat* Scaliger 'quot signa zodiaci, tot athla sunt. duodecim enim numero sunt' Scaliger. *et* post *quot* non ineleganter abundat, ut Ouid. her. XII 17 *totidem, quot semina, et hostes*, Tert. scorp. 1 *tot uenena quot ⟨et⟩ genera, tot pernicies quot et species, tot dolores quot et colores* **71 disposuit** Bentleius, **res posuit** libri. non solum *res* (u. 67) sed labores opera artes casus posuit, neque *in partes* posuit sed in partibus **munera ***, **munia** iam Bentleius, **nomina** libri. *nomina* sua cuique parti non natura attribuit sed astrologia, sicut I 109 ratio *attribuit . . . sua nomina signis. munia* apud Manilium non habetur sed u. 137 eodem sensu *munera*; hoc autem et *nomina* uulgo confunduntur, uelut IV 207 *nomina* **GLM**, *munera* codd. recc., Verg. Aen. VIII 519 *munere* PRγb, *nomine* Mc Seruius, georg. IV 520 *munere* libri, *nomine* Marklandus ad Stat. silu. III 3 87, Ouid. trist. II 295 *munera* libri plerique, *nomina* optimus, met. XV 819 *nominis* plerique, *muneris* duo, Mart. X 26 7 *nomen* $\alpha\beta$, *munus* γ, 73 9 *nomine* γ, *munere* β. eadem mutatio facienda erit IV 307 **72** *totum . . . censum* ut II 167 sq. *toto gaudentia censu | signa* **73** *ordine sub certo* II 690, III 157 **eidem GM**, **idem L**, uide ad 487 **74 astris M**, **aruis GL** ioculari paene translatione, quam tamen Scaligero duce omnes probarunt **76** *in aeterna caeli statione manerent*, Germ. frag. IV 60 *nubila continua magis in statione manebunt.* haec Lachmanno ad Lucr. VI 192 non satis proprie dici uidebantur, cum illis *in statione manere* nihil addi posset nisi forte *sua*; quod non ita accipiendum est tamquam ignorarit additum (*ea*) *qua* Ouid. fast. II 674

78 eisdem M, **hisdem GL** **79** *signis migrarent* insequenti uersu explicatur **80 alias** Scaliger, **alius** libri **alii** addidit Bentleius post *quaeque* spatium quinque fere litterarum relictum est in **G**, cuius librarius aliquid deesse senserat **81 ut nouum** *σχῆμα γενέσεως* in zodiaco fieret **82 motu GL^2**, **modum M**, **mundo L** cod. Venetus **83 sorte** Bentleius, **arte M**, **que arte L** cod. Venetus, **parte GL^2** oratione incondita atque abhorrenti. contulit Bentleius 96 *sors prima*, 138 *praecipua undecima pars est in sorte*

ordo ducem sequitur donec uenit orbis in orbem.
has autem facies rerum per signa locatas,
in quibus omnis erit fortunae condita summa,
ut cursu stellae septem laeduntue iuuantue
cardinibusue mouet diuina potentia mundum,
sic felix aut triste uenit per singula fatum
talis et illius sors est speranda negoti.
haec mihi sollemni sunt ordine cuncta canenda
et titulis signanda suis rerumque figuris,
ut pateat positura operum nomenque genusque.
Fortunae sors prima data est. hoc illa per artem

locata **86 orbem** cod. Flor. aliique, **orbe GLM.** donec operum circulus circuitum zodiaci perficit: uide II 130 ibique adnotata **87** *facies rerum*, **94** *rerum figuris* **88** *erit*, inuenietur, ut II 432 **fortunae G, fortuna et LM,** uide II 562 et multa eiusdem erroris exempla apud Cortium Luc. III 564

89 cursu satis bene Rossbergius in Fleck. annal. uol. 147 p. 708, **cum L** cod. Venetus (hic **et** pro **ut**), sit **cum G, cumque M.** *utcumque* et orationi conuenit et sententiae (uide 119, 141; etsi non minus recte ponitur *ut* 101, 126), metrum destituit; neque enim Manilium breues finales positione produxisse credibile fit ex librorum scriptura I 90 *alia proseminat* **90 mouet M, mouent GL mundum** Bentleius, **mundi** libri. diuina potentia has rerum facies mouere nequit, quae penes solos astrologos potestas est. Bentleius adfert 141 *mouent ut mundum sidera cumque.* hoc dicitur: prout planetae has sortes laedunt iuuantue et prout mundus per quattuor cardines (II 788–807) mouetur, ita felix aut triste fatum uenit **91** *singula* ad nullum certum substantiuum referri uidetur, neque enim tam signa intelleguntur quam operum sortes in eis collocatae, opera autem post u. 83 non commemorata sunt **92** *illius* quo spectet non habet, sed quod Bentleius substituit *ullius*, id ne Latine quidem dicitur: expectatur *cuiusque.* Breiterus uersum deleuit. *illius* producta paenultima praeterea non extat apud Manilium, neque magis *ipsius*: extant *unius* et *totius* **96–159** quae res cuique sorti attributae sint **96–101** de sorte Fortunae dixi in praefatione. aliquantum a Manilio diuersa de ea tradunt Paulus Alexandrinus fol. K 3 *ἡ μὲν Τύχη σημαίνει τὰ περὶ τοῦ σώματος πάντα καὶ τὰς κατὰ βίον πράξεις, κτήσεώς τε καὶ δόξης καὶ προεδρίας δηλωτικὴ καθέστηκεν* (quae eisdem paene uerbis repetuntur catal. cod. astr. Graec. I p. 168 28–30), Rhetorius C.C.A.G. I p. 160 12-4 *Σελήνης ὁ κλῆρος τῆς Τύχης σημαίνει πάντα τὰ ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς κατὰ τὸν βίον πράξεις καὶ δόξας καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη καὶ τὰς συμβιώσεις*, Ptolemaeus tetr. ed. Camerar. 1535 p. 45 *τὰ μὲν οὖν τῆς κτήσεως, ὁποῖά τινα ἔσται, ληπτέον ἀπὸ τοῦ καλουμένου κλήρου τῆς Τύχης*, Vettius Valens ed. Kroll. p. 279 1 sq. *τὸν κλῆρον τῆς Τύχης, ὅστις τὸν περὶ ὑπαρχόντων καὶ ὠφελείας (λόγον) δηλοῖ*, Firmicus math. IV 17 5 *ex hoc loco qualitatem uitae et patrimonii substantiam et felicitatis atque infelicitatis cursus ostendi datur. amor etiam et adfectus uirorum circa mulieres qualis sit ex hoc loco discitur, et nutrimentorum et desideriorum omnium effectus ex istius loci substantia quaeritur. hic locus patriam facili ratione demonstrat*

96 *per artem*, uocabuli usu artis proprio **97** *censetur titulo*: Val. Max.

censetur titulo, quia proxima continet in se
fundamenta domus domuique haerentia cuncta:
qui modus in seruis, qui sit concessus in aruis
quamque datum magnas operum componere moles,
ut uaga fulgentis concordant sidera caeli.
post hinc militiae locus est, qua quidquid in armis
quodque peregrinas inter uersantibus urbes
accidere adsueuit titulo conprenditur uno.
tertia ad urbanos statio est numeranda labores.
hoc quoque militiae genus est, ciuilibus actis
compositum, fideique tenet parentia uincla;
format amicitias et saepe cadentia frustra

VIII 7 ext. 2 (Pythagoras) *quo cognomine censeretur interrogatus, non se sapientem . . . sed amatorem sapientiae, id est Graece φιλόσοφον, edidit*

proxima, maxime necessaria, ut Prop. I 21 4 *pars ego sum uestrae proxima militiae*, quod interpretationem accipit ab Ouid. ex Pont. I 7 68 *sim modo pars uestrae non aliena domus* **98 domui** codd. Flor. et Bodl., **domino GLM**: scriptum fuerat *domin* **cuncta** idem duo et in **L** man. rec., **cauta GLM**

domino retinent Iacobus et Bechertus, Breiterus etiam *cauta*, 'Dinge, deren vorsichtige Behandlung dem Hausherrn obliegt'; quales criticos aliquando futuros iam Scaliger praesenserat cum haec scriberet, 'male meo iudicio codex Gemblacensis *dominoque haerentia cauta*. monui, quod qui pruritu correctionum tentantur possent hanc lectionem admittere et inuita Minerua interpretari'. ceterum hac datiui quartae declinationis forma Manilius praeterea non usus est, sed ne altera quidem; sicut in quinta semel *fidei* posuit III 107, nusquam *fide*. *domui* iam Ouidius dixerat her. VII 163 et pluribus locis

99 qui posterius **M**, **quis GL** **concessus GM** et in **L** manus nec 1 nec 2, **concensus L** cod. Venetus **100** ordo est *quam magnas*, quantas, sicut in uersu superiore de modo siue mensura sermo fuit. *quaque* codd. recc. et usque ad Iacobum editores, qui quod reuocauit *quam* non intellexit *operum moles*, aedificia **101** planetarum testimonia, quae, sicut in dodecatropo II 835 et 961–4, ita in athlis momentum faciunt, tantum in septem ex duodecim sortibus commemorantur, 101, 110, 119, 126, 128, 141, 155 *concordant*, 110 *consonat*, Sext. emp. *πρὸσ ἀστρ.* 39 *ἐπιβλέπειν δὲ λέγονται ἀλλήλουσ καὶ συμφωνεῖν ἀλλήλοισ οἱ κατὰ τρίγωνον ἢ τετράγωνον φαινόμενοι (ἀστέρεσ)*, Vett. Val. p. 116 30 sq. *Ζεὺσ Ἀφροδίτην ἐπιθεωρῶν ἢ καὶ οἰκειούμενοσ αὐτῇ ἢ κατὰ μοῖραν σύμφωνοσ αὐτῇ* **102 locus GL**, **genus M** ex 106 **qua GL**, om. **M** **103 quod** Scaliger, **quo M**, **quae GL**. *quod* post *quidquid* Stat. silu. I 6 12–4 *quidquid nobile Ponticis nucetis | fecundis cadit aut iugis Idumes, | quod ramis pia germinat Damascos*. uide ad 68 **peregrinas GL²**, **peregrina LM** **104 accidere** Scaliger, **accipere** libri **105 est GL**, om. **M** **106 quoque GL**, **que M** urbanos labores militiae genus esse Cicero ioco dixerat pro Muren. 19 *hanc urbanam militiam respondendi scribendi cauendi plenam sollicitudinis ac stomachi* **108** *frustra* eis uerbis adiectum quae ipsa per se frustrationem significant a nostra loquendi sentiendique ratione abhorret; sed ita plane Tacitus hist. II 11 *prima consiliorum frustra cecideranf*, id est ad irritum,

officia, et cultus contingant praemia quanta
edocet, adpositis cum mundus consonat astris.
iudiciorum opus in quarto natura locauit
fortunamque fori : fundentem uerba patronum
pendentemque reum lingua rostrisque loquentis
inpositum, et populo nudantem condita iura
atque expensa sua soluentem iurgia fronte,

similiterque Phaedrus II 5 24 *non multum egisti et opera nequiquam perit*, Liuius IX 9 15 *nequiquam eluderentur*, XXII 43 1 *Hannibal . . . nequiquam detecta fraude in castra rediit*, id est fraude sua detecta atque ad irritum redacta; ter idem dixit Ouidius trist. I 2 13 *uerba miser frustra non proficientia perdo.* eodem modo Graeci *μάτην* ponunt, Aesch. Ag. 422–5 *μάταν . . . βέβακεν ὄψις*, cho. 845 sq. *πρὸς γυναικῶν δειματούμενοι λόγοι | πεδάρσιοι θρῴσκουσι θνήσκοντες μάτην*, Eur. Hipp. 916 *ὦ πόλλ' ἁμαρτάνοντες ἄνθρωποι μάτην*, ac prorsus simile est quod Spenserus noster dixit in culice suo Vergiliano 358 *the praise of pitie vanisht is in vaine* Caton. dist. IV 42 *gratior officiis, quo sis mage carior, esto, | ne nomen subeas, quod dicunt, officiperdi* attulit Stoeberus, si modo Stoeberus fuit ac non ab eo compilatus Vierschrotus **109** *cultus*, amicorum colendorum actionis, obseruantiae. Cic. de inu. II 161 *obseruantia, per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam et honore dignantur*, Tac. hist. I 10 *Titum filium ad uenerationem cultumque eius miserat.* alio sensu *ut capiant cultus praemia digna sui* Ouid. fast. I 678 **110** *adpositis astris* abl., planetis ad certa signa certaque athla locatis. Firm. VIII 29 12 *lunae appositae* **111** pro *quarto* Bentleius *quarta* ad u. 105 accommodate, facili, ut ex uu. 20 et 56 apparet, mutatione sed dubium an necessaria. potuit enim menti poetae obici *athlo*, *loco* (102, 131), *gradu* (120), *labore* (146), de quo genere dixi ad II 964 **112** **fortunam G, fortuna LM** **113** *rostris* nullus inter reum et iudicem locus est, ut frustra edd. uett. *rostrisque loquentem* fecerint. sententiae aptum est nec nimis longe (uide 74 *astris, aruis*) a litteris recedit *neruisque loquentis | inpositum.* Cic. Verr. I 35 *hoc me profiteor suscepisse . . . onus . . . dignum in quo omnis neruos aetatis industriaeque meae contenderem*, de or. II 91 *Fufius neruos in dicendo C. Fimbriae . . . non adsequitur*, III 80 *neque sine forensibus neruis satis uehemens et grauis . . . esse orator potest. uoltuque loquentis | composito* Bentleius **114** **inpositum M, imposita GL**, unde nihil quod probabile esset extricarunt *nudantem*, eum qui nudat, iurisconsultum. IV 209–14 sub Libra natus *legum tabulas et condita iura | nouerit . . . perpetuus populi priuato in limine praetor. | non alio potius genitus sit Seruius astro, | qui leges potius posuit, cum iura retexit condita iura* abscondita dici manifestum est, quamquam et interpretes fefellit et lexicographos, cum alio sensu *iura condere* poni soleat, ut Liu. XXXIV 6 8. qui Manilii uersus in thes. ling. Lat. s.u. *condo* adferuntur, eorum plures quam par erat male intellecti sunt et falso loco positi **115** *soluentem* substantiui uice fungi indicio est quod praecessit *nudantem*; alioqui recte fieri poterat, quod Fayo placuit, ut ex insequenti uersu audiretur *iudicem* *frons* iudicis non habet quod agat aut in soluendis aut in expendendis iurgiis, quae pars corporis, sicut uultus oculi supercilium, grauitatis seueritatis similium index est, interdum fallax, non iustitiae sedes aut sapientiae aut controuersias

cum iudex ueri nihil amplius aduocat ipso.
quidquid propositas inter facundia leges
efficit, hoc totum partem concessit in unam
atque, utcumque regunt dominantia sidera, paret.
quintus coniugio gradus est per signa dicatus
et socios tenet et committem hospitis una
iungitur et similis coniungens foedus amicos.

disceptandi facultatis; nam librorum scripturam IV 81 *alterius frons est scribendis legibus apta* qui receperunt editores Iacobus Bechertus Breiterus fugerunt interpretari. sin autem non instrumentum sed modum significari uolumus, epitheto opus erit, ut Sen. H. f. 579–81 *qui fronte nimis crimina tetrica | quaerunt ac ueteres exutiunt reos . . . iuridici*, Il. Lat. 879 *iudex . . . litem discernit fronte seuera.* neque sic uerba accipi posse puto ut iudex iurgia ipsorum fronte siue prima specie tamquam integimento aliquo soluere dicatur et enucleare; nam etsi Quintilianus inst. IV 1 42 *frons causae non satis honesta*, XI 1 61 *quid asperiorem habere frontem potest . . . quam cum est filio . . . in matrem perorandum?*, XII 7 8 *quod ex prima statim fronte diiudicare imprudentium est*, Cicero in Pis. 12 *istius insignem nequitiam frontis inuolutam integumentis* dixit, tamen neque apte *fronte* et *soluentem* coire uidentur et *iurgia soluere* longe aliud sonat, id uidelicet quod Stat. Ach. II 337 *formae certamina soluere*, carm. epigr. Buech. 325 3 *discinxit iurgia iudex*, dirimere atque finire, cui contrarium est *iurgia nectat* Ouid. amor. II 2 35, 9 45. expectaueris fere *expensa pari . . . lance*, cuiusmodi sunt Pers. IV 10 sq. *iustum gemina suspendere lance | ancipitis librae*, Plin. n.h. VII 44 *uitam aequa lance pensitabit*, cod. Theodos. XII 7 1 *aurum uero, quod infertur, aequa lance et libramentis paribus suscipiatur*, Arnob. VI 2 *pari pendere cunctos lance*; adde Man. IV 215 sq. *in ambiguo fuerit quodcumque locatum | et rectoris egens, diriment examina Librae.* uellem tamen seruari liceret *sua*, quod aliquo modo confirmare uidetur V 411 *qui commissa suis rimabitur argumentis*

116 cum, de uero iudicaturus, nihil in consilium aduocat praeter uerum ipsum

117 *propositas inter leges*, in orationibus de lege ferenda, postquam ea in publicum proposita est, habitis **118** **totum GL**, **cum M** **119** **regunt** cod. Flor., **gerunt GLM** ut II 140, **G** etiam IV 551 **paret** Fayus, **parent** libri

121 **et** posterius om. **M** **committem M** sequente spatio solito maiore, **comites L**, **comitantes** metri causa **G** *comites, ⟨fasque⟩ hospitis una | iungitur* Barthius adu. p. 419, haud magna cum specie sed prorsus ad sententiam accommodate, quamquam non minus bene scriberetur *⟨iusque⟩*. *comes* et *socius* saepius coniunguntur, uelut Cic. pro Marc. 2, pro Planc. 102, pro Sull. 66, ad Att. XI 14 1, ad fam. I 9 22, Hor. carm. I 7 26, Sil. VI 334, Stat. silu. II 1 28. sed haud temere esse uidetur quod **M** et numeris et sermoni repugnantem uocem *committem* exhibet; neque ulla ratione diuersae librorum scripturae melius explicantur quam ut ponamus initio fuisse *committens*; uide etiam Luc. III 325, ubi codices *committat, comitat, comitetur.* itaque cum *committere* non numquam pro *coniungere* dici uiderem, uelut Ouid. amor. I 13 46 *commisit noctes . . . duas*, Sen. H.O. 1568 *commisso . . . ponto*, hanc proposui coniecturam: *committens hospita iura* (nam *una* an *ima* in **M** scriptum sit non satis liquet) . . . *foedus.* Sil. XVII 68–70 *hospita iura . . . ruperat* **122** *iungitur* ut 124 *adiuncta* in *iungitur . . . coniungens* nullam

in sexta diues numeratur copia sede
atque adiuncta salus rerum, quarum altera quanti
contingant usus monet, altera quam diuturni,
sidera ut inclinant uires et templa gubernant.
septima censetur saeuis horrenda periclis,
si male subscribunt stellae per signa locatae.
nobilitas tenet octauam, qua constat honoris
condicio et famae modus et genus et specioso
gratia praetexto. nonus locus occupat omnem
gnatorum sortem dubiam patriosque timores
omniaque infantum mixta nutricia turba.
huic uicinus erit, uitae qui continet actum,

iustam offensionem esse ostendi ad I 271 : exemplis ibi adlatis accedant I 504 *ex diuerso uertentem*, II 45 *fata refert uitamque sua radice ferentis*, V 68 *extollit, primum iuga tollit*, Luc. VIII 462 *transuerso uertitur aestu*, Sil. VII 421 *cautibus obiectis reiectat caerula*, Ouid. met. V 161 *aduersaque in agmina uersus*, Aetn. 122 *trahat ex pleno quod fortem contrahat amnem*, Egnatius ap. Macr. Sat. VI 5 12 *pulsa loco cessit concedens lucibus* **124** *salus rerum* 'conseruatio diuitiarum' Fayus, recte, ut ostendit uersus insequens: uide Cic. II Verr. II 16 *existimant . . . rerum fortunarumque suarum salutem . . . in istius damnatione consistere.* aliter de hominibus Luc. II 221 sq. *hisne salus rerum . . . Sulla uocari . . . meruit?*, Mart. II 91 1 *rerum certa salus . . . Caesar*, V 1 7 *o rerum felix tutela salusque*, VIII 66 6 *rerum prima salus et una Caesar* **125 monet GL, mouet M** **126** ut planetae inclinant uires huius sedis et ut templa (dodecatropi, II 959, III 583, 586, 614) eas gubernant: uide III 89 sq. **127 censetur** cod. Flor., **censentur GLM.** *censetur* ut II 667 : census septimae sedis in periculis consistit **128** *si male* inquit; quid autem, si bene? qualis quaestio oritur etiam 155, 585, 590 *subscribunt* quid significet dixi ad II 835 **129 qua** cod. Flor., **quo GLM.** *qua constat*, unde pendet, ut 140 *qua* (sorte) *ualetudo constat*, II 98 *sidus sidere constas* **130 specioso L^2M, speciosus L, spetiosus G**

131 *praetexto*, *προσχήματι*, Val. Max. VII 1 1 *consulatus decus, imperatoriam potestatem, speciosissimi triumphi praetextum largita est*, 3 8 *magistratum p. R. abiecto honoris praetexto*, 5 6 *plus moribus suis praeturae decoris adiecturus quam praetexto eius splendoris ipse laturus*, IV 4 1 *maximorum operum praetexto titulum imaginum suarum amplificauit*, Sen. ep. 71 9 *illud pulcherrimum r. p. praetextum, optimates*, Tac. hist. I 76 *erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus.* hoc ex cod. Veneto restitui iussit Gronouius ad Senecae locum, cum editores codd. recc. secuti *praetextu* uulgassent; nec tamen cuiquam persuasit praeter Bechertum **132 natorum** Scaliger, **gratorum LM, fatorum GL^2** **133 infantum** Scaliger, **intrantum** libri

nutricia, ea quae nutriunt, *τροφάσ* : paulo aliter IV 879 *partum caeli sua per nutricia ferre*, loca ubi nutritus est **134** *uitae actus* quid sit optime intellegitur ex Sen. dial. VII 26 4 *ne ad opiniones uestras actum uitae meae flecterem. actionem uitae* et *mores* coniungit Cicero de diu. II 89. Firmicus *locum actus* cum loco Fortunae commemorat VII 26 4 et 6 et 8 et 9

in quo sortimur mores, et qualibus omnis
formetur domus exemplis, quamque ordine certo
ad sua conpositi discedant munera serui.
praecipua undecima pars est in sorte locata,
quae summam nostri semper uiresque gubernat,
quaque ualetudo constat, nunc libera morbis,
nunc oppressa, mouent ut mundum sidera cumque.
non aliast sedes, tempusue genusue medendi
quae sibi deposcat uel cuius tempore praestet
auxilium et uitae sucos miscere salubris.
ultimus et totam concludens ordine summam
rebus apiscendis labor est, qui continet omnes
uotorum effectus, et, quae sibi quisque suisque
proponit studia atque artes, haec inrita ne sint.
seu ferat officium nutus blanditus in omnis,

135 sortimur mores Scaliger, **sortitur** iam Bonincontrius, **mores** iam codd. Flor. et corp. Christ. Oxon., **sortium rumores GLM et qualibus** cod. Bodl., **aequalibus GLM** **136 quam** falso ex **M** rettulit Ellisius, **que M, quo GL**, quod cum *certo* adiectiuo consistere nequit. *qua* Bentleius, 'ut III 140' inquit; at eo de loco dictum est ad 129. ordo est *et quam certo ordine discedant*, uide 100 et Sen. dial. x 12 5 *qua celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrant* **137 conpositi M, composita GL** **139 gubernat** codd. Flor. et Bentlei δ, **gubernant GLM** non satis accurate *summam nostri* posuit pro corporea hominis natura, siquidem *nostri melior pars animus est*, Sen. n.q. I praef. 14 **140 quaque** Dulcinius, **quaeque GL, quae M**: uide ad 129 **141 mouent ut** Scaliger, **mouent et GL, mouente M** **142 aliast** Scaliger, **alias** libri *tempus . . . medendi*: Plin. n.h. XXIX 9 *Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando horasque obseruando auctoritate eum* (Thessalum medicum) *praecessit*. de chirurgia nisi certis temporibus non adhibenda Maximus praecipit *καταρχ.* 276–319 **143** *cuius*, a qua sumpto, uide 154. ordo est *cuius tempore praestet* (melius sit) *auxilium et praestet miscere sucos uitae salubres* **144** *auxilium*, remedium, ut Ouid. rem. 107 *auxilii perierunt tempora primi*, 528 *auxilium multis sucus et herba fuit* **sucos** cod. Bodl., **sucus GLM.** ita unus codex apud Kellerum Hor. carm. III 3 35, nullus apud Ribbeckium Verg. georg. II 59, 126, Aen. XII 419, quamuis inueniantur in libris Vergilianis accusatiui *truncus Centaurus dibus* **miscere** cod. Bodl., **miserere GLM** **146 apiscendis** codd. Flor. et Bentl. δ, **apicendis GL²**, **aspiciendis LM.** apiscendi uerbo solus poetarum post Lucretium et Catullum Manilius usus est **147 148** ordo est, ut uidit Fayus, *continet effectus et ne inrita sint haec quae quisque proponit*; uide 97–100, 135–7. tum quae secuntur 149 *seu ferat . . .* 153 *fluentem*, eis apodosis redditur in u. 154, id quod Becherto excepto nemo intellexit **149** *in* ut v 110 sq. *in lusus faciles agilemque uigorem | desudant*, 321 sq. *lasciuit*

aspera siue foro per litem iurgia temptet,
fortunamue petat pelago uentisque sequatur,
seu Cererem plena uincentem credita messe
aut repetat Bacchum per pinguia musta fluentem,
hac in parte dies atque hac momenta dabuntur,
si bene conuenient stellae per signa sequentes.
quarum ego posterius uires in utrumque ualentis
ordine sub certo reddam, cum pandere earum
incipiam effectus. nunc, ne permixta legentem
confundant, nudis satis est insistere membris.
et, quoniam certo digestos orbe labores
nominaque in numerum uiresque exegimus omnes
(athla uocant Grai, quae cuncta negotia rerum

amores | *in uarios* **151** *ue* pro *siue* ut Aetn. 358–60 *siue peregrinis igitur propriisue* (Scaliger, *que* libri) *potentes* | *coniurant animae causis, ille impetus ignes . . . subuectat.* contra *aut* u. 153 tantum duo nomina coniungit, *Cererem aut Bacchum* v 42 sq. *uentisque sequetur* | *fortunam* **152 plena GL²**, **plenam LM** v 273–5 *seminaque in faenus sulcatis credere terris* | *usuramque sequi maiorem sorte receptis* | *frugibus innumeris*, Germ. frag. iv 3 *commissas Cereri fruges*: diuersa ratione Ouid. art. i 401 *nec semper credenda Ceres fallacibus aruis* **153 musta GL, multa M**, peius idem 663 *in uicta* post hunc uersum in **M** titulus est *quomodo fortunae locus inueniatur*, deinde **175 176**; quae omnia etiam suo loco habentur. eadem in **L** ante rasuram fuisse satis certo colligitur ex indiciis in eo superstitibus, de quibus Bechertus falsa rettulit, propiora uero Iacobus. in **G** nihil est uitii **154 hac** posterius Fayus, **haec** libri

dies et *momenta* operi aggrediendo apta siue *ἔμπρακτα*, quam partem astrologiae appellabant *καταρχάς*, expositam illam a Maximo in carmine *περὶ καταρχῶν* inscripto et post Dorotheum ab Hephaestione lib. iii. Iuu. vi 577–9 *ad primum lapidem uectari si placet, hora* | *sumitur ex libro; si prurit frictus ocelli* | *angulus, inspecta genesi collyria poscit*; uide etiam Plinium ad 142 adlatum **157 earum** Scaliger, **rerum** libri. *earum* quattuor minimum praeterea poetarum locis extat, Lucr. iii 900, v 532, Catull. 63 54, Hor. serm. ii 8 92, *eorum* et ii 356 et passim apud Lucretium **158 effectus GL, affectus M** *permixta* membra, quod ex *membris* u. 159 auditur: ii 830 *nec capit externum, proprio quia nomine gaudet*, Mart. iii 50 8 *putidus est, totiens si mihi ponis aprum* **160–202** sors Fortunae quomodo inuenienda sit **161** *in numerum*, ita ut primam sortem sequatur secunda, secundam tertia, sic deinceps. Verg. Aen. iii 445 sq. *quaecumque in foliis descripsit carmina uirgo* | *digerit in numerum*, ubi Seruius *in numerum, in ordinem, ut continuatio carminum fiat.* dico propter Fayum, qui 'in carminis mensuram' interpretatur collato i 19 **162 163** F. Iunius parenthesin fecit, a quo commotus Scaliger tantum tria uerba *athla uocant Grai* interclusit. sed *quae* ad *labores* referri sermo, ad *labores nominaque uiresque* sensus non patitur: illud dicitur, Graios athlorum nomine appellare ea in quibus cuncta rerum negotia contineantur. quos Graios significet nescitur. *athla* pro laboribus, quasi *ἆθλους*, iam Varro posuerat Non. p. 528 *ex his atque eius modi institutis ac uita uel ad*

in genera et partis bis sex diuisa coercent),
nunc, quibus accedant signis quandoque, canendum est.
perpetuas neque enim sedes eademue per omnis
sidera nascentis retinent, sed tempore mutant,
nunc huc nunc illuc signorum mota per orbem,
incolumis tamen ut maneat qui conditus ordo est.
ergo age, ne falsa uariet genitura figura,
si sua quemque uoles reuocare ad signa laborem,
Fortunae conquire locum per sidera cuncta,
quae primum est aerumnosis pars dicta sub athlis.
qui tibi cum fuerit certa ratione repertus,
cetera praedicto subeuntibus ordine signis

Herculis athla athletae facti erant, ut eodem referendum uideatur eiusdem Varronis *Herculis athlis* ibid. p. 82 **163 coercent** Regiomontanus, **coherent GL, cohaerent M**, quod qui seruet, ei *quae* u. 162 non cum Iacobo in *qua* sed in *quis* mutandum sit. uerum cohercendi cohaerendique uerba facillime confunduntur, uelut I 220 *cohercent* **GL²**, *coherent* **LM** **164 accedant *, ascendant** libri, quod Pingraeus enarrat 'se combinent'. athla neque ascendunt signis (hoc est opinor per signa) neque omnino ascendunt, sed signis certum locum certo tempore tenentibus accedunt atque applicantur, sicut est in u. 80 *alias alii sors quaeque accederet astro* de *quandoque* dixi ad II 745 **165–167** uide 76–80 **166 retinent** Bonincontrius, **retinet** libri **tempore** Scaliger, **tempora** libri, quod dimittere noluerunt Iacobus et Breiterus **mutant** Bonincontrius, **mutat** libri **168** uide 83–6 **169 uariet** Regiomontanus, **uaria** libri *figura*, *σχήματι*, uide 208–10 et ad II 856 adnotata **170 uoles GL², uolens LM** **laborem** Bonincontrius, **labore GLM, labores** cod. Venetus **172 est erumnosis pars *, pars est numerosis (GL, munerosis M)** libri, qui metrum transpositione litterarum corruptum uerborum transpositione sanarunt. quae Varro *athla* Herculis appellauit, apud alios *aerumnae* sunt, Cic. de fin. II 118, Plaut. Pers. 2, Epid. 179, Sen. H.O. 1269, Petr. 48 7, Iuu. X 361 *sub athlis*, in loco quo de athlis expositum est, uu. 96–155: ita II 965 *haec mihi sub certa stellarum parte canentur* uersum ab aliis frustra temptatum deleuit Bentleius, quaedam falso criminatus (neque enim hic magis quam 190 superuacaneus est uersiculus, *sub athlis* autem Manilianae consuetudini plane conuenit), unum uerissime, quod *numerosa* athla dicantur, cum sint duodecim. sed praesto est, qui hoc defensum eat, Ellisius noct. Man. p. 83: Nioben XIV liberis orbatam *numeroso funere maestam* dici a Nemesiano cyn. 15, *rem numerosam* (et quidem, quod Ellisius reticet, *corpore in exiguo*) C.I.L. VI 10098 8 uocari hominem V artibus instructum, Plinium denique h.n. II 119 summam XII uentorum *numerosam* appellare. quippe; raro enim mater XIV liberos simul amisit nec temere cuiquam contigit ut V artes teneret unus, Plinius autem, cuius uerba Ellisius exscribere noluit, non simpliciter *numerosam* dicit XII uentorum rationem, sed ex comparatione alterius, quam *breuem* appellat, IV omnino agnoscentis. athlorum uero numerus duodenarius, cum nullam ad normam exigi possit sed sola astrologorum libidine finiatur, nemini aut magnus uideri debet aut paruus **173 qui LM, quae G** **174** *cetera* loca

coniunges, teneant proprias ut singula sedes.
et, ne forte uagus Fortunae quaerere sedem
incipias, duplici certam ratione capesse.
cum tibi, nascentis percepto tempore, forma
constiterit caeli, stellis ad signa locatis,
transuerso Phoebus si cardine celsior ibit
qui tenet exortum uel qui demergit in undas,
per tempus licet adfirmes natum esse diei.
at, si subiectis senis fulgebit in astris
inferior dextra laeuaque tenentibus orbem
cardinibus, noctis fuerit per tempora natus.
haec tibi cum fuerint certo discrimine nota,
tunc, si forte dies nascentem exceperit alma,
a Sole ad Lunam numerabis in ordine partes
signorum, ortiuo totidem de cardine duces,

ordine uersibus 96–155 *praedicto coniunges signis subeuntibus*, id est *ἐπομένοις*, ut 516 *subeuntia signa* non differunt a *sequentibus astris* 519. uide 85 *cetera succedunt signisque sequentibus haerent*. dicit igitur sinistrorsum athla numerari **175 ut GL** et hoc loco **M**, qui post 153 et exhibet **176 et ne G, t ne L, et ni M** ante 154, hoc loco **fi**, initiali rubricatori relicta. uersum in duas lineas distrahit **L** ita : *t ne forte uagus | fortunae querere** sedem* **177 duplici LM, duplicem GL²** **certam** Bentleius, **certa** libra. Bentleius quod duplicem esse negat Fortunae sedem, fallitur ille quidem, sed tamen scitior eius uidetur coniectura quam quod **GL²** effecerunt **178–193** diurna loci Fortunae inueniendi ratio. partes zodiaci a Sole ad Lunam numera secundum ordinem signorum ac deinde totidem eodem ordine ab horoscopo : hae ubi deficient, ibi inuenietur locus Fortunae. fac Solem in Cancro esse, Lunam in Virgine, II signorum spatio distantem, horoscopum in Libra. II signa numera a Libra : locus Fortunae inuenietur in Sagittario, militiae in Capricorno, reliqua deinceps. haec ratio et C.C.A.G. I p. 167 19–168 13 exponitur et una cum nocturna aliis locis quos in praefatione collegi **178** *forma caeli, θέμα*, ut I 60 *formae*, 58 *caeli species*, Gell. XIV 1 15 *quo habitu quaque forma quaque positura stellarum aliquis nasceretur*, 21 *uniuscuiusque stellarum formae et positionis sortem atque fortunam uni omnino homini certam destinatamque esse eamque formam post longissima saeculorum spatia restitui.* idem significat *figura* II 856, ubi uide adnotata **179** interpunxit Boninecontrius **constiterit L²M, cum steterit L, constiterint G** **180 si GL, sic M** **183 senis** Regiomontanus, **seuis L, saeuis G, seuus M, phoebus** Bentleius, qui quod in *subiectis senis* non bellum esse uult homoeoteleuton, nihilo elegantius in ipsius lectione *Phoebus* ex u. 180 iteratur. neutram potius adiuuat 379 *dum sex submersis uectatur Phoebus in astris* **184** ordo est *inferior cardinibus orbem dextra laeuaque tenentibus*, quod ut mihi monendum esset Iacobi et Becherti peruersitate effectum est **185 natus GL², natis LM** **187 exceperit GL², exciperit LM** **188** om. **GL** cod. Venetus ob bis positas litteras *rdine* **ad lunam** Vrb. 667, **alunam M** **189 ortiuo totidem GL,**

quem bene partitis memorant horoscopon astris.
in quodcumque igitur numerus peruenerit astrum
hoc da Fortunae. iunges tum cetera signis
athla suis, certo subeuntibus ordine cunctis.
at, cum obducta nigris nox orbem texerit alis,
si quis erit qui tum materna excesserit aluo,
uerte uias, sicut naturae uertitur ordo.
consule tum Phoeben imitantem lumina fratris
semper et in proprio regnantem tempore noctis;
quotque ab ea Phoebus partes et signa recedit
tot numerare iubet fulgens horoscopus a se.
hunc Fortuna locum teneat subeuntibus athlis,
ordine naturae sicut sunt cuncta locata.
forsitan et quaeras, agili rem corde notandam,
qua ratione queas, natalis tempore, nati

totidem ortiuo M *ortiuus* ante Manilium non reperitur, post eum usurparunt Appuleius et Martianus Capella, hic etiam *occasiuus* **190 memorant M, memorat GL** **astris GL², astri LM** quem postquam accurate partitis zodiaci astris inuenerunt horoscopon appellant. astra quomodo horoscopi inueniendi causa partiantur uersibus 203–509 exponitur **192 tunc** libri

194–202 ratio nocturna **194** cum nox, orbi obducta, alis eum texerit. *obducta nox* quae esset patere ex Nep. uit. Hann. 5 2 *obducta nocte sarmenta in cornibus iuuencorum deligata incendit* bene adnotauit Handius ad Gron. diatr. p. 111; ut comparari possit Verg. Aen. VIII 369 *nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis* appareatque non recte Fayum *obducta* interpretatum esse *operta*, etsi per se non multo minus bene nox nigris alis obducta siue operta dicitur quam *furuis circumdatus alis somnus* a Tibullo II 1 89 sq. ceterum uide V 60 *nigras nox contrahit alas* **195 materna** cod. Bodl., **materno GLM**, ut 56 *summo . . . ratione* idem, 20 *magno . . . classe* **GL**, 174 *praedicta . . . ordine* **L**. *aluum* masculino genere posuerunt (quos commemorant Nonius p. 193, Seruius Aen. II. 51, Charisius G.L.K. I p. 80, Priscianus ibid. II pp. 163 et 268 sq.) Plautus Cato Accius Caluus Cinna; feminino Manilius II 253, III 377 (sed masc. codd. recc.), sicut Vergilius Ouidius ceteri **196** *uerte uias*, inquit, *sicut naturae uertitur ordo.* quid dicat, ipse explicare pergit: quemadmodum natura iubente Sol diem, Luna noctem regit, sic tu interdiu a Sole ad Lunam, noctu uero a Luna ad Solem numera, nimirum utroque tempore per signa consequentia; nam de eorum errore qui ordinem numerandi noctu inuertendum esse interpretantur satis dictum est in praefatione **199** quot ex Bentlei Thomasii Becherti silentio **G** et in **L** manus recentissima, **quo LM** et Breitero teste **G** **200 fulgens M**, om. **GL**, uide II 728 et 944

203–509 horoscopus quomodo inueniendus sit **204** distinguendo interpretari conatus sum. *natalis* diei, neque alio sensu id nomen apud Manilium extat. *nati*, eius qui natus sit, *τοῦ βρέφους*, genetiuo ab eo quod est *horoscopon* suspenso, ut Sen. apoc. 3 2 *horam* (id est horoscopum) *eius*

exprimere inmerso surgentem horoscopon orbe.
quod nisi subtili uisum ratione tenetur,
fundamenta ruunt artis nec consonat ordo;
cardinibus quoniam falsis, qui cuncta gubernant,
mentitur faciem mundus nec constat origo
flexaque momento uariantur sidera templi.
sed, quanta effectu, res est tam plena laboris

(Claudii) *nemo nouit.* his duobus uersibus 204 sq. respondent quae Paul. Alex. R habentur *ἡ τῆσ ἀποκυητικῆσ ἡμέρασ ὡροσκοποῦσα μοιρία ἥτισ ἀπὸ τοῦ ἀφανοῦσ κόσμου εἰσ τὸν ἐμφανῆ ἀνατέλλει καὶ τὴν τοῦ βρέφουσ γένεσιν οἱακίζει. natalis nati* cum ferri non posset, Scaliger *a tali* reposuit, nulla sententia, neque enim, quod adseueranti ei nimis facile creditum est, aut III 338 aut usquam *talis* ita dicitur ut sit *ὁ δεῖνα* **205 immerso** Scaliger, **inmenso** libri ut I 392, 830, II 46, quorum locorum secundus praecipue huc pertinet, *caelumque rediret | inmersum*: adde, praeter Pauli uerba modo adlata, II 837 *submersum . . . orbem*, 892 *submersi . . . mundi*, III 483 sq. *nascens . . . astrum . . . uadis emissum* item de horoscopo. Scaligero adsenserunt quotquot in aliquo sunt numero editores: ex reliquis Breiterus orbem interpretatur horizontem, quem nemo umquam immensum appellauit; plerique ut opinor caelum, quod ut est et dicitur immensum (uelut I 330 *rapit immensum mundi reuolubilis orbem*), ita immensitas eius u. 215 aptius praedicatur

206–210 Sext. emp. *πρὸσ ἀστρ.* 50–1 *ἀρχὴ τοίνυν καὶ ὥσπερ θεμέλιοσ τῆσ Χαλδαϊκῆσ ἐστι τὸ στῆσαι τὸν ὡροσκόπον· ἀπὸ τούτου γὰρ τὰ λοιπὰ τῶν κέντρων λαμβάνεται, τά τε ἀποκλίματα καὶ αἱ ἐπαναφοραὶ τά τε τρίγωνα καὶ τὰ τετράγωνα καὶ οἱ κατ' αὐτὰ σχηματισμοὶ τῶν ἀστέρων, ἀπὸ δὲ πάντων τούτων αἱ προαγορεύσεισ, ὅθεν ἀναιρεθέντοσ τοῦ ὡροσκόπου κατ' ἀνάγκην οὐδὲ τὸ μεσουρανοῦν ἐστιν ἢ δῦνον ἢ ἀντιμεσουρανοῦν γνώριμον· τούτων δὲ ἀκαταλήπτουμένων συναφανίζεται πᾶσα ἡ Χαλδαϊκὴ μέθοδοσ.* comm. Ptol. tetr. p. 90 *ἐπειδήπερ πρώτη ἀρχὴ πάντων καὶ ῥίζα ὁ ὡροσκόποσ παρὰ τοῖσ ἀποτελεσματικοῖσ ὀνομάζεται, τούτου τοίνυν ἡμαρτημένου ἀνάγκη πάντα τὰ ἄλλα αὐτῷ συναμαρτάνεσθαι, κατωρθωμένου δὲ συγκατορθοῦσθαι.* Manetho. V 27 corrupte *ἣν δ' ὥρη ψεύσηται συνεξώλισθεν ἅπαντα.* non dissimilis locus est Lucr. IV 513–21 **206 subtili** Scaliger, **sub stellis** libri. stellarum mentio aliena est, quarum in eis, quae mox tradentur, horoscopi inueniendi rationibus nullae sunt partes; mente enim, non oculis, res agitur **207** *fundamenta.* horoscopus *βάσισ* appellatur Paul. Alex. K 3, *θεμέλιοσ* Sext. emp. l.l.; Firm. II 19 2 *ex hoc loco totius geniturae fundamenta nosscuntur* *nec consonat ordo.* II 522 *sic ueri per totum consonat ordo.* Sext. emp. *πρὸσ ἀστρ.* 53 *ἐπὶ δὲ τῇ ἀναφορᾷ (τοῦ ζῳδίου) ὁ συσχηματισμὸσ τῶν ἄλλων ἀστέρων, ὅπερ διάθεμα καλοῦσι* **208** *cardinibus falsis* abl. abs., si cardines falsi sunt, ut intellexit Huetius. August. ciu. dei V 6 *constellationes fieri diuersas propter diuersum horoscopum et ob hoc diuersos omnes cardines* qui Regiomontanus, **que LM, quae GL²** *gubernant.* horoscopus *οἶαξ* appellatur Paul. Alex. L 2, comm. Ptol. tetr. p. 99; catal. papyr. Gr. mus. Brit. uol. I (1893) pap. CXXX ll. 165 sq. *ὁ δ' οἶαξ τῶν ὅλων ὡροσκόποσ* **209** *mentitur faciem,* falsam speciem induit, Ouid. met. V 326 *se mentitis superos celasse figuris,* Verg. buc. IV 42 *nec uarios discet mentiri lana colores* *origo,* genitura, *σχῆμα γενέσεωσ* **210** *momento templi,* templo siue cardine sua sede moto **211–217** Sext. emp. *πρὸσ ἀστρ.* 70 *φθάνει ἀλλοῖον γενέσθαι τὸ*

cursibus aeternis mundum per signa uolantem,
ut totum lustret curuatis arcubus orbem,
exprimere et uultus eius componere certos
ac tantae molis minimum deprendere punctum:
quae pars exortum uel quae fastigia mundi
216A *obtineat summi demersosue aequoris undis*
auferat occasus aut imo sederit orbe.
nec me uulgatae rationis praeterit ordo,
quae binas tribuit signis surgentibus horas
et paribus spatiis aequalia digerit astra,
ut parte ex illa, qua Phoebi coeperit orbis,
discedat numerus summamque accommodet astris,

περὶ τοὺσ ἀστέρασ διάθεμα, τῆσ τοῦ κόσμου κινήσεωσ ἀλέκτῳ τάχει περιφερομένησ, πρὶν τηρητικῶσ παραπλάσασθαι τῇ τοῦ γεννηθέντοσ ὥρᾳ τὰ κατ' οὐρανὸν βλεπόμενα

212 *per signa*, secundum signorum ordinem. I 799 sq. *caelum . . . quod reget Augustus . . . per signa* 213 arcus recte Huetius interpretatur zodiaci τεταρτημόρια, ut II 853 *arcum*, quibus mundus totum orbem, hoc est gyrum, lustrat 214 **exprimere** Regiomontanus, **exprimet** libri *uultus*, faciem mentis indicem. IV 915 sq. *faciem caeli non inuidet orbi | ipse deus uultusque suos corpusque recludit* 215 **deprendere M** et corr. ex **deprehendere L**, **comprendere G** propter 214 *componere* post 216 unum uersum inserui, *obtineat summi, demersosue aequoris undis.* similis est locus et pariter corruptus III 505–7; uide etiam 180 sq. *transuerso . . . cardine . . . qui tenet exortum vel qui demergit in undas* 217 *auferat* orationis structurae opitulatus Regiomontanus in *aut ferat* mutauit, cum tamen ferendi uerbum, ut ait Bentleius, sententiae non respondet; contra recte siderum occasus auferre dicitur ea pars caeli quae II 948 sq. *ruentem | praecipitat mundum terris et sidera mergit*, 957 *uocat et condit Phoebum recipitque refertque.* atque etiam II 849 scribendum suspicor *quae pars occasus aufert imumque sub orbem | descendit*, ubi libri *inter*, quemadmodum *aufer* pro *inter* restitutum est Plaut. cist. 52 **orbe** cod. Flor., **orbem GLM**, sicut **M** etiam 225 218 nouam paragraphen hic instituendam intellexit Scaliger, quod nunc libri confirmant, *nec* enim litteris maiusculis scriptum est in **L**, in **M** rubricatori relictum *n*

219 surgentibus GL, **orientibus M** 221 **coeperit M**, **caeperit G**, **ceperit L**, unde ne quis *quam . . . ceperit* efficiat, mox cauebitur *orbis*, cursus diurnus computabant horas inter ortum solis et partus tempus peractas, quot autem binas horas collegerant, tot signa (tot enim in illo temporis spatio oriri credebant) sinistrorsus numerabant a loco solis; qui numerus qua in parte zodiaci defecerat, eam dicebant horoscopare. haec qui recte perceperit, intelleget cur poeta, cum simpliciter loqui posset, ut III 442 *parte ex illa, quam Phoebus habebit*, maluerit ita dicere, *parte ex illa, qua Phoebi coeperit orbis*, hoc est ex illa zodiaci parte quam sol oriens et orbem suum diurnum incipiens tenuerit. significat uidelicet, non sane disertissime, ut a loco solis signa, sic ab ortu eius horas numerari. simili cum breuitate atque obscuritate u. 223 dicitur *donec perueniat* (numerus) *nascentis tempus ad ipsum*, id est donec numerus horarum ante nascentis tempus confectarum per signa distributus

donec perueniat nascentis tempus ad ipsum,
atque, ubi substiterit, signum dicatur oriri.
sed iacet obliquo signorum circulus orbe,
atque alia inflexis oriuntur sidera membris
ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
ut propius nobis aliquod uel longius astrum est.

deficiat **224** *ubi substiterit, signum*, id signum, in quo substiterit. Ptol. synt. II 9 Heib. p. 144 4 sq. *εἰσ ἣν δ' ἂν καταντήσῃ μοῖραν ὁ ἀριθμὸσ, ἐκείνην φήσομεν τότε τὴν μοῖραν ἀνατέλλειν* **225–237** Gemin. 7 9–11 *τοιαύτησ δὴ τῆσ ἐγκλίσεωσ ὑπαρχούσησ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου συμβαίνει καὶ τὰ δωδεκατημόρια* (signa) *ἴσα ὄντα κατὰ τὸ μέγεθοσ ἐν ἀνίσοισ χρόνοισ τὰσ ἀνατολὰσ καὶ τὰσ δύσεισ ποιεῖσθαι. ὅσα μὲν γὰρ ὀρθοῦ γινομένου του ζῳδιακοῦ κύκλου τὴν ἀνατολὴν ποιεῖται, ἐκεῖνα τὰ ζῴδια ἐν πλείονι χρόνῳ τὴν ἀνατολὴν ποιεῖται· ὀρθὰ γὰρ παρὰ τὸν ὁρίζοντα παραπίπτει, ὥστε καθ' ἓν ἕκαστον σημεῖον τοῦ ζῳδίου τὴν ἀνατολὴν γίνεσθαι. διὰ δὲ τοῦτο πολὺν χρόνον συμβαίνει ἀναλίσκεσθαι τῆσ ἀνατολῆσ. ὅσα δὲ πλαγίου γινομένου τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου πρὸσ τὸν ὁρίζοντα τὴν ἀνατολὴν ποιεῖται, ἐκεῖνα ἐν ἐλάττονι χρόνῳ ἐπαναφέρεται· πλάγια γὰρ παραπίπτει καὶ τὰ ζῴδια παρὰ τὸν ὁρίζοντα, ὥστε πολλὰ μέρη ἅμα τὴν ἀνατολὴν ποιεῖσθαι. διὰ δὲ τοῦτο καὶ ταχεῖαν τὴν ἀνατολὴν συμβαίνει γίνεσθαι.* Mart. Cap. 844 *quae transuersa oriuntur et recta occidunt, celeriores ortus habent quam occasus ; contra autem, quae recta oriuntur et transuersa conduntur, tardius oriuntur quam occidunt.* C.C.A.G. V iii p. 80 6–8 *ὀρθὰ μὲν ζῴδιά εἰσιν ἀπὸ Καρκίνου ἕωσ Τοξότου· πλάγια δὲ τὰ λοιπὰ ἀπὸ Αἰγόκερω ἕωσ Διδύμων*, item VII p. 212 14–6 **228 aliquod M, aliquid GL** quod hoc uersu dicitur, id et falsum est et eis quae uu. 275–94 traduntur contrarium. nam nobis septentrionalibus proxima astra Gemini et Cancer sunt; haec autem eadem inclinatione oriuntur qua longissime remota, Capricornus et Sagittarius. porro quae inclinatione maxime inter se diuersa surgunt Aries et Virgo, ea aequo spatio a nobis distant. uera fient ex mendaciis uersiculo post 233 traiecto; uerum est enim, prout propius nobis uel longius sit astrum in quo sol constiterit, ita dies noctesque uariare. fortasse etiam alio modo commoda effici potest sententia, ut pro *nobis* scribatur *nodis*, sicut *nodos* pro *nobos* restitutum est Lucr. VI 878; nam *anni nodum* Lucretius V 688 appellauit alterutrum punctum aequinoctiale, quibus punctis quanto propius astrum aliquod uel longius est, tanto rectius oritur (putabatur saltem oriri) uel magis oblique. sed Manilio culpa condonanda est in qua peritiores astronomiae homines uersatos uideo. Geminus enim 7 15–6 haec habet, *ταπεινοτάτου μὲν γὰρ ὄντοσ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου πρὸσ τὸν ὁρίζοντα, ὅπερ γίνεται Αἰγόκερω πρώτησ μοίρασ μεσουρανούσησ, ταχεῖαν ποιεῖται τὴν ἀνατολὴν τὸ ἡμικύκλιον τὸ ἀπὸ Κριοῦ πρώτησ μοίρασ μέχρι Παρθένου μοίρασ τριακοστῆσ·* (hoc falsum est nec consectarium: pro Κριοῦ et Παρθένου ponenda erant Αἰγόκερω et Διδύμων.) *πλάγιον γὰρ παραπίπτει παρὰ τὸν ὁρίζοντα καὶ πολλὰ μέρη ἅμα τὴν ἀνατολὴν ποιεῖται. ὀρθοτάτου δ' ὄντοσ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, ὅπερ γίνεται Καρκίνου πρώτησ μοίρασ μεσουρανούσησ, ὀρθὸν καὶ τὸ ἡμικύκλιον ἀνατέλλει τὸ ἀπὸ Ζυγοῦ* (immo Καρκίνου) *πρώτησ μοίρασ μέχρισ Ἰχθύων* (immo Τοξότου) *μοίρασ τριακοστῆσ, ὅθεν ἐν πολλῷ χρόνῳ τὴν ἀνατολὴν ποιεῖται.* similiter Cleomedes I 6 (31) *τὰ μὲν θερινὰ ζῴδια ὀρθὰ μὲν ἀναφέρεται λοξὰ δὲ καταδύεται, καὶ ὀρθίοισ ἀναφερομένοισ αὐτοῖσ μακρότεροσ ὁ τῆσ ἀνατολῆσ γίνεται χρόνοσ· . . . τὸ δ' ἔμπαλιν τούτων ἐπὶ τῶν χειμερινῶν γίνεται ζῳδίων.* atqui non aestiua signa, quae sol aestate transit, rectius

uix finit luces Cancer, uix bruma reducit,
quam breuis ille iacet, tam longus circulus hic est ;
Libra Ariesque parem reddunt noctemque diemque.
sic media extremis pugnant extremaque summis.
nec nocturna minus uariant quam tempora lucis,
sed tantum aduersis idem stat mensibus ordo.
in tam dissimili spatio uariisque dierum
umbrarumque modis quis possit credere in auras
omnia signa pari mundi sub lege meare ?
adde quod incerta est horae mensura neque ullam
altera par sequitur, sed, sicut summa dierum

ceteris oriuntur, sed ea quae solstitii tempore surgunt interdiu, Cancer Leo Virgo Libra Scorpius Sagittarius ; sicut ne de hibernis quidem contrarium uerum est, sed de eis quae brumali die oriuntur, Capricorno Aquario Piscibus Ariete Tauro Geminis. itaque recte Geminus 7 17 *ἐν μὲν ταῖς χειμεριναῖς νυξὶ τὰ πολυχρόνιον ποιούμενα τὴν ἀνατολὴν ἀναφέρεται, ἐν δὲ ταῖς θεριναῖς νυξὶ τὰ ταχεῖαν ποιούμενα τὴν ἀνατολὴν ἀνατέλλει*, quod eis quae paulo ante tradiderat repugnare non sensit **229-237** hoc dicit : cum sol in Cancro longissimos dies efficiat, in Capricorno breuissimos, in Libra et Ariete noctibus pares, non posse credi ascensiones signorum aequales esse ; apparere enim, quae aestiuo die surgant, tardius surgere quam quae hiberno ; quae autem aequinoctiali, ea his tardius, celerius illis oriri **229 finit luces GL, sunt M** *uix reducit* post noctem diei oblitam, ut ait 259 **230 ille** cod. Venetus, **illa GLM** propter *bruma*, cui nomini non congruit iacendi uerbum, congruit brumali solis circulo, qui humilis est. de *ille* . . . *hic* uide II 872 **longus M** et ex corr. man. 1 **G, longius GL** *circulus*, circuli arcus quem sol interdiu describit, ut Seru. Aen. I 745 *hieme breuiore sol utitur circulo* **231 parem GLM, pares** cod. Venetus **232** *media*, Aries et Libra, *pugnant extremis*, Cancro et Capricorno, *extremaque* siue infima, uelut Capricornus, pugnant *summis*, uelut Cancro. *extremis* et *extrema* diuerso sensu posita Bentleius notauit. dixerat Manilius I 467 sq. *media extremis atque ultima summis | creduntur* : nunc mala adfectatione sibi ipse aemulatus pro illo *ultima* eandem uocem significatione mutata iterare maluit **234** '*aduersis mensibus*, id est septenis'—uult dicere septimis—'quibusque mensibus, tenorem eundem alternae dierum et noctium diuersitatis constare ait. Cancri dies longissimae ; aduersi uero signi siue Capricorni noctes pari mensura' Scaliger **236** numerosius caderent uerba sic transposita, *quis credere possit in auras* ; sed traditum ordinem aliquatenus defendit IV 195 *quis possit cernere cuncta* **237 meare** Scaliger, **manere** libri : contrarius error Lucr. V 116. uera lectione inuenta Scaliger quam in ed. 1 protulerat coniecturam *in horas* . . . *manere* merito abiecit ; abiectam rapuerunt Iacobus Bechertus Breiterus. *in auras* ut Germ. phaen. 571, 589, 671 ; *meare* ut Luc. IV 533 sq. *non obliqua meant* (signa in plaga torrida) *nec Tauro Scorpius exit | rectior* **238** *horae*, *ὥρασ καιρικῆσ*, quae cuiusuis diei pars duodecima est *neque*, uide ad I 137 **239 par** cod. Flor. **pars GLM.** *neque ullam*, id est ullius diei horam, *altera*, id est alterius diei, *par sequitur*, sed aut maior aut

uertitur, et partes surgunt rursusque recedunt ;
cum tamen, in quocumque dies deducitur astro,
sex habeat supra terras, sex signa sub illis.
quo fit ut in binas non possint omnia nasci,
cum spatium non sit *sibi par* pugnantibus horis,
si modo bis senae seruantur luce sub omni,
quem numerum debet ratio sed non capit usus.
nec tibi constabunt aliter uestigia ueri,
ni, lucem noctemque paris dimensus in horas,
in quantum uario pateant sub tempore noris,
regulaque exacta primum formetur in hora

minor **240** *et partes*, partes quoque. sicut summa dierum, hoc est totius diei a mane ad uesperum mensura, anni tempore uertitur siue mutatur, sic etiam partes dierum, hoc est horae, crescunt rursusque minuuntur **241 242** Aratus 553-6 de zodiaco *τοῦ δ' ὅσσον κοίλοιο κατ' ὠκεανοῖο δύηται | τόσσον ὑπὲρ γαίης φέρεται· πάσῃ δ' ἐπὶ νυκτὶ | ἐξ αἰεὶ δύνουσι δυωδεκάδες κύκλοιο | τόσσαι δ' ἀντέλλουσι.* schol. *ἀεὶ γὰρ ἐπ' ἀκριβὲς ἐξ μὲν ὑπὲρ γῆς ζῴδια, ἐξ δὲ πάλιν ὑπὸ γῆν* **242 sex** priore loco L^2M, **sed GL 243 quo** GL^2, **quod LM fit GL, sit M** *in binas nasci*, binas horas complere oriendo. 292 sq. *Aries spatium tempusque cadendi | quod tenet, in tantum Chelae consurgere perstant* **244 sibi par** Heinsius ad Ouid. fast. VI 793, **tantum** libri, quod metri causa substitutum Heinsius coniectauit cum *sibi* propter *sit* excidisset. non quia parum spatii horis sit, sed quia non omnibus idem, Manilius fieri posse negat ut omnia signa in binas nascantur. sic enim argumentatur : horas dierum aestate longiores, hieme breuiores esse, cum tamen signorum numerus uel aestiuo uel hiberno die orientium semper idem sit ; quo fieri ut non possint et haec et illa singula certum aliquod temporis spatium, quod binarum horarum nomine appelletur, surgendo consumere, cum ipsae horae inaequales sint, si modo uulgarem sequaris rationem in omni die duodenas numerandi. quae sententia requireretur perspexerat Salmasius Plin. exerc. c. 37 (p. 453 ed. an. 1689), sed in corrigendo lapsus est *spatium sibi par*, spatia inter se paria : non plane similia sunt quae Heinsius attulit, uelut Ouid. her. XX 62 *nec dubito totum quin sibi par sit opus pugnantibus* secum et discrepantibus **245** *luce sub omni*, 249 *uario . . . sub tempore*, 488 *qualicumque sub hora*, 671 *sub utroque . . . tempore*, V 634 *sub tali tempore* **246** horae dierum duodenae sint oportet, si uera est ratio computatioque communis ; sed eum numerum res et usus non capit **247-300** Scaliger ed. 2 post 482 traiecit, quem errorem cum nemo secutus sit, non uidetur dedita opera refutandus ; errorem enim esse satis patebit ex eis quae in praefatione exposui **249** *in quantum. in tantum* III 657 (non 293 nec 628), IV 838, V 599, quod praeierat Vergilius Aen. VI 876 : *in quantum* Ouidium dixisse uolunt met. XI 71 *in quantum est quaeque secuta*, quae uerba nemodum explicauit, plerique ne conati quidem sunt ; dixerunt post Manilium Velleius I 9 3 et alibi, Seneca contr. VII praef. 3, alii *pateant* lux et nox *sub uario* anni *tempore* **250** *exacta*, certo comperta **formetur LM, formatur G hora** Bentleius, **horas** libri **251 surgens**

quae surgens sidensque diem perpendat et umbras.
haec erit, in Libra cum lucem uincere noctes
incipiunt uel cum medio concedere uere.
tunc etenim solum bis senas tempora in horas
aequa patent, medio quod currit Phoebus Olympo.
is cum per gelidas hiemes submotus in austros
fulget in octaua Capricorni parte biformis,
tunc angusta dies uernalis fertur in horas
dimidiam atque nouem, sed nox oblita diei
bis septem apposita, numerus ne claudicet, hora
dimidia. sic in duodenas exit utrimque
et redit in solidum naturae condita summa.
inde cadunt noctes surguntque in tempora luces

sidensque diem *, **signemque diem sedem** libri, quod *sidens* post *surgens* omisso atque in margine adscripto factum conicio. ad regulam formandam hora exigenda est quae hinc surgendo illinc subsidendo diem noctemque libret atque examinet. horae dum nocte crescunt, die decrescunt, autumnale efficiunt aequinoctium, conuersis uicibus uernum. *surgens sidensque* ut 240 (horae) *surgunt rursusque recedunt*, 263 *cadunt noctes surguntque in tempora luces*. Bentleius *sub lance dies aequa*; ceterorum commenta multo peiora sunt, uelut, quod pluribus placuit, *segnemque* (cod. Cusanus) *diem segnes* (cod. Par.) **254 tempora** codd. Flor. et Bodl., **tempore GLM**. solis aequinoctiis diurna nocturnaque tempora ita in duodenas horas patent ut inter se paria sint **255** *medio Olympo*, in aequatore **256 is G, his LM** **hiemes** Voss. 18 aliique, **hieme GLM** **austros** Scaliger, **austrum** iam Regiomontanus, **austro** cod. Venetus, **astro GLM** **257** *octaua*. ita nunc dicit, quam *quorundam* opinionem esse refert u. 680. contra quae uu. 278–93 et 395–436 et 443–82 tradit, ea nullo modo uera esse possunt nisi in prima signorum parte solstitia et aequinoctia fiunt **258** *uernalis*, quantae aequinoctio fiunt uerno **259** *oblita diei* 'propter longitudinem, quae tanta est, ut uideatur non meminisse diei, cui locum debet concedere' Huetius **260** ad *bis septem* praepositio auditur ex 258, ut II 493, 498, fortasse IV 705, magis notabiliter I 193 **apposita GL, opposita M** **ne claudicet hora G, nec claudicet horta L, neclaudice hora M** *numerus* XXIV horarum, qui corrotundari debet *claudicet*, imperfectus sit, eadem translatione qua dicitur 355 *mensibus ereptis donec sit debilis annus*. ita Ter. Maur. 2376–9 '*phaselus ille quem uidetis, hospites, Sabinus*': | *quadratus ut sit, parte ab ima claudicat.* | *erit quadratus reddita nouissima*: | '*phaselus ille quem uidetis, hospites, Sabinus est*' **261 dimidia GL^2, dimidias LM** cod. Venetus **utrinque** cod. Venetus, **utrunque G, utrumquae L^2, utrumuae L, uirumque M** **262 naturae GL, natura M** fortasse recte; alterum si uerum est, datiuus est. summa horarum IX et XIV cum duabus dimidiis, quam condidit natura, in duas XII horarum summas diuidi potest, quibus rursus coniunctis solidus fit numerus horarum XXIV **263** *in tempora*, ita ut plus temporis occupent

donec ad ardentis pugnarunt sidera Cancri ;
atque ibi conuersis uicibus mutantur in horas
brumalis, noctemque dies lucemque tenebrae
hibernam referunt, alternaque tempora uincunt.
[nunc huc nunc illuc gradibus per sidera certis
inpulsae, quarum ratio manifesta per artem
collecta est uenietque suo per carmina textu.]
atque haec est illas demum mensura per oras
quas rigat aestiuis grauidus torrentibus amnis
Nilus et erumpens imitatur sidera mundi
per septem fauces atque ora fugantia pontum.
nunc age, quot stadiis et quanto tempore surgant
sidera, quotque cadant, animo cognosce sagaci,
ne magna in breuibus lateant compendia dictis.
nobile Lanigeri sidus, quod cuncta sequntur,

264 *pugnarunt*, 'certando peruenerunt' Fayus recte, cum aberrarint Scaliger Huetius Pingraeus **265 ibi M, ubi GL** *conuersis uicibus* quid significet uersibus 266 sq. explicatur *horas brumalis*, brumalem horarum aequinoctialium partitionem, ut hinc IX S, illinc XIV S sint **267** quae tempora hieme uincebantur, diurna scilicet, ea aestate uicissim uincunt. hoc propter Bechertum et Breiterum dicendum erat, qui orationem ita distinguunt ut uideantur *alterna tempora* pro accusatiuo accipere, *uincunt* ad illud *tenebrae* referre : ergo tenebrae sub Cancro lucem uincunt? **268–270** ad hunc locum nihil pertinere et oratio ostendit, non habentibus quo referantur feminini generis uocabulis *inpulsae quarum*, et sententia ; nam dies noctesque nunc huc nunc illuc per zodiacum impelli tam absurde dicuntur quam apte et conuenienter stellae erraticae, de quibus se posterius disputaturum promisit etiam II 965, III 156 sqq. **271–274** poetae errorem notaui in praefatione

271 est illas demum cod. Flor. aliique, **illa demum est GL, illa demum M** **oras** cod. Bentl. δ aliique, **horas GL, hora M** **272 grauidus** Scaliger, **gradibus** libri **273** *sidera mundi*, 'septem planetas' Scaliger, cui perperam Huetium refragatum esse probat similis locus Claud. Stil. III 135 (urbi) *quae septem scopulis zonas imitatur Olympi*. 'non dicit Manilius Nilum imitari sidera mundi simpliciter, sed in eo imitari quod per septem fauces erumpat' Pingraeus **274 ora GL²**, om. **LM** **275–300** ratio horoscopi in Alexandriae (immo Rhodi) climate inueniendi **275** *quot stadiis*, quot dimidiis gradibus circuli aequinoctialis simul surgentibus. pluribus rem exposui in praefatione

276 quotque Regiomontanus, **quoque** libri ut 199, **quotue** Fayus fortasse recte, uide ad II 713 adnotata. '*quoque*, nempe tempore' F. Iunius, 'scil. tempore' Stoeberus, 'i.e. tempore' Iacobus : en magistros ! non *quo* tempore, id est quando, cadant sidera aut quaeritur aut docetur, sed *quanto*, uel, quod eodem redit, *quot* stadiis **277 lateant** Iacobus, **careant** libri, **pereant** Bentleius *compendia*, commoda, fructus, ut IV 19 *damna et compendia*

dena quater stadia exoriens duplicataque ducit
cum cadit, atque horam surgens eiusque trientem
occupat, occiduus geminat. tum cetera signa
octonis crescunt stadiis orientia in orbem
et totidem amittunt gelidas uergentia in umbras.
hora nouo crescit per singula signa quadrante
tertiaque *e* quinta *par*s parte inducitur eius.
haec sunt ad Librae sidus surgentibus astris
incrementa : pari momento damna trahuntur

rerum ; longe aliter II 928 *ut breuia in longo compendia carmine praestem*

279 *ducit*, accipit, sicut eadem sunt 404 *quas accipiet Nemeeius horas* et 409 *quam* (summam) *Nemeaeus duxerat* ; similiter uersu 281 *occupat* **281 occiduus GL^2, occidusis L, occidus M** ut 292 **tum** Regiomontanus, **cum** libri, cui subici debere subiunctiuum quamuis inuitus sensit Scaliger **282** quod hic et 290 signa crescere dicit, uult tempora eorum crescere : ' ascensionibus accedunt octona stadia, occasibus decedunt ' Scaliger **283 amittunt** cod. Bodl., **admittunt GLM gelidas uergentia** Scaliger, **gelida uergentia M** Scaligero ignotus, **gelidasque rigentia GL** **284** *hora* ea, quae Arietis ascensioni u. 280 tributa est, *nouo*, praeter trientem ibidem commemoratum, *quadrante crescit* **285 e quinta pars parte** *, **inducitur** Scaliger, **in quarta parte si (LM, sic G) ducitur** libri. una hausta littera, una traiecta, *quinta* autem, quod II 335 in aliquot libris factum est, in *quarta* mutato ac rursus in correcto, extitit *tertiaque quarta par partes īducitur*. quadranti inducitur, hoc est insuper additur, pars eius quinta decima, hoc est unum minutum, ut fiant minuta XVI, quem numerum poscit octonorum stadiorum ratio. optime enim Bentleius ' hora crescit per minuta XVI : horae quadrans est tantum XV : restat minutum unum, quod addendum est ; et hoc uersu exprimi debet '. hunc sensum reciperare omnes conati sunt, reciperauit nemo, ne Bentleius quidem *tertiaque in quinas partes pars ducitur* scribendo, ' hoc est ' inquit ' et tertia pars eius quadrantis in quinas diuiditur ' : esto ; fuerit in quinas diuisa ; quid tum postea ? quid de illa fiet quinta decima parte ? eam quadranti addendam esse ipse dixerat ; cur igitur non additur ? quod suo iure quaerit Pingraeus. multo minus ferri possunt quae Scaliger eiusque uestigiis insistentes alii coniecerunt *tertiaque in quartas partes inducitur* (*pars ducitur* Pingraeus, *diducitur* Iacobus) *eius* ; quae cum sine interprete nemo intellecturus sit, sic interpretantur : tertia pars eius quadrantis (quinque minutorum summa) distribuitur in illos quadrantes qui numero quinque sunt a Tauro ad Virginem, ut singuli unum accipiant **286** *ad Librae sidus*. incrementa ultra Librae principium, qui Virginis finis est, non procedunt ; nam haec duo signa paribus temporibus oriuntur. uide 413 quaeque ibi dicentur **287 288** sic sententia postulante interpunxit Bentleius, cui restitisse Iacobum Bechertum Breiterum etiam me tacente intellegetur *pari momento damna trahuntur, cum subeunt orbem*, pariter decrescunt tempora eorundem astrorum sub terras descendentium, quae quanto tardius oriuntur tanto celerius occidunt. *subeunt* ut Ouid. fast. I 314 *occiduas ille* (Cancer) *subibit aquas*

cum subeunt orbem. rursusque a sidere Librae
ordine mutato paribus per tempora uersa
290 momentis redeunt. nam, per quot creuerat astrum
Lanigeri stadia aut horas, tot Libra recedit;
occiduusque Aries spatium tempusque cadendi
quod tenet, in tantum Chelae consurgere perstant.
excipiunt uicibus se signa sequentia uersis.

288 a sidere cod. Venetus et Scaliger, **ad sidera GLM** **289** *ordine mutato* et *per tempora uersa* quid significent uersibus 290–4 exponitur **290** *redeunt* astra, id est eorum ascensiones descensionesque; uide 282 *creuerat*. crescendi uerbum apparet non nunc ut uu. 282, 284, 412 poni sed idem esse quod u. 293 *consurgere*, sicut uersu insequenti *recedit* id significat quod u. 292 *cadendi*, non quod *recedunt* 240; hoc enim dicitur, tanto tempore occidere Libram quanto Arietem oriri supra didicimus, tanto autem oriri quanto ille occidit. non plane similia sunt Stat. Theb. II 550 sq. *uidet . . . illos e uallibus imis | crescere* de insidiis coorientibus, Sen. n.q. II 9 2 *sparsio illa quae ex fundamentis mediae harenae crescens in summam usque amphitheatri altitudinem peruenit*: magis ad rem facit *surgere* uicissim pro *crescere* usurpatum 240, 263, 443, item 479 *tolluntur*, 459 *attollat* pro *augeat* inter **290 et 291** uersum IV 106 *denique si non est fati cur traditur ordo* linea infra ducta exhibet **L**, sed eundem etiam suo loco **291** *recedit*, quemadmodum 387 *cedant*, pro occidendo positum esse dixi ad 290. iam cum Manilianum non sit neque Latinum uideatur *signum tot stadia et horas occidit*, erit fortasse qui cum Fayo *per* praepositionem ex superiore uersu audeat intellegere. uerum ut peruagatum loquendi genus est quo usus Liuius XXIX 25 8 *quaesiuit, si aquam hominibus iumentisque in totidem dies, quot frumentum, imposuissent* scripsit, omissa ante relatiuum quae ante demonstratiuum adfuerat praepositione (quamquam id ipsum non fere fit nisi idem uerbum intellegatur), ita illud inauditum est, ut contraria ratione relatiuo praepositio adsit, desit demonstratiuo; quae autem non omnino dissimilia uideri possunt Ouid. her. VIII 110 *fugio sicut ab hoste uiro*, Liu. XXXIX 28 11 *Eumenes tamquam ad Antiochum spoliandum me uenit*, Ar. Lys. 993 ἀλλ' ὡσ πρὸσ εἰδότα με σὺ τἀληθῆ λέγε et apud Graecos plura, ea ita comparata sunt ut defectus uix sentiatur. itaque eo adducor ut *tot*, sicut 276 *quot*, pro ablatiuo accipiam, *tot stadiis atque horis*; quod quamquam durum est, cum nullus praecesserit ablatiuus, tamen nec minus dura nec genere diuersa sunt quae in adnotationibus ad II 269 et 552 composui **292 cadendi M** cod. Venetus, **canendi GL, oriendi L^2** et man. 1 suprascr. **G** **293 perstant** Regiomontanus, **perstat LM, praestat G** *in tantum* spatium tempusque, uide 243 **294 excipiunt uicibus** * (=**exeiplum in eiuus**), **eius** (**GL^2, ius** relicto initialis spatio **LM**) **in** (**GL, nie M**) **exemplum** libri, quo seruato Prucknerus *uersis* in *uertunt* mutauit, id est crescunt ac decrescunt. atqui non Arietis (*eius*) exemplo, ac ne Chelarum quidem, quae nec crescunt nec decrescunt, hoc faciunt signa sequentia, sed Taurum Geminos Cancrum Leonem Virginem imitata, neque id simpliciter, sed ut ait 265 *conuersis uicibus*, 289 *ordine mutato per tempora uersa*, 435 *conuersa lege*, 468 *diuersa lege*; adde 649 *conuertitque uices*, 478 sq. *hac uice descendunt noctes . . . tollunturque dies, annique inuertitur orbis*. Scorpius Sagittarius Capricornus

haec ubi constiterint uigilanti condita mente
iam facile est tibi, quod quandoque horoscopet astrum,
noscere, cum liceat certis surgentia signa
ducere temporibus propriasque adscribere in horas,
partibus ut ratio signo ducatur ab illo,
in quo Phoebus erit, quarum mihi reddita summa est.
sed neque per terras omnis mensura dierum
umbrarumque eadem est, simili nec tempora summa
mutantur : modus est uarius ratione sub una.

Aquarius Pisces ita sibi succedunt ut ortus non iam tardius sed celerius, occasus non iam celerius sed tardius fiant **295 ubi M, tibi GL.** de *ubi constiterint . . . facile est* uide exempla ad I 469 adlata **296 tibi** (t^1) Bentleius, **si** libri, *sic* Scaliger ed. l. inepte iam facile esse dicitur noscere si quod horoscopet astrum, de quo nullo tempore dubium esse potest, quin aliquod astrum horoscopet : illud difficile cognitu uidebatur, quodnam astrum horoscoparet quoque tempore de *quandoque* dixi ad II 745 *horoscopare* a Graeco *ὡροσκοπεῖν* sicut ab *ὀψωνεῖν* opsonare. ante Manilium ne apud Graecos quidem uerbum extare puto, pro quo Manetho *ὡρονομεῖν* dicit **297 signa M, signis GL** **298** *ducere*, numerare, uide 188 sq. *numerabis . . . duces*, 441 sq. *poterunt certis numerari singula signa | temporibus proprias . . . horas*, 439 *propriis . . . horis* **299 signo . . . illo *, signis . . . illis** libri, quo retento editores Bonincontrium secuti *quos* in *quis* mutant uersu proximo. at in duobus signis collocatum solem haud facile inuenias : uide etiam locum huic geminum 441 sq. *cum poterunt certis numerari singula signa | temporibus parte ex illa quam Phoebus habebit*, praeterea 221 sq. *ut parte ex illa, qua Phoebi coeperit orbis, | discedat numerus*, 493 sq. *quo Phoebus in astro | fulserit*, 514 *signi, quo sol effulserit* **300 quo *, quos GLM, quas** cod. Venetus, *quis* Bonincontrius *partibus, quarum mihi reddita summa est*, id est secundum stadia, quorum quot comitantibus singula oriantur signa paulo ante docuit. pro *quarum* ridicule codd. recc. et editores *quorum* supposuerunt, ut signorum se summam reddidisse poeta diceret, quae quot essent omnes norant neque ad hanc rationem quicquam pertinebat. deinde, ne *partibus* relatiuo suo detracto plane nudum ac destitutum esset, Scaliger *proprias* u. 298 in *propriis* mutauit uix memoratu dignum est Fayum uersus 483–509 inter 300 et 301 collocasse **301–303** hoc dicit : ne forte putes omnibus in locis maximum diem minimamque noctem eius esse mensurae, quam uu. 258–61 statui, aut tot stadiis horarumque partibus, quot uu. 282–5 notaui, crescere ac minui signorum ascensiones, scito dies noctesque maiores minoresque fieri pro inclinatione mundi atque eam ob rem etiam ascensionum incrementa uaria esse. Gemin. 6 7–8 *οὐ κατὰ πᾶσαν δὲ χώραν καὶ πόλιν τὰ αὐτὰ μεγέθη τῶν ἡμερῶν ἐστιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν πρὸς ἄρκτον οἰκοῦσι μείζονες αἱ ἡμέραι γίνονται, τοῖς δὲ πρὸς μεσημβρίαν ἐλάττονες. ἔστι δὲ ἐν Ῥόδῳ μὲν ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ιδ′ Λ′, περὶ δὲ Ῥώμην ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ιε′* **302** *tempora* ascensionum, ut 298, propter haec enim disputatur et de eis post expositam dierum in diuersis terrae partibus uariam mensuram praecipitur uersibus 385–442 **303** modus mutationis uarius est, quamuis una eademque

nam, qua Phrixei ducuntur uellera signi
Chelarumque fides iustaeque examina Librae,
omnia consurgunt binas ibi signa per horas,
quod medius recto praecingitur ordine mundus
aequalisque super transuersum uertitur axem.
illi perpetua iunguntur pace diebus
obscurae noctes; aequo stat foedere tempus;

efficiente ratione **304–322** Gemin. 6 23 *ἔστι χώρα τις πρὸς μεσημβρίαν ἡμῶν κειμένη, ἡ λεγομένη ὑπὸ τὸν ἰσημερινόν, ἐν ᾗ οἱ μὲν πόλοι ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος πίπτουσιν, ὀρθὴ δὲ καθίσταται ἡ τοῦ κόσμου σφαῖρα. διχοτομοῦνται δὲ πάντες οἱ παράλληλοι κύκλοι οἱ γραφόμενοι ὑπὸ τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν τοῦ κόσμου περιστροφήν. δι' ἣν αἰτίαν ἰσημερία διὰ παντός ἐστι παρ' αὐτοῖς.* quae Manilius satis recte de aequatore terrestri tradit, ea graui errore Lucanus IX 531–7 transfert ad tropicum Cancri, *qua circulus alti | solstitii medium signorum percutit orbem. | non obliqua meant, nec Tauro Scorpios exit | rectior aut Aries donat sua tempora* (oriendi) *Librae | aut Astraea iubet lentos descendere Pisces; | par Geminis Chiron et idem quod Carcinus ardens | umidus Aegoceros nec plus Leo tollitur Vrna* **304 nam qua** Bentleius, **numquam** libri *qua ducuntur*, sub ea linea qua per caelum trahuntur, hoc est sub circulo aequinoctiali

305 *Chelarum fides*, Chelae fideles, quae a iusta Libra non sunt diuersae. Mart. I 48 6 *nec caueae* (*β*, *caueat α*, male *γ* et editores *cauea*) *tanta conditur ille fide*, hoc est nec cauea tam fideli utitur, cum ea conditur. Chelarum et Librae imagines etiam alibi confunduntur, uelut I 611 *iuga Chelarum medio uolitantia gyro*: uide Maneth. II 136 sqq. *Χηλαί θ', ἃς καὶ δὴ μετεφήμισαν ἀνέρες ἱροὶ | καὶ Ζυγὸν ἐκλήισσαν, ἐπεὶ τετάνυνθ' ἑκάτερθεν | οἷαί περ πλάστιγγες ἐπὶ ζυγοῦ ἑλκομένοιο.* at Fayus *fides* interpretatur fila siue filamenta, Pingraeus non interpretatur *iustae Librae* 433, Sen. Thy. 858, Luc. IV 58, C.C.A.G. IV p. 152 7 *δίκαιον Ζυγός*, item Ludw. Maxim. p. 107 13

306 ibi Bentleius, **sibi** libri non plane uerum dicit, nam in recta sphaera Gemini Cancer Sagittarius Capricornus paulo tardius oriuntur quam cetera, idque postea significatur u. 311 **307** *praecingitur*. praecingi nulla res praeter hominem dici potest, nisi addito qua re praecingatur: sic I 257 *media praecingunt mundum* signa zodiaci, 576 *totum Olympum* aequator, 653 *transuersum mundum* horizon: id uero nunc abest, nisi ad *ordine* mente addatur *signorum*. cum autem *recto ordine* aduerbialiter ponatur u. 319, *recto ordine zonae consurgunt*, ut sit *recte* (cui usui plane respondet 227 *illis magis est rectus surgentibus ordo*), scribendum suspicor *praeciditur*, ut medii mundi praecisio, hoc est aequator, rectum ordinem seruare dicatur, prorsus ut meridianus; hic enim nostris quoque regionibus *medium praecidit Olympum* I 634. adde Germ. phaen. 446 sq. *signorum partes . . . annum expleturi praecidunt quattuor orbes* **308** *transuersum uertitur*, Luc. VIII 462 *transuerso uertitur aestu*, Man. I 504 *ex diuerso uertentem*: similia attuli ad I 271 **309 illi LM** et corr. man. l ex **illa G, illic** Fayus probante Bentleio. ac sane mirum uideri potest Manilium, cum I 243, II 336, 650 *illic* posuisset, hoc loco antiquam praetulisse formam quaeque ne apud Vergilium quidem extet nisi si forte georg. III 17. sed non minus admirationis habent quae uu. 352 et 355 traditae sunt uerborum formae **iunguntur** Regiomontanus,

nec manifesta patet falsi fallacia mundi,
sed similis simili toto nox redditur aeuo ;
omnibus autumnus signis, uer omnibus unum,
una quod aequali lustratur linea Phoebo.
nec refert tunc quo Phoebus decurrat in astro,
litoreumne coquat Cancrum contrane feratur,
[sideribus mediis an quae sint quattuor inter]

iungantur libri **311 312** nec qui deleuit Bentleius nec ceteri intellexerunt. quod falsum mundum poeta appellat eiusque fallaciam in recta sphaera negat apparere, significat ascensiones signorum, quamuis re uera, ut ad 306 dixi, inaequales sint, tamen hominibus illic degentibus aequales uideri ; sunt enim *πρὸσ τὴν αἴσθησιν* aequales, neque dies noctesque inaequales reddunt. quae fallacia in inclinata sphaera iam non latet, eoque magis manifesta fit quo longius ab aequatore receditur **312 sed** Regiomontanus, **nec** libri fortasse ex uersu superiore, *et* Fayus. emendationem necessariam esse ex eis quae supra exposui intellegitur. *sed* et *nec* etsi non ita similia uidentur tamen haud raro permutantur, uelut Verg. georg. III 176, Luc. III 503, VII 671, Calp. buc. II 3, Stat. Ach. II 435, Mart. V 20 7, XII 56 2, 62 4, Cic. acad. pr. II 73, de leg. agr. II 51, Iustin. XIII 1 10 **redditur**, refertur. quod de noctibus dicitur, id necessario etiam in dies cadit **313 autumnus L** et corr. man. 1 ex **autumnis G, acuminis M** *omnibus signis*, scilicet sole in eis collocato. autumnum et uer cum dicit, uult aequinoctium **314** Gemin. 6 26–7 *ὅπου δ' οἱ πόλοι ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντοσ πίπτουσιν . . . εὐλόγωσ συμβαίνει ἰσημερίαν εἶναι διὰ παντὸσ παρ' αὐτοῖσ. πάντασ μὲν γὰρ τοὺσ κύκλουσ ὁ ἥλιοσ ἰσοχρόνωσ περιστρέφεται καὶ τοὺσ μείζονασ καὶ τοὺσ ἐλάττονασ διὰ τὸ περί τινα μένοντα σημεῖα, τοὺσ πόλουσ, γίνεσθαι τὴν περιστροφὴν τῷ κόσμῳ* **315 refert G, refer*t L, resque et M** tuunc linea transfixum **M**, deinde **tunc** ut **GL quo GL²M, quod L** *tunc*, pro quo poetae sequente gutturali *tum* scribebant, uix aptum esse dicas, neque enim de certo aliquo tempore sermo est, uerum de omni, de certo autem loco. ac tamen simile prorsus est quod Ptolemaeus synt. II 6 Heib. p. 101 19 de eadem re disserens posuit *τότε*, ut significaret *illa condicione*, *ὀρθῆσ οὔσησ τῆσ σφαίρασ* ; nec raro Liuius *tum quoque* dixit pro *sic quoque*, uelut XXXVI 30 6. sed nemo bonus uersificator ante caesuram *tum quo* potius quam *quo tum* posturus fuit ; ut suspicari possit aliquis *ibi* in *tibi* abiisse praecedente *t*, sicut simili condicione in *sibi* u. 306, *tⁱ* autem uisum esse *tc̄*. mihi ueri similius uidetur, cum poeta *nec refert illic quo sol decurrat in astro* scripsisset, geminata *t* littera *illic tuuc tunc* factum esse, deinde metri causa ex uersu superiore adscitum *Phoebus*. uide II 194 *cum sol aequoreis reuolans decurrit in astris* **316 ne** priore loco Vrb. 667, **ue GLM** ; altero **ne GL, ue M** *litoreum coquat Cancrum*, Ouid. met. X 126 sq. *solisque uapore | concauа litorei feruebant bracchia Cancri*

contra, in aduerso Capricorni signo **317** deleuit Bentleius, ab infanti et insipienti homine confictum, qui cum non intellegeret, quod de extremis signis Cancro et Capricorno dictum esset, id necessario de reliquis concludi, hanc sententiam, *an sideribus inter Cancrum et Capricornum mediis* (Ariete uidelicet et Libra), *an eis, quae sunt inter quattuor illa*, in uersum hexametrum

quod, quamquam per tris signorum circulus arcus
obliquos iaceat, recto tamen ordine zonae
consurgunt supra caput *in* terrasque feruntur
et paribus spatiis per singula lustra resurgunt,
ac bene diuiso mundus latet orbe patetque.
at, simul ex illa terrarum parte recedas,
quidquid ad extremos temet prouexerit axes

cogere conatus duplicem admisit soloecismum **318** *tris arcus*, aestiuum, aequinoctialem, brumalem. I 675 *per tris gyros inflexus ducitur orbis* zodiacus, Germ. phaen. 448 *interualla trium transuersus colligat unus* **319** *obliquus* Regiomontanus, sed *obliquos* pro eodem accipi posse uidit Iacobus, sicut *aestiuom* I 571 **M** seruauit. nam hoc certe loco non bene accusatiuus poneretur ea ratione qua Statius silu. I 3 66 *per obliquum penitus quae laberis amnem*, Lucanus IX 694 sq. *per recta cucurrit | signa*, Manilius ipse I 606 *transuersoque polo rectum ducuntur in axem* dixit *zonae*, circuli, ut I 555, 689, III 625, quo uersu iterum positio neglegitur, *fastigia zonae* **320 caput in** *, **que caput** libri : simillimo errore in Ouid. her. XX 127 *in caput ⟨ut* add. Ehwaldus⟩ *nostrum dominae periuria quaeso | eueniant* primum cod. Puteaneus *in caput nostrum*, deinde plerique *ingue caput nostrum* fecerunt ; itaque non praetulerim *consurguntque supra*. 'sane bene quod, cum dixisset *supra caput* nostrum, addidit *terrasque*, ne nos forte in luna habitare crederemur' Bentleius. certe aut occidendi aut infra terras meandi significationem requirit uersu insequenti positum *resurgunt* **321** *lustra*, circuitus, ut 580 *lustra solis* pro annis ; *lustrare* circueundi sensu plures dixerunt, uelut Cicero n.d. II 53 *quae* (stella) *anno fere uertente signiferum lustrat orbem*, atque ita Manilius huius libri uersibus 213, 314, 515 **322** Ptol. synt. II 6 Heib. p. 101 16–23 *μόνος δὲ (ὁ ὑπ' αὐτὸν τὸν ἰσημερινὸν παράλληλος) ἔχει τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας πάσας ἴσας ἀλλήλαις, πάντων τῶν ἐν τῇ σφαίρᾳ παραλλήλων τῷ ἰσημερινῷ κύκλῳ τότε μόνον δίχα ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος διαιρουμένων, ὥστε τὰ ὑπὲρ γῆν αὐτῶν τμήματα ὁμοιά τε ἀλλήλοις εἶναι καὶ ἴσα τοῖς ὑπὸ γῆν καθ' ἕκαστον, τοῦ τοιούτου μὴ συμβαίνοντος ἐπὶ μηδεμίας τῶν ἐγκλίσεων* **323–355** Cleom. I 5 (21–2) *ὑποκείσθω τοίνυν τις ἐκ τῆς διακεκαυμένης εἰς τὴν ἡμετέραν εὔκρατον ἰών. οὐκοῦν ἔτι μὲν ὄντι αὐτῷ ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν ἑκάτερος τῶν πόλων ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος ὀφθήσεται, καὶ οὔτε ἀφανές τι τῶν ἄστρων αὐτῷ γενήσεται οὔτε ἀειφανές . . . ἐπειδὰν δὲ ἀρχὴν λάβῃ τοῦ ἐκεῖθεν ἐνταῦθα παραγίνεσθαι, ὁ μὲν νότιος αὐτῷ πόλος ἀποκρυφθήσεται ἀναγκαίως ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν γῆν κυρτώματος, ὁ δὲ βόρειος ἐκ τοῦ πρὸς λόγον εἰς ὕψος ἂν ἐξαίροιτο. καὶ οὕτως ἂν αὐτῷ ἔγκλιμα λαμβάνοι ὁ κόσμος ἀπὸ τῶν βορείων ὡς ἐπὶ τὰ νότια· καὶ τὰ μὲν ἀφανῆ τὰ δ' ἀειφανῆ γένοιτ' ἂν τῶν περὶ τοὺς πόλους ἄστρων . . . καὶ τοῦ κόσμου ἀεὶ μᾶλλον κατὰ τὴν πορείαν ἐγκλινομένην τὴν θέσιν λαμβάνοντος τὰ μὲν βόρεια τοῦ ζῳδιακοῦ ὑψηλὰ καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐξηρμένα ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντος ὀφθήσεται, τὰ δὲ νότια ταπεινὰ καὶ μᾶλλον τῷ ὁρίζοντι πελάζοντα*

324 *quidquid*, in quantum, Liu. XXXI 1 5 *quidquid progredior*, Luc. VIII 365 sq. *quidquid ad eoos tractus mundique teporem | ibitur* **ad extremos LM** et pro uar. scr. man. 1 **G, ab extremo G** et pro uar. scr. L^2 **temet G** et pro uar. scr. L^2, **tenet LM.** Neuius in formarum doctrina neque hoc exemplum eius quod est *temet* neque ullum attulit saeculo tertio antiquius, sed ex Sen. Phaed. 1222 *tibimet* ; *semet* Manilius passim usurpauit **prouecserit** *, **preuecteris** uel **praeuecteris GLM** transpositis *s* et *t* litteris, *praeuerteris*

per conuexa gradus gressum fastigia terrae,
quam tereti natura solo decircinat orbem
in tumidum et mediam mundo suspendit ab omni,—
ergo ubi conscendes orbem scandensque rotundum

Voss. 18 aliique, cui coniecturae sensu uacuae editores suas superstruxerunt, Scaliger *praeuerterit*, Bentleius *deuerteris*. pro *sanxit* III 65 **M** *sane sit*, hoc est *sancsit* **axes** Bentleius, **axe** libri. recte habet pluralis, nam de australi polo non minus uerum est quod dicitur quam de nostro: Cleom. I 5 (24) *ἀπὸ γὰρ τῶν ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν ἐκεῖσε πορευομένων ὁ μὲν βόρειος πόλος ἀφανὴς γίνεται ὁ δὲ νότιος ἐξαίρεται* **325 gradus GL, grauis M**, ut II 671 *grauibus* omnes pro *gradibus*. grauitatis mentio inepta est, neque enim graue iter facit qui orbem scandens simul degreditur **fastigia M, uestigia GL**. *uestigia* superficiem esse Fayus solus scit: *fastigia* quae sint solus se nescire ostentat Breiterus, 'aber die Kugel hat keine Gipfel'. Liuius XXV 36 6 *omnia fastigio leni subuexa*, XXVII 17 6 *suberat inferior summissa fastigio planities*, Caesar b.c. II 24 3 *iugum . . . paulo leniore fastigio ab ea parte quae ad Vticam uergit*, Manilius V 11 *summum contigerim sua per fastigia culmen*, id est paulatim adscendendo sed de uniuersa sententia disputandum est. ac formam quidem orationis F. Iunio praeeunte Huetius percepit, esse enim primarium enuntiatum *fugiet pars altera terrae* u. 329, ab *ergo* u. 328 sermonem relatiuo membro finito nouum exordium capere: 'at, postquam ab aequatore discesseris, quidquid spatii emensus eris aduersus polum alterutrum gradiens per fastigia terrae, quam globosam et rotundam natura in medio mundo suspendit,—quando igitur, ut dixi, orbem conscendes, pars eius fugiet, pars reddetur'. sed et Huetio et Scaligero fraudi fuit illud *praeuerterit*, quod cum fide codicum niti crederent neque quam alienum id uerbum esset satis reputassent, *praeuerterit* scripserunt et frustra conati sunt interpretari. consultius ut solebat Bentleius *deuerteris*, ipse anno 1903 *prouecxeris* conieci, quo pacto (nam Huetio *gradus gressum* ad Plautinum exemplum *seruitutem seruire* referenti nemo assensus est) aliqua etiam in u. 325 nouanda erant; uelut *trahens gressum* Bentleius, *gradus urgens* Postgatius, deteriora alii commenti sunt. itaque nunc, cum *gradus*, id quod iam Scaliger intellexerat, mutata uerbi persona nominatiuus esse possit, hanc proposui orationem, *quidquid temet per terrae fastigia gressum gradus prouexerit*, in qua cum *gradus* eius sit quem poeta alloquitur, tam recte dicitur *temet* quam Cic. pro Mil. 37 *haec* (sica Clodii) *ipsam Appiam, monumentum sui nominis, nece Papiri cruentauit*: quamquam etiam sine ui reflexiua hae formae ponuntur, ut Cic. acad. pr. II 144 *quae iam non ad multitudinem sed ad uosmet ipsos, qui adestis, pertinent*, Catull. 101 5 *fortuna mihi tete abstulit ipsum*. quod gradus hominem prouehere dicitur, eadem ratione Homerus Il. XVIII 148 *τὴν μὲν ἄρ' Οὐλυμπόνδε πόδες φέρον* atque etiam similius addito participio Od. XV 555 *τὸν δ' ὦκα προβιβάντα πόδες φέρον*; magis usitate Manilius I 657 sq. *seu quocumque uagae tulerint uestigia plantae | has modo terrarum nunc has gradientis in oras* **326 orbem** cod. Flor. aliique, **orbe GLM**. I 230 *per teretem deducta est terra tumorem* **327 mundo G, in mundo LM ab GL², ad LM** uide ad I 167 *mediam undique* adnotata **328 conscendes** cod. Flor. aliique, **consedes GLM scandens GL, scandes L²M** ordo est *ubi orbem rotundum conscendes interque conscendendum simul degrediere*. de substantiuo et adiectiuo in duo orationis

degrediere simul, fugiet pars altera terrae,
altera reddetur. sed, quantum inflexeris orbem,
tantum inclinabit caeli positura uolantis,
et modo quae fuerant surgentia limite recto
sidera curuato ducentur in aethera tractu,
atque erit obliquo signorum balteus orbe
qui transuersus erat, statio quando illius una est,
nostrae mutantur sedes. ergo ipsa moueri
tempora iam ratio cogit uariosque referre
sub tali regione dies, cum sidera flexo
ordine conficiant cursus obliqua malignos,
longius atque aliis aliud propiusue recumbat.
pro spatio mora magna datur : quae proxima nobis

membra distributis dixi ad I 269 sq.; quod autem simplex *scandens* ponere maluit quam bis uti conscendendi uerbo, ita solent poetae, uelut 63 *euincunt stellas nec non uincuntur et ipsa*, Ouid. met. XIII 345 *eripere aede deam raptamque adferre per hostes*, fast. III 25 *languida consurgit nec scit cur languida surgat* **329 degrediere G, digrediere LM.** haec *scandens degrediere*, quae ante Bentleium nemo cepit, explicationem accipiunt ab I 202–5 *est igitur tellus . . . condita in orbem | undique surgentem pariter pariterque cadentem*, 232 sq. *fertur in orbem | uentris et accliuis pariter decliuia iungit*, 240 sq. *fallente solo decliuia longa | et pariter surgente uia pariterque cadente* **330** *reddetur*, substituetur: I 661 sq. horizon *aliud caelum ostendens aliudque relinquens | dimidium teget et referet* **inflexeris** *, **inflexerit** libri **orbem** Scaliger, **orbe** libri *inflexerit orbis* Fayus sententia, quae in illis *inflexerit orbe* siue *orbem* nulla est, reciperata; sed facilius fit quod ipse posui. uiator iter faciendo orbem inflectere dicitur eodem modo quo Verg. Aen. III 291 *aerias Phaeacum abscondimus arces*, Val. Fl. II 7 *templaque Tisaeae mergunt obliqua Dianae* **331 inclinabit** cod. Flor. aliique, **inclinauit GLM** **positura GL²**, **posituri LM** **332 limite recto** cod. Flor. aliique, **limiter (M** et corr. in **limitet L, limitis G) octo GLM** *fuerant surgentia* ut Catull. 64 317 *fuerant extantia*. exemplis σχήματοσ Χαλκιδικοῦ ad I 858 adlatis accedant III 579 *est . . . haerens*, 644 sq. *referentia . . . esse* **333 ducentur** Bonincontrius, **ducuntur** libri **334 obliquo** Scaliger, **obliquus GL, oblituus M.** 225 *iacet obliquo signorum circulus orbe. obliquus* si scripsisset poeta non addidisset *orbe*; nam nimis inepte Fayus et Stoeberus *obliquus orbe* et u. 335 *transuersus spatio* inter se referri uolunt, utroque abundante ablatiuo **335 statio** Scaliger, **spatio** libri **336** *ipsa tempora*, praeter locum tempora quoque **337 iam M, nam L, nec G uarios GL²**, **uanos LM** **339** *malignos*, iusto curriculo breuiores, quod in remotiora tantum sidera cadit. V 79–81 *prima tenentem | agmina in obliquum cursus agitare malignos | obstantemque mora totum praecludere circum* **341** *magna* media significatione positum est, ut sit *uel magna uel parua*, quemadmodum de fabae magnitudine loquimur. ceterum *pro spatio* ita

consurgunt, longos caeli uisuntur in orbis ;
ultima quae fulgent, celeris merguntur in umbras.
et, quanto ad gelidas propius quis uenerit Arctos,
tam magis effugiunt oculos brumalia signa,
uixque ortis occasus erit. si longius inde
procedat, totis condentur singula membris
tricenasque trahent conexo tempore noctes
et totidem luces adiment. sic parua dierum

intellegendum est ut quantis spatiis singula sidera a nobis distent, diuersam in sortem (ut ait u. 416) tantas trahant moras ; nam quo maior distantia eo minor mora est, quod statim confirmatur **342** *longos in orbis*, donec longos orbes conficiunt **343 quae G, que et LM umbras M, umbris GL** **344 quanto G** et in **L** manus recentissima, **quando LM** *quanto propius, tam magis*, Lucr. IV 250-3 *quanto plus aeris ante agitatur . . . tam procul esse magis res quaeque remota uidetur*, ibid. 81 sq., V 452 sq., 483-7, Verg. georg. IV 411 sq. *quanto . . . magis . . . tam . . . magis* **345 effugiunt** Bentleius, **efficiunt GLM, officiunt L^2.** Prop. II 8 25 *effugies* N, *efficies* O, Lucr. I 852 *efficiat* libri pro *effugiat*, Cic. de fin. IV 22 *facienda* pro *fugienda*, Sen. Ag. 81 *fugiunt* A, *faciunt* E **oculos M, oculis GL** 378 sq. *effugit ergo oculos . . . Phoebus. officiunt oculis* de eis dictum quae non cernuntur eiusmodi est ut auro carius sit Iacobis Ellisiis Bechertis. ceterum de *uenerit, effugiunt* uide quae ad I 469, de *effugiunt, erit* quae ad II 328 attuli exempla *brumalia signa*, Sagittarius et Capricornus, in quorum confinio positus sol brumam facit **346 ortis** Bentleius, **ortus** libri. Gemin. 6 12 *ἡ δύσις παρακεῖται τῇ ἀνατολῇ inde*, ab eo climate ubi Capricornus uix ortus occidit, id est a circulo quem nos nunc constituimus arctico ; unde qui ad polum uersus procedet, ei primum Capricornus et Sagittarius, deinde reliqua zodiaci signa australia abscondentur neque umquam in conspectum uenient. in quibus si sol collocatus erit, is quoque non conspicietur. iam in toto hoc loco de hieme poetam loqui apparet, sicut de aestate Geminum in loco simili 6 7-21 ; hieme autem sol in australibus signis detinetur, quorum quot sub horizonte erunt, tot tricenos dies sol desiderabitur noctesque noctibus succedent. eisdem in regionibus quid aestate fiat Geminus tradit 6 13 sq. *ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς ἄρκτον ἡμῶν παροδευόντων γίνεται ὁ θερινὸς τροπικὸς κύκλος ὅλος ὑπὲρ γῆν, ὥστε ἐν ταῖς θεριναῖς τροπαῖς τὴν παρ' ἐκείνοις ἡμέραν γίνεσθαι ὡρῶν ἰσημερινῶν κδ'. τοῖς δ' ἔτι πρὸς ἄρκτον οἰκοῦσι γίνεται μέρος τι τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου ὑπὲρ γῆν διὰ παντός· καὶ οἷς μὲν ζῳδίου μέγεθος ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα ἀπολαμβάνεται, μηνιαία ἡ ἡμέρα παρ' αὐτοῖς γίνεται· παρ' οἷς δὲ δύο ζῴδια ὑπὲρ γῆν ἀπολαμβάνεται, διμηνιαίαν τὴν μεγίστην ἡμέραν συμβαίνει γίνεσθαι*, similiaque Ptolemaeus synt. II 6 Heib. pp. 114-6, Cleomedes I 7 (37 sq.). totum locum 346-351 cum et Scaliger et Bentleius mire perturbassent recte explicauit Pingraeus uol. II p. 315 **347** *totis membris*, tota, ut I 890 *coaceruatis ardebant corpora membris*. membra propterea commemorantur quia signa *ζῴδια* sunt **348 trahent M, trahet GL connexo GM, conuexa L 349** *sic*, dum ad polum uersus itur, primum, circa arcticum circulum, brumalibus signis statim post ortum occidentibus, breuissimi fiunt dies hiberni, deinde,

efficitur mora et attritis consumitur horis
paulatimque perit, spatio fugientibus astris.
pluraque, per partis subrupto tempore, signa
quaerentur medio terrae celata tumore
abducentque simul Phoebum texentque tenebras.
mensibus eruptis donec sit debilis annus.
si uero natura sinat sub uertice caeli,
quem gelidus rigidis fulcit compagibus axis,
aeternas super ire niues orbemque rigentem
prona Lycaoniae spectantem membra puellae,

si quis ulterius progreditur, latentibus eisdem, omnino esse desinunt **350 efficitur G, officitur LM** **attritis G, attricis L, atricis M** **351 fugientibus *, fulgentibus** libri, cuius erroris exemplis ad I 453 adlatis accedant III 363 *fugientia* **GLM**, *fulgentia* Vrb. 667, Verg. Aen. XI 654 *fugientia* M, *fulgentia* R, Luc. IV 166 *fugientes* ceteri, *fulgentes* MZ. *spatio fugientibus*, crescenti spatio remotis. *perit statio fulgentibus astris* Scaliger, quod cum Huetius 'loca,' Fayus 'mora' interpretetur, ego Bentlei uerba mea facio, 'quid sit *statio perit astris* ne concipere quidem possum, si Latine modo loquamur, non barbare'. *spatio fulgentibus* solus Iacobus probare sustinuit **352** *plura* praeter Capricornum et Sagittarium, Aquarius Scorpius Pisces Libra **subrupto GL^{2}M, subruto L**, *subrepto* Fayus. *subrupto* a subripiendo et u. 355 *eruptis* probarunt et Scaliger et Ritschelius opusc. IV pp. 67 sq. ac *surruptus* quidem (etiam ubi metrum *surptus* formam requirit) *surrupturus surrupticius surrupere surrupuisse*, quae in praecedenti syllaba *u* habent, apud Plautum passim inueniuntur ac paucis exemplis etiam alibi; nusquam praeterea, quod sciam, *eruptus*; aut nusquam aut rarissime cetera, *abruptus arruptus corruptus deruptus diruptus praeruptus proruptus. ereptus* Manilii codices III 15, 19, V 252, idem IV 643 *abreptis* ubi requiritur *abruptis* **353 quaerentur M, quaeruntur GL** **terrae** Scaliger, **tempore GLM**, quod metri causa in uersus initium transtulit L^{2} ibique correxit Scaliger; uerum ordinem Bentleius restituit **tumore** cod. Flor. et in **L** manus recentissima, **timore GLM**. I 219 sq. *medioque tumore | eripiunt terrae caelum* **354 abducent** Regiomontanus, **adducent** libri *texent*, contexent et continuabunt, 366 *contextis lucibus*, 373 *iunget . . . tenebras* **355** *ereptis* Fayus, quod cum Bentleio probo. menses eripi cum dicit, uult eos totos in tenebris peragi

356–384 Gemin. 6 15 *πέρασ δέ ἐστί τισ χώρα ἐσχάτη πρὸσ ἄρκτον κειμένη, ἐν ᾗ ὁ μὲν πόλοσ κατὰ κορυφὴν γίνεται, τοῦ δὲ ζῳδιακοῦ κύκλου ἓξ ζῴδια ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα ἀπολαμβάνεται, ἓξ δὲ ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα ἀποτέμνεται· ἡ μεγίστη δὲ ἡμέρα παρ' αὐτοῖσ ἐξαμηνιαία γίνεται, ὁμοίωσ δὲ καὶ ἡ νύξ*, Ptol. synt. II 6 Heib. pp. 116 sq., Cleom. I 7 (38) **357** rigidas axis compages nullas esse optime se scire poeta ostendit I 285–93 **358** *rigentem* pro adiectiuo est, ut prorsus recte sine coniunctione subiciatur *spectantem* participium **359 prona M** et pro uar. scr. **G** man. 1 et **L^{2}, prima GL** **licaonie M, licaonicae GL** pronam spectant Arcton qui nisi resupinato ore non spectant, id quod solis circa polum habitantibus usu uenit, cum nostris ea regionibus ad horizontem usque descendat. ita recte Scaliger: frustra Bentleius collatis Ouid. met. I 84, II 477, Stat. Theb. VI 276, *prona* interpretatur non puellae iam formam

stantis erit caeli species, laterumque meatu
turbinis in morem recta uertigine curret.
inde tibi obliquo sex tantum signa patebunt
circuitu, nullos umquam fugientia uisus
sed teretem acclini mundum comitantia spera.
hic erit una dies per senos undique menses
dimidiumque trahens contextis lucibus annum,
numquam erit occiduus quod tanto tempore Phoebus,
dum bis terna suis perlustrat cursibus astra,
sed circum uolitans recto uersabitur orbe.
at, simul e medio praeceps descenderit orbe
inferiora petens deiecto sidera cursu

habentia sed ursae; nam in ursam mutatam Callistonem noster quoque orbis spectat **360** *stantis* et paulo post *recta uertigine* diuersa a Graecis ratione dicit, qui *ὀρθὴν σφαῖραν* tum appellant cum poli in horizonte sunt, uelut Geminus 6 23 **meatu GM, meatum L** cod. Venetus **361** *turbinis*, *βέμβικος*, quod praeter Scaligerum neminem fefellisse puto. alia imagine utitur Cleomedes I 7 (34) *παραπλησίως τοῖς μύλοις ἐν τοῖς ὑπὸ τοὺς πόλους κλίμασι στρεφομένου τοῦ κόσμου* **curret** Bentleius, **currit** libri **362 obliquo sex tantum GL^2, obliquos extantum LM patebunt M, patebit GL 363 circuitu GL, circum M 364 teretem G, te*retem L, terentem M spira** Bentleius, **semper** libri, qui I 576 *spera* exhibent, ubi uide adnotata. *comitantiă spera* eandem habet in Graeca uoce licentiam quam 319 *ordine zonae*, 625 *fastigia zonae*. ad *acclini* Scaliger audiri iubet *circuitu* ex uersu superiore, quasi hunc in modum homines loquantur, *sex signa obliquo circuitu patebunt, nullos uisus fugientia sed acclini mundum comitantia*. zodiaci circuli pars horizonte superior adclinata est caeli hemisphaerio sub adspectum cadenti cum eoque circumagitur **365** *undique*. Cleom. I 7 (33 sq.) *περίσκιοι . . . αἱ ὑπὸ τοῖς πόλοις (οἰκήσεις), ἐν αἷς καὶ εἰς ἡμέραν καὶ νύκτα ὁ ἐνιαυτὸς διαιρεθήσεται, ὁρίζοντος μὲν γινομένου παρ' αὐτοῖς τοῦ ἰσημερινοῦ, ζῳδίων δὲ ἓξ διὰ παντὸς τῶν αὐτῶν ὑπὲρ γῆς ὄντων καὶ ἓξ ὑπὸ γῆν. κύκλον οὖν περιγράφουσαι παρ' αὐτοῖς αἱ σκιαὶ περισκίους αὐτοὺς ποιοῦσι*, Strab. II p. 136

366 *contextis* ita ut nullae interponantur tenebrae **369 uersabitur** * **(=uers-itur-ab), uersetur ab LM** cod. Venetus, **uersatur ab GL^2**. neque recto *ab* orbe Phoebus uersatur, et requiritur futurum; unde Bentleius *uisetur ab axe*. contraria mutatio adhibenda est Propertii loco III 5 15 sq. *uictor cum uictis pariter miscetur in* (*miscebitur* libri) *umbris*, | *consule cum Mario, capte Iugurtha, sedes*, ubi Rothsteinus 'zu *uictor* muss *umbra* aus *umbris* hinzugedacht werden', specimen doctrinae; dumtaxat Latine Postgatius *uictrix* **370** om. **M** ob homoeoteleuton, in quo nullam offensionem esse dixi ad II 523 *medio orbe*, circulo aequinoctiali, qui in illo loco horizon est **371** Plin. n.h. II 43 (luna) *nunc in aquilonem elata, nunc in austros deiecta*. pro *cursu* Bentleius *curru*, quod uerius uidetur; *deiecto* enim sic dicitur ut Liu. XXIII 47 5 sq. *tum Campanus Romano 'equorum' inquit 'hoc, non equitum erit certamen, nisi e campo in cauam hanc uiam demittimus equos' . . . dicto prope citius equom in uiam Claudius deiecit*,

et dabit in pronum laxas effusus habenas,
per totidem menses iunget nox una tenebras
uertice sub caeli. nam quisquis spectat ab *axe*
dimidium ex toto mundi uidet orbe rotundi,
pars latet inferior; neque enim circumuenit illum
recta acies, mediaque tenus distinguitur aluo.
effugit ergo oculos summo spectantis ab orbe
dum sex submersis uectatur Phoebus in astris,
abducitque simul luces tenebrasque relinquit

Stat. Theb. VII 430 sq. *Hippomedon magno cum fragmine ripae | cunctantem deiecit equum* (cui insidebat), Luc. IV 744 sq. *ille fugam credens, simulatae nescius artis, | ut uictor, mersos aciem* (suorum) *deiecit in agros*; quos locos si quis in thes. ling. Lat. quaesierit, inueniet ille quidem, inuenit enim Cadmus Penthea et Aeetes Apsyrtum, uerum a Gudemanno distractos dispersosque et omnibus alienissimis immixtos. sed *deiecto cursu* fortasse non minus recte dicitur quam Verg. Aen. X 870 *sic cursum in medios rapidus dedit*, Iuu. XV 77 sq. *cursum | praecipitans* **373 374** interpunxit Bentleius **373 tenebras** codd. Flor. et Bodl., **tenebris GLM**. *iunget tenebras*, uide 354, 366, Luc. IV 104 sq. *rerum discrimina miscet | deformis caeli facies iunctaeque tenebrae* **374 axe** Bentleius, **omni** libri, cum scriba ab his uersibus 374 sq. in *ab axe* et *rotundi* exeuntibus ad 327 sq. aberrasset, quorum exitus sunt *ab omni* et *rotundum*. nam quod Postgatius silu. Man. pp. 27 sq. suasit, ut ultimis uersuum 374 et 376 uocabulis transpositis *spectat ab illo* et mox *circumuenit omnem* scriberetur, id propterea falsum est quia neque a caeli uertice quisquam spectare potest neque, si spectaret, dimidium tantum mundum uideret sed terra puncti uicem obtinente totum. *ab omni* ne Bechertus quidem aut Breiterus tuendum suscipit, sed Iacobus, esse enim *a quocumque loco* **375 ex** cod. Venetus, **et GLM mundi** Postgatius silu. Man. p. 28, **mundum** libri, *tantum* Bentleius, ut *rotundi* pro substantiuo esset. ordo est *dimidium ex toto rotundi mundi orbe* **377 media GL^2, mediam LM distinguitur GL, descinguitur M.** distinguit medium mundum horizon, sicut I 580 in aequatore positus sol *medium aequali distinguit limite caelum*. sed quae res *media aluo tenus* patitur aliquid, ea, si usitate loquimur, usque ad mediam aluum id patitur et inde pati desinit, quemadmodum Ouidius dixit met. XIV 59 *mediaque tenus descenderat aluo*, eo usque neque ultra, XIII 892 *media tenus extitit aluo*, fast. II 145 *media tenus eminet aluo*; hic autem sensus parum aptus est, neque enim usque ad mediam aluum sed in ea ipsa mundus distinguitur. uerum, opinor, satis habuit si declararet non remotiorem media aluo distinctionem esse; ac prorsus eiusdem modi est quod I 825 sq. proposui *coeptusque incendia fine | subsistunt*, id est in ipso coeptu *aluo*, *κυρτώματι*, ut I 233 *uentris* **378** *effugit* Phoebus, quod Breiteri causa dicendum est **380 abducit** Regiomontanus, **adducit** libri ut 354, quo retento Bentleius hunc uersum post 382 traiecit nec tamen u. 381 expediit **380–382** praeeunte **L** interpunxit Iacobus; uulgo *relinquit,* | *sideribus donec totidem, quot mensibus, actis,* | *cesserat unde, redit* (eo redit unde cesserat), quod uel propterea ferri nequit quia Phoebus sidera non agit; neque post 347 sq. docendi eramus singulos eum menses in singulis

sideribus, donec totidem, quot mensibus actis
cesserat, inde redit geminasque ascendit ad Arctos.
hic locus in binas annum noctesque diesque
per duo partitae dirimit diuortia terrae.
et, quoniam quanto uarientur tempora motu
et quibus e causis dictum est, nunc accipe, signa
quot surgant in quoque loco cedantque per horas,
partibus ut prendi possint orientia certis,
ne falsus dubia ratione horoscopos erret.
atque hoc in totum certa sub lege sequendum est,

sideribus perficere. tenebras sol in austrum descendens relinquit sideribus illis quae hominibus sub septentrione degentibus in conspectum ueniunt **382 inde** cod. Par. teste Stoebero et Regiomontanus, **unde GLM redit M, regit GL** sol, totidem actis mensibus quot mensibus actis cesserat a septentrionibus (senos enim agit utrobique), ab austro redit **383 384** *hic locus*, polus terrestris; ubi qui constiterit, ei circulus aequinoctialis pro horizonte erit, ut totus annus in duos dies duasque noctes semestres diuidatur, ex quibus alter dies et nox altera in contrario fient hemisphaerio. fient igitur binae illae noctes diesque per duo terrae bipertitae diuortia (id est in duobus diuortiis, sic 301 *per terras* et passim), diuortia enim appellat decliuitates diuersas siue hemisphaeria: Luc. II 404 *flumina* (Appenninus) *in gemini spargit diuortia ponti*, terras in utrumque mare deuexas **385–442** ratio horoscopi in quocumque climate inueniendi **385–387** Ptol. synt. II 7 Heib. p. 117 ἐκτεθειμένων δὴ τῶν καθόλου περὶ τὰς ἐγκλίσεις θεωρουμένων ἐξῆς ἂν εἴη δεῖξαι, πῶς ἂν λαμβάνοιντο καθ' ἑκάστην ἔγκλισιν καὶ οἱ συναναφερόμενοι τοῦ ἰσημερινοῦ χρόνοι (id est μοῖραι) ταῖς τοῦ διὰ μέσων τῶν ζῳδίων κύκλου περιφερείαις **385 quanto** manus recentissima in **L, quinto GLM uarientur** Tappertzius de coniunctionum usu apud Man. an. 1892 p. 23, **uariantur** libri, quod solum apud Manilium superest exemplum indicatiui in pendenti interrogatione positi. nam in III 560–2 *docui . . . uitae | quod quandoque genus uenit, cuiusque sit astri | quisque annus* illud *uenit* nemo aut recipit aut recipere potest, quod si praesentis esset temporis, metro, sin praeteriti, sententiae aduersaretur; quos autem Iacobus p. 211 locos attulit, in eis uariant codices: IV 117 *nec refert, scelus unde cadit* (**LM**, *cadat* **G** ut III 315 *nec refert . . . quo . . . decurrat* omnes), 211 *sciet . . . quae poena sequetur* (L^2, *sequentur* **LM**, *sequatur* **G**). illud igitur in disceptationem uenit, utrum poeta a consuetudine, cui intra dimidium librum iam quaterdeciens (uu. 99, 109, 125, 136 sq., 164, 204, 217, 249, 275 sq., 296, 315) paruit, hoc uno loco ne metro quidem suadente discesserit ac tamen statim ad se redierit *accipe quot surgant cedantque per horas* scribendo, an librarius aliquis ut in tertio ita in quarto huius uersus uocabulo una littera aberrarit *tempora*, dierum et noctium *motu*, auctu et deminutione, ut 391, *momentis* 443 **386 et G, e LM** **387** ordo est *quot per horas* **388** 'afin qu'on connoisse l'heure précise à laquelle chaque degré de ces signes est au point de l'orient' Pingraeus **390** *hoc* quod ea de quaestione traditurus sum praeceptum *in totum*, in uniuersum, ut Sen. ep. 94 31 *utraque res praecipit, sed altera*

singula quod nequeunt, per tot distantia motus,
temporibus numerisque suis exacta referri.
a me sumat iter positum, sibi quisque sequatur
perque suos tendat gressus, mihi debeat artem.
quacumque hoc parti terrarum quisque requiret,
deducat proprias noctemque diemque per horas
maxima sub Cancro minimis quae cingitur umbris ;
et sextam summae, fuerit quae forte, diurnae
uicino tribuat post Cancri templa Leoni ;

in totum, *particulatim altera*, Colum. III 2 31 *illud in totum praecipere*, generatim ac non proprie : alio et magis usitato sensu II 425, 688, III 553, ut sit *ex toto* **391 392** recte ad praecedentia traxit Regiomontanus, quos plerique ad insequentia trahunt. quia signa, utpote tot motibus (uide 385 *motu*) pro uaria terrae regione diuersis diuersa a se ipsa ac distantia, singillatim referri nequeunt ita ut propria eorum tempora et stadia exigantur, propterea generaliter praecipitur **393** melius, nisi fallor, post *positum* quam, quod uulgo fit, post *iter* interpungitur, in qua oratione nulli praeter *sumptum* locus esse uidetur participio. sed non usitate dicitur *ponere iter*, ut paene suspicer scribendum *a me sumat iter*, *post hinc sibi* etc. **394** pro *suos tendat* Bentleius *meos tendens* ; sed ordo est *tendat id iter per suos gressus*, hoc est suis gressibus : Verg. Aen. VI 240 *tendere iter pinnis*, VII 7 *tendit iter uelis* **395 parti** cod. Pal. teste F. Iunio, **para M**, **para i** (*para iter rarum*) **L**, **parati** (*paratiter*) **L²**, **parte G** cod. Venetus. de *parti* ablatiuo dixi ad II 726 ; quod ad corruptelam attinet, uide ipsum **M** ad Stat. silu. I 2 216 *theau* pro *thetin* exhibentem, Pers. V 40 *araficem* AB pro *artificem*, Mart. XIV 176 2 *amet* T pro *timet*, contra Ouid. art. I 612 *tirte* R pro *arte*. in Lucr. VI 285 sq. quadratus *grauis insequitur sonitus*, *displosa repenati* | *opprimere ut caeli uideantur templa superne*, oblongus *repente*, sed *te* in litura, *ti* tum Bernaysius *occidere*, deteriora alii ; equidem *repena* agnosco, scribo autem *displosa repenti* | ⟨*ui cadere*⟩ *ut caeli uideantur templa superne* : ita Lucretius V 400 *repenti fulminis ictu*, I 286 *uim subitam* **396** *deducat*. *diducat* cod. Flor., cui leuiter admodum Bechertus patrocinatur de Man. emend. p. 37 ; nam nocte uel die per horas suas (id est opinor per horarum numerum) diducto siue diuiso non summa horarum efficitur sed pars aliqua diei noctisue, uelut $\frac{1}{12}$. *deducere per horas* quid sit apparet ex 448 sq. *capienda tibi est mensura diei . . . noctisque per horas*. scilicet nox et dies horis suis ex ordine numeratis percensentur, ut et diurnarum et nocturnarum summa colligatur ; tum demum eae summae in senas partes diducuntur siue, ut u. 401 ait, secantur. *ducere* pro numerare positum est 189, 298 ; *deducere* autem est a principio ad finem ducere, ut 241 *dies deducitur* a mane ad uesperum : sic Stat. Ach. I 7 *tota iuuenem deducere Troia* idem declarat quod 4 sq. *ire per omnem . . . heroa* **397** *quae* tantum ad *diem* refertur, nox enim, quae sub Cancro minima est et maximis cingitur lucibus, *minimis* illis *umbris* significatur **398 fuerit** cod. Flor., **fuerint GLM** inter **399** et **400 GL** exhibent **IV 10-313** : uerum ordinem, quem **M** seruauit, restitui iussit in **L** manus XI uel XII saeculi, XV in **G**. IV 10-313 uersus sunt numero CCCIV ; nam qui

at quae nocturnis fuerit mensura tenebris
in totidem partes simili ratione secanda est,
ut, quantum una ferat, tantum tribuatur ad ortus
temporis auerso nascenti sidere Tauro.
has inter quasque accipiet Nemeeius horas
quod discrimen erit, per tris id diuide partis,
tertia ut accedat Geminis, qua tempora Tauri
uincant, atque eadem Cancro similisque Leoni,

ante u. 294 in **M** extat titulus *decanico*, is cum in **G** et **L** desit sine interuallo, nulla causa est cur in illo codice in quo turbae factae sunt adfuisse credatur. par paene inuenitur numerus uersuum III 400–IV 9, cum ad CCXCII accedant tituli IX post uersus 442, 482, 509, 536, 559, 580, 617, 668, 682 scripti in archetypo, quorum quartus in duas lineas distractus erat, ut summa fiat uersuum CCCII. uidetur igitur unus quaternio singulis paginis uersus fere duodequadragenos continens peruerse complicatus fuisse, ita ut priores octo paginae cum octo posterioribus locum mutarent **400 at quae GL²**, **atque LM** **401** *totidem*, sex **402** *quantum* temporis *una* pars *ferat* siue in portionem accipiat, *tantum temporis* Tauro tribuatur ad oriendum **tribuatur GL²**, **tribuantur LM** **403 auerso** Huetius, **aduerso** libri, de quo errore dixi at I 264 **nascenti sidere** Scaliger ed. 1, **nascentia sidera** libri mendo peruagato. sed Scaligeri emendationem, quam ipse praue uerba distinguendo peruerterat, primus recte interpretatus est Fayus: tribuatur Tauro, qui auerso sidere nascitur **404–406** om. **M** ob homoeoteleuton **404 nemeeius** Scaliger, **nemeus in GL**. Ionicam adiectiui formam rationi non repugnare ostendi in Journal of Philology uol. XXXIII p. 68 de Ἐφυραῖος Ἐφυρήιος disputans; quae quod nusquam extare uidetur, ne *Scylleius* quidem praeterquam in el. in Maec. I 107 inueni. neque obstat quod ceteris locis Manilius *Nemeaeus* posuit; ita enim Ouidius ter *Zanclaeus*, semel *Zancleius*, Valerius Flaccus ter *Pagasaeus*, semel *Pagaseius*. frustra autem Bentleius *Nemeaeus* (hoc iam ed. quaternaria) *in ortus* commendauit, ut ad *has* et *quas* audiretur *partes*; neque enim plus unam sextam partem aut Taurus aut Leo accipit **405 partis G**, **partus L**, **partes** et paulo ante **tres L²** **406 qua GL**, **quam** cod. Venetus **tauri** Regiomontanus, **tauro GL** ex 403 **407 uincant** *, **uincat M**, **uinceat L**, **uinciat GL²**, *uincantur Cancroque eadem* Regiomontanus. *quae tempora Tauro* | *uinciat* cod. Flor. aliique et omnes paene editores, quod interpretari conatus Scaliger 'in omni progressu arithmetico' inquit 'excessus est uinculum prioris summae et sequentis'. atqui nullus in ista quidem lectione aut excessus aut progressus significatur, neque intellegitur utrum maiore Gemini quam Taurus tempore oriantur an minore; neque enim adhuc didicimus cuinam temporis summae accedere debeat pars illa tertia Geminis tributa. quid requiratur clare ostendit geminus locus 429 sq. *tertia pars eius, numero super addita Tauri,* | *tradetur Geminis*; id autem suppeditat cum ablatiuo coniunctum uincendi uerbum, sic positum ut 452–4 *qua sorte retenta* | *dimidio uincat primum, uincatur et ipsum* | *extremo*, 568 sq. *appositis tu, Taure, duobus* | *uincis, set totidem Geminorum uinceris astro.* pars tertia Geminis tribuitur, qua parte ei Tauri tempora uincant, ipsi temporibus tanto maioribus orientes. unum ergo incommodum ope codicum amolitus sum;

411 sed certa sub lege, prioris semper ut astri
incolumem seruent summam crescantque nouando.
408 sic erit ad summam ratio perducta priorem
quam modo diuisis Nemeaeus duxerit horis.
410 inde pari Virgo procedat temporis auctu.
413 his usque ad Chelas horarum partibus auctis
per totidem e Libra decrescent sidera partes.
415 et, quantis in utrumque moris tollentur ad ortus,

sed superest aliud nec leuius. sic enim pergitur, *atque eadem Cancro similisque Leoni*, ut cuiuis uideantur Gemini Cancer Leo eodem temporis spatio oriri dici; deest enim, quae nullo pacto omitti potuit, progressus et incrementi significatio. eam uero continent uersus 411 412, quos cum ad solam Virginem referre non liceret, ad seriem siderum spectare iam Scaliger senserat sic interpretatus, 'ea lege omnia haec crescant per adiectionem accessus, ut semper antecedentis signi ascensio incolumis seruetur, et illi adiectus excessus sequentis signi ascensionem componat'; quae sententia cum uerbis non inesset, intulit eam Bentleius *seruent* et *crescant* nouando. sed neque haec inter se cohaerent, *procedat Virgo certa sub lege, prioris semper ut astri incolumem seruent summam*, neque illo demum loco sed nunc cum maxime, ne falso acciperemus *eadem* et *similis*, certam incrementorum legem docendi eramus; sicut uu. 430 sq. Tauri Geminorumque mentioni haec subiciuntur, *simili tum cetera lucro | procedent, numeros semper tutata priores*. quare post hunc uersum **407** illos duos collocaui. puto uersus 408–410 librario ab *incolumem* 412 ad *inde* 410 delapso omissos fuisse et postea loco non suo repositos. ceterum *similis* et hic et u. 430 pro pari dictum est **411 ut LM**, **in G** **astri** Regiomontanus, **astris** libri **412 seruent** cod. Monac., **seruet GLM** **crescant** Bentleius, **crescat** iam Huetius, **crescens** libri. *crescant nouando*, non nouent summam nisi ita ut crescant: 432 *augebuntque nouo uicinas munere summas* **409 quam modo** Bentleius, **quomodo** libri **nemeaeus** ed. quaternaria, **nemea si** libri *duxerit. duxerat* Bentleius, quod si uerum esset non facile Iacobus Bechertus Breiterus consensu probassent. futurum exactum tam recte ponitur quam 398 *fuerit*, 425 *steterit* **410 auctu** Regiomontanus, **actu** libri. non pari ac Leo actu temporis Virgo procedit, sed maiore: auctu temporis procedit pari, cum tanto eum temporis spatio superet quanto ipse Cancrum superauit. 430 sq. *simili tum cetera lucro | procedent* **413 chelas** (= **dielas**) Bentleius, **denas** libri. emendatione reperta quantae turbae silescant uide apud Scaligerum et Huetium. quamquam ne Bentleius quidem errorem effugit *uicenas*, quas in Scaligeri tabula uiderat, *partes* iactans; Manilium enim de nullo certo numero loqui res ipsa declarat. sed cum usque ad Chelas partes augeri dicit, illud uult, ultra finem Virginis, quod Chelarum principium est, non augeri; nam Virgo et Libra pari tempore oriuntur. eodem modo dicitur 286 *ad Librae sidus*, 433 *ad . . . sidera Librae*, 435 *Lanigeri ad fines* pro *auctis* Bentleius *aucta*, cui optime respondet *decrescent* **414 e libra** *, **a libra** iam Fayus, **librae** libri una littera transposita: 434 sq. *ex illa* (Libra) *totidem per partes sic breuiantur* (sidera). Librae sidera (id est, quod Iacobi et puerorum causa dico, Libra) non decrescunt **415 in** om. **M**, unde Bentleius *utrimque*, 'tam sex borealia

diuersam in sortem tantis mergentur ad umbras.
haec erit horarum ratio ducenda per orbem
417A *signorum : nunc in noscenda pone laborem*
illa, quot stadiis oriantur quaeque cadantque.
quae cum ter centum numeris uicenaque constent,

signa quam australia', qui quid sit *in utrumque* nescire se profitetur; ceteri etsi non profitentur pariter nesciunt (uelut Scaliger 'oblique et recte' interpretatus) excepto, quod paene mirere, Breitero. promiserat se Manilius uu. 386 sq. et quot surgerent horis signa et quot horis cederent eadem siue occiderent traditurum, quorum cum alterum uu. 395–414 praestiterit, alterum iam praestare debet; sicut mox uu. 435 sq. in stadiorum ratione, postquam de ortibus exposuit, haec addit de occasibus, *conuersaque omnia lege | accipiunt perduntque pares cedentia sortes.* iam *in utrumque*, id est in utramque partem, ut maiores minoresue morae sint, et insequenti uersu *diuersam in sortem*, id est in contrariam partem, ut minores pro maioribus sint, maiores pro minoribus, cum *quantis* et *tantis* adiectiuis, quae mediae sunt significationis, coniungenda sunt: *quantis in utrumque moris*, id est quam magnis quamue paruis, quanto uel maioribus uel minoribus, oriuntur sidera, *tantis in diuersam sortem moris*, id est tam paruis tamue magnis, tanto uel minoribus uel maioribus, occidunt. quouis poeta planius atque apertius Geminus 7 37 *ὅσα μὲν τῶν ζῳδίων ἐν πλείστῳ χρόνῳ ἀνατέλλει, ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ δύνει, ὅσα δὲ ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ ἀναφέρεται, ἐν πλείστῳ χρόνῳ δύνει* **moris** *, **modis** libri. modum pro mensura dici non ignoro, uelut 235 sq. *dissimili spatio uariisque dierum | umbrarumque modis*: illud nego, aut *modis* aut *mensuris* sic nude positum pro temporis modis mensurisue accipi posse. eae *morae* possunt appellari, ut 341 *pro spatio mora magna datur*, 349 sq. *sic parua dierum | efficitur mora.* idem mendum ex Lucr. VI 453 sustulit Lachmannus **416** *diuersam in sortem tantis* eodem fere modo dicitur quo II 891 *in peruersum similis* **mergentur GL, mergentis M** *ad umbras* ut Cic. Arat. 82 sq. *Cepheus conditur alto | lumborum tenus a palma depulsus ad umbras*, ne quis cum Tappertzio *in* requirat, ut III 343 **417** *orbem* zodiaci inter **417** et **418** unum uersum excidisse intellexit Iacobus (non, quem ipse appellat, Pingraeus). sententia utcumque explebitur hoc additamento, *per orbem ⟨signorum : nunc in noscenda pone laborem⟩ illa, quot* etc.; qui uersiculus ne cui parum modulatus uideatur adscribo 261 *dimidia : sic in duodenas exit utrimque* **418 stadiis** cod. Bodl. et in **L** manus recentissima, **standis GLM** **419 ter centum M, trecentum GL** **numeris GL²**, **numerus LM** **uicena** cod. Flor., **uicina GLM** *constent* Lucretiano more positum est pro *sint*, ut Lucr. VI 651 *quam sit paruula pars et quam multesima constet.* reliqua et oratione (debebat enim dici *numero*) et sententia praua sunt; nam *ter centum uicenaque* eis qui Latine sciunt CCCXX sunt, stadia autem ex uersibus 275–85 didicimus numero esse DCCXX. senserunt Fayus Pingraeus Iacobus; Scaliger in toto hoc loco non poetam interpretatur sed commenticiam quandam narrat et ab ipso fictam fabulam, cui fidem habuisse uidetur Bentleius; Breiterus prorsus incredibiliter nugatur. simplicissimam corrigendi rationem Iacobus secutus est, ut pro inutili illo ac uitioso *numeris* siue *numerus* substituerentur quae desunt stadia CCCC; qui quod scripsit *et quater*, id pro sua metri peritia fecit, cum posset *atque*. neque incredibile est, cum aliquis explicandi causa *centum* addidisset, in hac uerborum serie *ter centum atque quater centum*

420 detrahitur summae tota pars, quota demitur usque
omnibus ex horis aestiuae nomine noctis,
solstitium summo peragit cum Phoebus Olympo.
quodque his exsuperat demptis id ducito in aequas
sex partes, sextamque ardenti trade Leoni.

ultima tria ob similitudinem omissa esse **420** *detrahitur*, 423 *ducito*, 424 *trade*, 426 *erit dicanda*, 430 *tradetur*, simili uariatione atque II 727-33 *dispone*, *numerare memento*, *ducunt*, *locetur* *totus* demonstratiuum relatiuo *quotus* respondens in Lucr. VI 652 *nec tota pars*, *homo terrai quota totius unus* extare et Manilii editores praeteriit et lexicographos, qui solum Colum. V 3 5 *quotcumque pedum spatia facienda censueris*, *totam partem longitudinis et latitudinis duces* conferunt. accedant igitur C.I.L. XIV 1135 *ob cessionem donationemque monumenti ex parte tota ab Iunia Anthide et Plotio Herma*, digest. XXVIII 5 1 5 *cum quidam portiones inter heredes distribuisset ita: 'ille ex parte tota, ille ex tota' nec adiecisset 'heres esto'.* grammatici Latini sat multis locis *qualis talis*, *quantus tantus*, *quotus totus*, Keil. IV p. 133 17, p. 501 16, V p. 201 33 (= Varr. l. L. frag. 123 ed. Goetz. et Schoell.), p. 319 25, VIII p. 135 32, Isid. orig. I 8 5, qui *ordinis pronomen* appellant G.L.K. V p. 204 1, VIII p. 137 13 sq., quamquam aliqui eorum non intellegunt quid dicant neque hoc *totus* a *toto* ὅλῳ diuersum esse: uide modo IV p. 136 12 sqq., V p. 50 31 sqq., p. 204 23 sqq. recte ea uox explicatur II p. 575 8 sq. *quotus uenit? ἀλλὰ πόστος; totus*, V p. 204 18 sqq. *interrogasti me ut puta 'quartus est ille homo?', nolo tibi dicere 'quartus est' sed dico 'totus est', id est eo ordine quo tu dixisti*, similiter VIII p. CCXIV 20 sq. nec tamen multi scriptores ea usi sunt, et Plinius ne *tota in parte* diceret n.h. II 81 hunc in modum loqui maluit, *bis permutatis spatiis*, *in auctum diei bruma*, *octaua in parte Capricorni*, *noctis uero solstitio*, *totidem in partibus Cancri*

quota demitur Fayus, **quod ademitur LM**, **quota demit L^2**, **quot ademit G**, **quod ademit** cod. Venetus **usque** Iacobus, **utque LM**, **uterque GL^2**. *usque*, quotannis **422 peragit** Scaliger, **peragat** uel **per agat** libri. non hoc uersu magis quam 385 intellegitur cur poeta a sua ceterorumque consuetudine semel desciuerit **423 ducito G**, **ducit LM**. *ducito* dupliciter uituperant, partim ob significationem uerbi, partim ob synaloepham; quod utrumque crimen facile diluitur. nam quod Scaliger ed. 2 *ducere* pro *diuidere* accipi posse propterea negat quia pro *multiplicare* dici soleat, ipsum per se positum neutrum declarat, sed *subducere* siue *computare*, ut Lucil. XXIX ap. Non. p. 283 *age nunc summam sumptus duc*, uel *numerare*, ut Man. III 189, 298; multiplicationem non significat nisi accedente aduerbio, ut Colum. V 2 9 *fit utrumque pedes XX: hoc duco quater*, *fiunt LXXX.* neque ego simplex ducendi uerbum pro eo quod est *diducere* poni posse contendo; sed quod in sex partes ducitur, id necessario diducitur ac diuiditur, neque quicquam impedit quominus quod diducitur duci dicatur, sicut reapse ducitur. nego igitur iustam causam fuisse cur aut Scaliger *didito* aut Iacobus *diducito* coniceret. sed Lucianus Muellerus de r.m.p. 221 (255 ed. 2) incredibile esse ait *ducito* correpta ultima a Manilio esse adhibitum; quod ut in eo mirum uidetur qui Prop. IV 5 77 *caeditŏ* a codicibus acceperit, Ouid. amor. II 6 9 *deuertitŏ* scripserit contra codices, ita caret ratione. nam cum imperatiuorum *ducito* et *esto* ultimae syllabae antiquitus aeque longae fuissent, ex spondeo

rursus qui steterit numerus sub nomine noctis
eius erit signo Tauri pars illa dicanda.
quodque hanc exsuperat partem, superatur ab illa,
distinguitque duas medio discrimine summas,
tertia pars eius, numero super addita Tauri,
tradetur Geminis. simili tum cetera lucro
procedent numeros semper tutata prioris
augebuntque nouo uicinas munere summas,
donec perueniant ad iustae sidera Librae :
ex illa totidem per partes sic breuiantur
Lanigeri ad fines ; conuersaque omnia lege
accipiunt perduntque pares cedentia sortes.

trochaeum iam Ouidius fecerat trist. IV 3 72 *exemplumque mihi coniugis esto bonae*; ex cretico autem facilius dactylus fiebat, prius enim *nesciŏ diligŏ desinŏ* quam *findŏ credŏ tollŏ*, prius *Polliŏ* quam *Nasŏ* a poetis enuntiari coeptum est. neque Manilium, qui non modo *leo Cato* sed etiam *uirgo ordo nemo* et primus omnium *octo* correpta posuit finali, quicquam prohibebat quin, quemadmodum Vergilium *nuntio audeo Pollio* elisisse uidebat, ita *ducito* elideret, cum praesertim ne talem quidem hexametri clausulam repudiaret, *proximum equester*, V 735; nam IV 597 omitto. neque plus a numeris commendationis habet quod Muellerus reponendum censuit *diduc id in aequas*, etiamsi ei uersiculo qui solus simili est exitu, I 521 *semper fuit idem*, alter accedat, IV 248 *duplicare erit a te* **425 steterit GL²**, **steteris LM** **nomine** Voss. 18 aliique, **numine GLM**: uide 421, 470. 'alludit Manilius ad rationaria creditorum, in quibus nomina debitorum descripta erant et summae debitae, seu creditae, erant adiunctae' Huetius **426** *illa*, sexta, ut 407 *eadem* pro tertia **427 428** his tot uerbis significatur distantia inter sextam nocturnorum sextamque diurnorum stadiorum partem **429 numero GL², numerum LM** **430 tradetur** Iacobus (qui de Voss. 390 fallitur), **traditur M, traditur et GL.** *et* respuit sententia **tunc** libri **431 procedent M, procedunt GL** **tutata GL², tutota L, tunc tota** cod. Venetus, **tanta M** *prioris* accusatiuum esse non adnotarem nisi et Iacobus et Breiterus pro genetiuo habuissent, quo pacto non *numeros* dicendum erat sed *numerum*, ut 411 sq. *prioris . . . astri . . . summam* **432 nouo** Scaliger ed. 1, **nouem** libri **munere** Bentleius, **munero M, munera G, numero L,** *nomine* cod. Bodl. aliique **433 perueniant G, perueniet LM, peruenient L²** fortasse recte, quamquam in IV 670, quo solo loco cum *donec* coniungitur, futurum defendi nequit, *infestat . . . donec . . . ponet* (**LM**, *ponat* **G**). subiunctiuus ponitur praecedente futuro III 354 sq. *texent . . . donec sit*, 499 sq. *dabis . . . donec deficiat*, futurum exactum I 216 sq. *nusquam inuenies . . . donec . . . ueneris* *ad sidera Librae* et 435 *Lanigeri ad fines* quo sensu dicantur significaui ad 413 **435 436** sidera, quantas orientia, tantas cedentia siue occidentia accipiunt perduntque stadiorum sortes, sed conuersa lege; ascensiones enim ab Ariete ad Libram crescunt, decrescunt a Libra ad Arietem, descensiones uero minuuntur ab Ariete ad Libram,

haec uia monstrabit stadiorum ponere summas
et numerare suos ortus per sidera cuncta.
quod bene cum propriis simul acceptaueris horis,
in nulla fallet regione horoscopus umquam,
cum poterunt certis numerari singula signa
temporibus parte ex illa quam Phoebus habebit.
nunc, quibus hiberni momentis surgere menses
incipiant (neque enim paribus per sidera cuncta
procedunt gradibus, niuei dum uellera signi
contingant aequum luces cogentia et umbras
ferre iugum), magna est ratio breuiterque docenda.
principio capienda tibi est mensura diei
quam minimam Capricornus agit, noctisque per horas
quam summam ; quodque a iusto superauerit umbris,
perdiderint luces, eius pars tertia signo

a Libra ad Arietem augentur. recte Pingraeus **437 monstrabit G, monstrauit LM** **439** *quod*, quam rationem *cum* praepositio est, *simul* coniunctio, ut III 323, 370, V 549 ; neque enim hic poeta *simul* ponit cum ablatiuo *acceptare* nemo eodem plane sensu usurpasse uidetur, ut esset animo acceptum figere **441 442** uide 218-24, 296-300 **443-482** exponitur quae sint menstrua dierum incrementa a bruma, quam in octaua Capricorni parte Manilius constituit u. 257, nunc, quamuis tacite, in prima ; neque enim aliter per singula signa fierent incrementa. ceterum haec ad inueniendum horoscopum nihil pertinere poeta prae summas ponendi calculosque subducendi amore non uidetur sensisse **443** *surgere menses* cum dicit, significat dierum per singulos menses accretionem, deminutionem noctium **444 incipiant GL^2, incipiam LM** **444 445** Gemin. 6 29 *αἱ μέντοι γε παραυξήσεισ τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν οὔκ εἰσιν ἐν πᾶσι τοῖσ ζῳδίοισ ἴσαι*, Cleom. I 6 (27) **446 contingant M, contingunt GL.** utrumque probum, sed illud facilius in hoc abiturum fuit post *procedunt* **luces** codd. Flor. et Bodl., **lucis GLM**, ut IV 164 **LM** ; duodeciens ferme *luces*, atque ita libri Lucretiani Horatiani Ouidiani **449 horas** Scaliger, **horam** libri. ordo est *capienda est per horas mensura diei noctisque* **450 summam**, maximam, ut 626 *diem summum* **quodque a *, quoque ad** libri una littera traiecta **umbris *, umbras** libri *quoque ab iusto superauerit umbra* Scaliger, *umbra* singulari numero pro nocte non recte posito **451 perdiderint *, etrepident M, et trepident GL**, mendo fortasse ex *perdlederint* forma orto. trepidandi uerbum tam longe a tota loci sententia remotum est ut prodigii simile uideatur tot editores partim doctissimos id ferre potuisse. iocularia sunt quae Scaliger interpretationis loco protulit, 'superare et trepidare contraria, *ὑπερέχειν καὶ ὑστερεῖν*. nam quod deficit, trepidat a summa. dies igitur dicitur a iusto trepidare, quidquid desciscit a die aequinoctiali' ; quamquam ne has quidem nugas tanto opere admiror quam Bentlei silentium. neque subiunctiui modi quae ratio esset quisquam quaerendum putauit, cui nihilo magis in hoc uersu

tradenda est medio semper, qua sorte retenta
dimidio uincat primum uincatur et ipsum
extremo : totum in partes ita digere tempus.
455 his opibus tria signa ualent ; sed summa prioris
ac medii numeri coniuncta sequentibus astris
cesserit, ut, senis fuerit si longior horis

locus est quam in 405, 420, 423, 427 sq. sententia nemo dubitat quin haec fuerit: quod tempus, a iusta XII horarum summa recessu facto, umbris ex abundanti additum, lucibus autem detractum erit, eius temporis tertia pars medio signo tradenda est. eam ergo restitui. ceterum ex nominatiuo *quod* intellegitur accusatiuus, quod recte fit ubi casuum formae non differunt. exemplis a Maduigio ad Cic. de fin. v 26 collatis adde Ouid. trist. IV 3 13 *quod est et uis*, Sen. dial. IX 8 9 *quae superfunduntur et . . . magnitudo . . . obicit*, Herc. Oet. 1105 sq. *quidquid . . . iacet | et . . . Garamas tenet*, Maduigii ipsius emendationem Liu. II 48 6 **452** *medio* ex tribus hibernis signis quae sol a bruma ad aequinoctium trameat; de his enim agitur *semper*, quacumque hoc parti terrarum quisque requiret. minus recte **M** et Bentleius interpungendo *semper* ad sequentia trahunt; neque enim similia sunt 411 sq. et 431, ubi de pluribus signis sermo est **453** *dimidio* eius sortis, id est sexta parte summae, *uincat primum* ex tribus signis, eodem dimidio *ipsum uincatur* a tertio siue *extremo*. primo signo sextans datur, medio triens, extremo semis **454 digere GL²M, degere L** cod. Venetus **455 456** deleuit Bentleius, *cesserit* u. 457 in *sic erit* mutato **455** *prioris* pro primo ex tribus, sicut pro primo ex quattuor II 323, 325, ex quinque ib. 314 **456 ac medii** * (=**acacedit**), **accedit** libri, *accedat* Regiomontanus et Scaliger ed. 1 sequentibus Iacobo Becherto Breitero. *acortalibus* pro *mortalibus* codices Lucretiani VI 10, idem *natiuom* pro *natiuo ac* V 241, ubi Lachmannus 'M ab AC minimum distat'. de *i* duplici et Wolfii calumnia satis dictum est ad II 3. haec sic uulgo eduntur, *sed summa prioris | accedat numeri, coniuncta sequentibus astris | cesserit*, pulchre uariata forma uerbi: cuinam ergo rei accedere debet summa prioris numeri, aut quanam cum re coniuncta sequentibus astris cedere? nihilo melius sese Scaliger expedierat; Bentleius, ut dixi, duos uersus deleuit. cauet poeta ne medium signum trientem tantum ex asse, extremum signum tantum semissem brumali die addere credatur, cum illud semissem, hoc totum assem addat; docet igitur non ad brumalem sed ad auctum iam a praecedenti signo diem illas accessiones fieri, primum ac secundum incrementum coniungenda esse et coniunctim tertio signo tradenda: id quod uu. 457–67 pluribus uerbis explanatur

sequentibus astris, Piscibus, ne in plurali numero haereas. sed habentur paulo infra, quae illum colorem non recipiunt, *haerentia signa* 466 pro Aquario, *primis* 472 pro Capricorno positum; ut appareat poetam, cum de tribus certis signis sermo sit, tamen sic loqui tamquam generale praeceptum tradat **457** *cesserit*, ut 572 et 575 *fuerint*, futuri exacti indicatiuus est; cedendi uerbum ita positum est ut IV 313 *Geminis pars tertia cedit* **senis** * (=**uı**), **ternis** (=**ıı**) libri, idem *a* pro *ternis* II 313. si ternis horis nox brumali die longior fuerit, non dimidia hora Capricornus luces attollet sed horae parte quarta, non horam proprie ducet Aquarius sed dimidiam, non tribus expletis horis sed una cum semisse Pisces noctem diemque Arieti

brumali nox forte die, Capricornus in horam
dimidiam attollat luces, et Aquarius horam
460 ipse suam proprie ducat summaeque priori
adiungat, Pisces tantum sibi temporis ipsi
constituant, quantum accipiant de sorte prioris,

aequandam tradent; tres horas Gemini demum explebunt. conturbari rationem nec Scaliger sensit nec Bentleius: qui senserunt, Huetius Pingraeus Breiterus, ei quibus quamque diuersis artificiis incommodum deuitare conati sint nolo commemorare; neque enim quicquam efficiet ut haec *ternis fuerit si longior horis | brumali nox forte die* aliud Latine significent quam brumalem noctem tribus horis longiorem fingi quam brumalem diem, neque ea significatio *brumali* in *brumalis* mutato mutabitur; sin autem aliquis scribi uoluerit *uernali . . . die*, nox quoque uernalis intellegetur neque ullus sic reperietur exitus. eadem, quae Manilius, Cleomedes tradit I 6 (27 sq.) *εἰ ὥραισ ἓξ ὑπερέχει ἡ μεγίστη τὴν ἐλαχίστην ἡμέραν, τῷ μὲν πρώτῳ μηνὶ ἡμιώριον προστεθήσεται τῇ ἡμέρᾳ, τῷ δὲ δευτέρῳ ὥρα, τῷ δὲ τρίτῳ ὥρα καὶ ἥμισυ, ὡσ τῇ τριμήνῳ τριῶν ὡρῶν γίνεσθαι τὴν προσθήκην* **458 horam** *, **hora** libri. hic et Bentleio et eum secutis Pingraeo Iacobo Becherto longe antefero Muenscherum, quem thes. ling. Lat. II p. 1149 21 sq. illa *Capricornus in hora | dimidia attollat luces* ita accipere apparet quasi Capricornus lumina sua supra horizontem attollendo dimidiam horam consumere dicatur; quae quamquam falsissima sententia est et absurdissima, sola tamen eis uerbis inest. qui enim dimidiam horam addit diei, is dimidia hora diem attollit, non in hora dimidia. quamobrem Regiomontanus cum eoque Scaliger et plerique Bentleio priores *ut* pro *in* substituerunt, quae mutatio alterius mutationis necessitatem adfert, uelut ipse olim pro *cesserit ut* proposui *asseritur*. nunc duce Lipsiensi *in horam dimidiam* restituo, quod ab ablatiuo mensurae uel differentiae indice non longe diuersum esse ostendunt I 574 (alter circulus) *quinque in partes aquilonis distat ab orbe*, ubi dici potuit *quinque partibus*, III 577 sq. *triplicabit Aquarius annos | quattuor et menses uitam producet in octo*, annos duodecim octo mensibus augebit, 627 sq. *quanto fraudauit tempore luces, | in tantum noctes auget*, id est tanto temporis incremento. ceterum non equidem laudo duos continuos uersus in *horam* exeuntes, qua de neglegentia dixi quaedam ad II 523; sed tamen haud multo sic deterior euadit triplex haec eiusdem uocis repetitio *horis hora horam*, neque plane idem sonat *horam* accedente *dimidiam* adiectiuo et absente **459 dimidiam L, dimidia GL²M** **461 ipsi** Regiomontanus, **ipse LM, ipsae G** **462** pro *accipiant* Voss. 18 et Bentl. *ὃ accipiunt*, quod rectius est, sed subiunctiuus pari condicione ponitur 402 *ut, quantum una ferat, tantum tribuatur* *prioris* quamquam non recte dicitur (nihil enim Pisces de sorte Aquarii accipiunt, sed sortem eius totam, horam cum dimidia, eamque duplicant), nihilo tamen melius Scaliger *priorum* scripsit; nam duorum, Capricorni Aquariique, sors non maior est quam unius Aquarii, nisi ea dimidia hora, quae utrique communis est. bis numeretur. neque nunc probo, quod anno 1903 conieceram, *priores*, ut Pisces tantum de suo addere dicerentur quantum priores duo de sorte siue capite VI horarum acciperent; qua coniectura etsi iusta efficitur sententia, tamen alio ducit contrariorum inter se relatio, *sibi ipsi constituant, accipiant de sorte*. itaque in tradita scriptura

et tribus expletis horis noctemque diemque
Lanigero tradant aequandam tempore ueris.
incipit a sexta tempus procedere parte
diuiduum ; triplicant uires haerentia signa
ultimaque acceptas duplicant. ita summa diebus
redditur, aequatae soluuntur faenere noctes
rursus et incipiunt propria de sorte diebus
cedere diuersa labentia tempora lege.
namque Aries totidem deducit noctibus horas
quot prius abstulerant proprio sub nomine Pisces,
hora datur Tauro, cumuletque ut damna priora
dimidiam adiungunt Gemini. sic ultima primis
respondent, pariterque, illis quae proxima fulgent,

acquiescendum uidetur. quantum autem sibi constituant Pisces, quantum a prioribus accipiant, intellegitur ex *tribus expletis horis* 463, quae summa dimidiata reddit sesquihoram **464** aequantur nox et dies in Arietis principio, quod a fine Piscium nullo interuallo distat **465–467** '*ἀνακεφαλαίωσις* methodi traditae' Scaliger **465 parte GL²**, **par tempus M** et ut uidetur **L** **466** uix credibili errore Scaliger, quem praeter Iacobum omnes secuntur, *triplicant* in *duplicant* et u. 467 *duplicant* in *triplicant* mutauit. mihi certe triplicata, non duplicata, semihora sesquihoram, duplicata, non triplicata, sesquihora tres horas efficere uidetur **haerentia** Regiomontanus, **arentia** libri. *haerentia*, proxima, ut IV 356, 860. de plurali *signa* Aquarium significanti dixi ad 456 **473 474** ante **468** traiecit Bentleius, omissos ob homoeoteleuton et alieno loco repositos ; 468 post 474 collocandum esse iam Scaliger intellexerat '*ita*, cum ad Arietem uentum est, *summa* sua XII horarum *diebus redditur*, et *noctes*, quae horas foenere sumpserant, *soluuntur*, ut nihil diebus iam debeant' Bentleius. translatio a re pecuniaria seruatur etiam in *sorte* 474, *nomine* 470 **468 cedere M, caedere G, c**edere L.** *cedere* transitiuum esse, ut II 585 *alter quod raperet fatum, non cederet* (fatum) *alter*, noctesque diebus tempora concedere dici, quamquam Bannierus thes. ling. Lat. III p. 730 79 sq. non intellexit, ostendit additum, quod aliter explicationem non habet, *propria de sorte*. ita Cicero de off. II 64 *multa multis de suo iure cedentem* ; non sane aut ad Att. XIII 21 7 aut ad fam. IV 4 1, quos locos idem Bannierus falso interpretatus alienis immiscuit ibid. p. 725 74–6 *diuersa* iam et priori contraria *lege* labuntur tempora, quorum incrementa, cum a Capricorno ad Pisces aucta sint, ab Ariete ad Geminos minuuntur **469** *totidem horas*, unam cum dimidia **471** pro *cumulet* Scaliger *cumulent*, quod cum praeter necessitatem factum sit consensu probatur. Gemini dimidiam horam adiungunt, ut ea dimidia cumulet damna a noctibus post brumam accepta et ad VI horarum summam perducat **472 gemini G, geminis LM** *ultima*, Gemini, *respondent primis*, Capricorno, dimidiam horam adiungendo. de pluralibus dixi ad 456 **475** interpunxi : uulgo *pariterque illis, quae* etc., ut datiuus a *pariter* suspensus sit. Gemini Capricorno respondent, pariterque astra ea, quae illis duobus proxima fulgent, Taurus et

et media aequatis censentur uiribus astra.
[praecipuosque gerunt uarianda ad tempora motus.]
hac uice descendunt noctes a sidere brumae
tollunturquè dies, annique inuertitur orbis,
480 solstitium tardi dum fit sub sidere Cancri ;
tumque diem brumae nox aequat, tempora noctis
longa dies, similique redit, quo creuerat, actu.
illa etiam poterit nascens uia ducere ad astrum
quod quandoque uadis emissum redditur orbi.

Aquarius, aequatis uiribus censentur ; item media, Aries et Pisces. male Bentleius cum Regiomontano grauiorem distinctionem post *fulgent* ponit ; sic enim diuerso sensu *respondent* ex superioribus audiendum erit, ut sit *respondent inter se* **476** *censentur* ut 127 **477** ex 385 confictum Bentleius deleuit, sententiam falso criminatus, quae optima est (nam maxima in Piscibus et Ariete incrementa fieri modo edocti sumus), maiore cum specie orationem, *gerunt motus* ; neque, ut debent, ad sola *media astra* haec uerba referri possunt, cum illa *aequatis censentur uiribus* pariter ad Taurum et Aquarium pertineant **478 hac GL², haec LM.** *uice*, acceleratione ac rursus retardatione damnorum **descendunt** Bentleius, **discedunt** libri, cuius erroris, qui prope sollemnis est, exempla attuli ad II 460. dies a bruma *tolluntur*, id est attolluntur (459), surgunt (240, 263, 443), crescunt (282, 412), noctes contra *descendunt*, id est cadunt (263), decrescunt (414) : ita Varro r.r. I 24 3 *quem* (factum olei) *alii CLX aiunt esse modiorum, alii ita minus magnum ut ad CXX descendat.* discedendi uerbum nihilo noctibus quam diebus aptius est, neutris aptissimum **a sidere** Scaliger, **ad sidera** libri ut 288. *discedunt noctes ad sidera brumae* cum Stoebero seruauit Breiterus, de noctium a solstitio ad brumam accretione interpretatus ; is uero multa Hannouerae didicerat quae Romae ignorabantur, uelut *tolluntur* esse 'nehmen ab', *solstitium cum fit* 'vom Solstitium an' significare **480 dum** Scaliger, **cum** libri. inuertitur anni orbis per sex menses a bruma usque ad solstitium, quod cum fit, orbis iam non inuertitur sed inuersus est. 263 sq. *cadunt noctes surguntque in tempora luces | donec ad ardentis pugnarunt sidera Cancri* *tardi* propter solstitium ; uide I 568–70, II 201 sq. **481 482** Bentleius delendos censuit, in quibus praeter soloecismum a Regiomontano et Scaligero sublatum nihil uideo quod offendat **481 tuncque** libri **482 simili** Scaliger, **similis** libri **quo** Regiomontanus, **quam** libri. actu simili eius actus quo creuerat, nunc tardiore nunc celeriore : uide II 353, III 493. Luc. IX 30 sq. *quas* (partes) *ne per litora fusas | colligeret rapido uictoria Caesaris actu*, Lucr. III 191 sq. *mellis . . . pigri latices magis et cunctantior actus* ; nam Tac. hist. I 12 *in dies quanto potentior, eodem actu inuisior erat* aperte corruptum est. simillimum est 289 sq. *paribus per tempora uersa | momentis redeunt.* neque praestare iudico *qua*, ut dies ea, qua creuerat, uia redire dicatur, et simili quidem actu

483–509 altera horoscopi inueniendi ratio, quam eandem esse quam uu. 218–46 tamquam futilem explosit poeta non animaduertit **483 astrum GM, austrum L** *illa uia, nascens astrum* : de ordine uerborum uide II 176

484 *quandoque.* ubi nunc Huetius, qui doceat, ut solet, *quandoque* esse *et quando* ? sed eo astute se continente prosilit, ut qui nihil umquam intellegat,

nam quota sit lucis, si luce requiritur, hora
aspicies, atque hunc numerum reuocabis in ipsum
multiplicans deciens, adiectis insuper eidem
quinque tamen summis, quia qualicumque sub hora
ter quinas mundi se tollunt sidera partes.
hic ubi constiterit numerus, coniungere et illas,
quae superent Phoebo partes per signa, memento.
ex hac tricenas summa per sidera partis
distribues, primamque uicem, quo Phoebus in astro
fulserit, inde aliis, Solem quaecumque sequentur.

Stoeberus: '*quod* uel quale illud signum, *quandoque*, pro *et quando*, *exoriatur*'. quid uerum sit dixi ad II 745 *uadis*, Oceano siue horizonte, ut V 695 (Arctos) *numquam tincta uadis* **486** *aspicies*, consules solarium. Sext. emp. *πρὸς ἀστρ.* 27 sq. (tempore partus) *νύκτωρ μὲν . . . ὁ Χαλδαῖος . . . ἐκαθέζετο ἀστεροσκοπῶν . . . καὶ αὐτὸς παρεσημειοῦτο τὸ ἀνίσχον ζῳδιον ὡς ὡροσκοποῦν, μεθ' ἡμέραν δὲ τοῖς ὡροσκοπίοις προσεῖχε καὶ ταῖς τοῦ ἡλίου κινήσεσιν* *reuocabis* eadem translatione dicitur qua multiplicare: ita IV 496 *quinta* (pars) *in quinos numeros reuocata*, Pers. VI 78 sq. *rem duplica. feci; iam triplex, iam mihi quarto,* | *iam decies redit in rugam*, hoc est denuo plicatur, quemadmodum Gellius *numerus ter plicatur* dixit I 20 5 **487 multiplicans M, multiplicatis L, multiplica** G** cod. Venetus **decies** Vrb. 668 aliique, **decens LM, dece G** cod. Venetus **eidem** Scaliger, **hisdem LM, iisdem G**, quam uulgarem datiui singularis formam in titulis extare docuit Raphaelus Fabrettius inscr. ant. pp. 291-3. *eidem* disyllabum III 73 (ubi **L** *idem*, quae scribendi ratio non minus uera et usitata est), Lucil. ap. Lact. inst. V 9 20; trisyllabum, quod pro legitimo habent qui hodie sunt grammatici, uelut Neuius ed. 3 II p. 390, Kuehnerus ed. 2 I pp. 588 et 595, non memini me apud dactylicos Silio antiquiores legere: Plautus utroque utitur *eidem*, deciens multiplicato numero **488 summis GM, summus L, sumis L^2.** *quinque summis*, horae numero quinquiens sumpto. qui numerum aliquem eidem numero deciens multiplicato quinquiens adicit, idem facit ac si quindeciens multiplicasset *qualicumque*, *ὥρᾳ ὁποιᾳδήποτε καιρικῇ*, brumali aequinoctiali aestiua. haec quam falsa sint, in praefatione edisserui **489 se** Scaliger, **sex** libri ordo est *mundi partes* trecentesimas sexagesimas **490 con iungere L, coniunges M, coniungens** cod. Venetus, **coniungis GL^2** **491** *superant*, id est supersunt, Phoebo *per signa*, id est in zodiaco, ut II 352, eae ex XXX signi partibus quas iam occupatas post se reliquit, cum ceterae adhuc desint; significatur enim *ἐπιπροσθεῖναι ὅσας ἔχει μοίρας ὁ ἥλιος*, Vett. Val. p. 22 5. ita uerba intellegenda esse uiderunt Scaliger et Pingraeus; nam Fayus *superent* interpretando 'conficiendae restent' sententiam interemit. esto homo natus Sole partem X Geminorum obtinente, hora IV absoluta. hunc numerum quaternarium multiplica quindeciens: habebis partes LX. adde X quas Sol confecit Geminorum partes: fient LXX. da XXX Geminis ipsis, XXX Cancro, reliquae sunt X: ergo horoscopus est in parte X Leonis **memento** codd. Flor. et Bodl., **momenta GLM** **492 summa** Regiomontanus, **summas** libri **493** *quo in astro*, ei astro in quo: uide II 353, III 482 **494** *sequentur*

tum quo subsistet numerus consumptus in astro
quaue in parte suam summam nomenque relinquet
haec erit exoriens et pars et forma per ignes.
* * * * *
contineat partes. ubi summam feceris unam,
tricenas dabis ex illa per singula signa,
donec deficiat numerus; quaque ille sub astri
parte cadet, credas illam cum corpore natam
esse hominis pariterque orbem uidisse per ignes.
sic erit ipse tibi rapidis quaerendus in astris

a laeua. Graece dicitur *κατὰ τὰ ἑπόμενα* **495 tum GM, cum L 496 nomen** nescio unde Huetius p. 42, **numeri** (=**numen**) libri; ceterorum coniecturas non adfero **relinquet** cod. Flor., **reliquit GLM** *numerus suam summam relinquet*, sese relinquet et esse desinet: uide Stat. Theb. I 330 sq. *Cithaeron . . . inclinat . . . montem* similiaque ad I 539 adlata. summa autem relicta simul relinquitur impositum ei summae nomen, de quo IV 207 sq. *qui primus numeros rebus, qui nomina summis | imposuit* **497** quo in astro quaue in parte numerus subsistet, haec pars et haec forma, id est hoc astrum, exoriens erit per ignes, id est ignibus suis. *forma* hoc loco, sicut *figura* 669 et 676, pro signo ponitur, quemadmodum Graeci *εἴδωλον* ponebant: Achill. isag. 23 (comm. Arat. Maass. p. 53) *καλεῖται δὲ καὶ εἴδωλα (τὰ ιβ′ ζῴδια), ὡσ καὶ Ἄρατοσ* (455) *ἔμπαλιν εἰδώλοισ δυοκαίδεκα δινεύονται*; atque ita Ouidius met. II 78 sidera zodiaci appellat *formas ferarum*, Plinius n.h. II 110 *signa* interpretatur *rerum aut animantium effigies*. *ignes* pro stellis earumue luce dicitur I 466, 533, IV 328, V 38, 713, 723; *per ignes* eodem sensu habetur u. 502, quae uerba *noctu* significare posse nimis facile Scaligero accreditum est. praue idem sic interpunxit, *forma. per ignes | continua partes*; Manilius enim orationem post quintum trochaeum non incidit inter **497** et **498** uersus aliquot deesse sensit Iacobus, quorum quae fuerit sententia, etsi ipse se parum perspicere ostendit, satis tamen et res ipsa demonstrat et ex similibus Ptolemaei locis, quos in praefatione exscripsi, colligitur. nam de nocturno horoscopo hic agi, cum a 485 ad 497 de diurno esset expositum, iam Scaliger intellexerat; eius autem inueniendi rationem duabus rebus a priore differre consentaneum est. hora enim ab occasu ac non ab ortu Solis numeranda erit, neque a Sole incipere debebit partium distributio sed a puncto zodiaci Soli e regione opposito. Ptolemaeus synt. II 9 *πολλαπλασιάσαντεσ τὸ πλῆθοσ τῶν ὡρῶν ἡμέρασ μὲν τῶν ἀπὸ ἀνατολῆσ ἡλίου, νυκτὸσ δὲ τῶν ἀπὸ δύσεωσ . . . τὸν . . . συναχθέντα ἀριθμὸν διεκβαλοῦμεν ἡμέρασ μὲν ἀπὸ τῆσ ἡλιακῆσ μοίρασ, νυκτὸσ δὲ ἀπὸ τῆσ διαμετρούσησ*: adde Vett. Val. p. 20 31 sq. *λαβὼν τὰσ τοῦ ἡλίου μοίρασ . . . ἐπὶ ἡμέρασ, ἐπὶ δὲ νυκτὸσ ⟨τὰσ⟩ τῆσ διαμέτρου*. eodem peruenire potest XII horas diurnas ad nocturnae horae numerum addendo, ut a Solis loco distributio partium incipiat; sed eam distributionem *κατὰ τὰ ἡγούμενα* ac non *κατὰ τὰ ἑπόμενα* fieri debere propria Breiteri alucinatio est **498 summam . . . unam G, summa . . . unum LM feceris** Scaliger, **fecerit** libri **500 quaque** L^2, **quamque GL, quae M ille GL, illa M astri** Scaliger, **astris** libri **501** *cadet*, deficiet. *cadat* cod. Flor. et omnes paene editores, nescio quare **502** *per ignes* suos, ut dixi

natalis mundi certoque horoscopus ortu,
ut, cum exacta fides steterit sub cardine primo,
fallere non possint summi fastigia caeli,
non celeres obitus, stent fundamenta sub imo,
[stent ueri stellarum ortus uerique subortus]
*si*deraque in proprias uires sortesque recedant.
nunc sua reddentur generatim tempora signis,

ad 497. credas illam astri partem horoscopasse **504** *natalis mundi*, exortus caeli, horoscopus. II 791 *exortu caeli nascentis in orbem*, III 537, I 477 *natalesque suos occasumque ordine seruant* (signa) **505–507** 'ut cum certus sis de horoscopo qui cardo primus est, tres reliqui, in summo caelo, in occasu, et in imo caelo, non possint te fallere; cum primo inuento certa sit ceterorum statio, orbe toto in quattuor aequales partes diuiso' Bentleius. uide 215–7 *deprendere . . . quae pars exortum uel quae fastigia mundi* (obtineat uel) *auferat occasus aut imo sederit orbe* **505** cum cardo ortiuus explorate perceptus erit et cognitus **exacta** Bentleius, **ex hac** libri. Ouid. ex Pont. IV 9 46 *exacta cuncta locare fide* **fides GLM, sedes** pro uar. scr. L^2 **506 possint** Regiomontanus, **possit** libri *summi fastigia caeli*, *μεσουράνημα*, II 795 *excelsi . . . fastigia caeli*, III 216 *fastigia mundi* **507 non celeres** *, **nosceret M, non feret L** et (**feret** corr. ex **ferret**) **G, conferet** cod. Venetus **obitus** cod. Flor., **oblitus GLM.** significatur *δύσις*, *δῦνον* *non seri te obitus* Bentleius elisione haud Maniliana. Auien. Arat. 854 *occasus . . . celer*, 1599 *celeri . . . ortu*; alio sensu Val. Max. IV 6 1 *celerem obitum instare. celeres* eodem spectat quo u. 503 *rapidis . . . in astris*; nam propterea cardines difficiles inuentu sunt et obseruationem fallunt, quia tanta celeritate mundus oritur occiditque *stent*, constent, certo comperta teneantur, ut II 770 sq. *cum omnia certa | notitia steterint*, III 588 *cum bene materies steterit percognita rerum*; quamquam, cum dicitur *stent fundamenta*, minus obscuratur uerbi significatio principalis *fundamenta*, *ὑπόγειον* **508 stent GL^2, stant L, sint M subortus M, sub ortus GL** uersum deleuit Bentleius. *stellarum* mentio absona est, quae quoniam uagae sunt, ueri earum ortus compertis cardinibus nondum comperti sunt sed adhuc quaerendi; *subortus* autem quid sit quamque hinc alienum intellegitur ex Lucr. V 303 sq. *ex alio atque alio lucem iactare subortu | et primum quicquid flammarum perdere semper*: suboritur scilicet quod in amissi locum oritur. uere ut uidetur, sed tamen frustra, Wakefieldus ad illum Lucretii uersum collato Verg. georg. I 257 *signorum obitus speculamur et ortus* coniecit *stent ueri stellarum obitus uerique subortus*; quod si scripsit interpolator, *subortus* pro simplici *ortus* accipi uolebat **509 sidera** Breiterus in Fleck. annal. uol. 139 p. 700, **dena** libri, *omnia* Bentleius. inuento horoscopo et ex eo sorte Fortunae duodecim zodiaci sidera duodecim sortibus siue athlis rite accedunt atque applicantur, singula singulis, ab eisque uires accipiunt. hoc enim, *rite*, significat *re* particula, ut in reuocandi uerbo III 170 *si sua quemque uoles reuocare ad signa laborem* (id est athlum), II 771 *proprios reuocentur ad usus*, V 521 *reuocare suos . . . ad usus*. non dissimiliter Velleius I 17 5 *huius ergo recedentis in quodque saeculum ingeniorum similitudinis congregantisque se et in studium par et in emolumentum causas cum saepe requiro* **510–559** exponitur *χρονοκρατορίας* siue signorum in singula uitae tempora dominationis ratio duplex, qua de

quae diuisa etiam proprios ducuntur in annos
et menses lucesque suas horasque dierum,
per quae praecipuas ostendunt singula uires.
primus erit signi, quo Sol effulserit, annus,
annua quod lustrans consumit tempora mundum;
proximus atque alii subeuntia signa secuntur.
Luna dabit menses, peragit quod menstrua cursum.
tutelaeque suae primas horoscopos horas
adserit atque dies, traditque sequentibus astris.
sic annum mensesque suos natura diesque
atque ipsas uoluit numerari signa per horas,
omnia ut omne foret diuisum tempus in astra
perque alterna suos uariaret sidera motus,
ut cuiusque uices ageret redeuntis in orbem.
idcirco tanta est rerum discordia in aeuo
et subtexta malis bona sunt lacrimaeque sequntur
uota nec in cunctos seruat fortuna tenorem;

parte disciplinae dixi in praefatione **511 quae GL²**, **quique LM.** *quae* signa *etiam*, praeter omnia quae de eis ante didicimus **513 quae** Scaliger, **quos** libri propter *dierum* **514–536** prior ratio **514** *effulserit* tempore natali **515 annua** Bentleius, **annum** libri **mundum LM, mundi GL²** uerborum ordo, de quo uide II 804 et locos ad I 455 adlatos, hic est: *quod sol, lustrans mundum, consumit annua tempora.* Bentleius adscripsit I 514 *lustrarit mundum uario sol igneus orbe*, Lucr. V 619 *annua sol in quo consumit tempora cursu*; adde Cic. Arat. 332 sq. *haec* (signa) *sol aeterno conuestit lumine lustrans,* | *annua conficiens uertenti tempora cursu* **516 alii** Scaliger, **aliis M** Scaligero ignotus, **illis GL.** *alii*, reliqui decem ex dodecaeteride **517** *menses* nempe lunares **quod GL² M, quo L** cod. Venetus **519 traditque G** cod. Venetus, **tradit LM** **520 suos G, tuos LM.** *suos* ad *signa* refertur, ut 510 *sua*, 511 *proprios*, 512 *suas* **521 numerari** cod. Flor. aliique, **numerandi GLM**, ut opinor ex *numeran-ri*. ordinem esse *uoluit annum mensesque diesque atque horas numerari per signa* intellexit Bentleius; nam et sententiam, sequente statim *diuisum tempus in astra*, hoc postulare et difficillime praepositionem ad *annum mensesque* tanto interuallo praecedentia, quae Scaligeri et Fayi enarratio fuerat, referri. *signa per horas* pro *horas per signa* positum confirmaui ad I 245, ubi collatis exemplis accedant Cic. top. 32 *eis quos ad id pertinebat*, Sil. IX 429 *sese in discrimina uertit* **523** *alterna*, uicissim subeuntia **524** *ut cuiusque uices ageret*, ut cuique ex ordine incideret. *uices agerent* I 110 **525 tanta est GL²**, **tanta M**, **tantam L** **526** *malis* datiuus potius quam ablatiuus: bona malis ac rursus lacrimae uotis subiunguntur **527** *uota*, res optatas: Quint. inst. XII 5 6 *hoc uotum est et rara felicitas*, Claud. bell. Gild. 8 *tanto cunctatur credere uoto* *in*, erga, ut Tac. ann. III 62 2 *nihil mutata in populum Romanum constantia.* sed admirationis aliquid

usque adeo permixta fluit nec permanet usquam,
amisitque fidem uariando cuncta per omnis.
non annis anni nec menses mensibus usquam
conueniunt, seque ipsa dies alia usque requirit
horaque non ulli similis producitur horae,
tempora quod distant, propriis parentia signis,
per numeros omnis aeui diuisa uolantis,
talesque efficiunt menses casusque minantur
qualia sunt, quorum uicibus tum uertimur, astra
sunt quibus et caeli placeat nascentis ab orae

habet *cunctos*; quae enim uariando cuncta per omnis fidem amisit fortuna, uix erga unum atque alterum constans est **528 usquam G, usque LM,** quod est in uersus initio : illud commendant quae secuntur *uariando cuncta per omnis.* eadem mutatio 530 et Val. Fl. VI 500 **530 annis M, annus GL anni LM, annis GL²** usquam G cod. Venetus, **usque LM.** *usquam* requirunt illa *non ulli* 532 **531 alia usque** Garrodus in Classical Quarterly an. 1908 p. 180, **aliumque GLM,** unde **aliamque** cod. Venetus, contra *ipse* pro *ipsa* cod. Cusanus. quae praeterea coniecerunt, *relinquit* codd. recc., *reuisit* Bentleius, *aliunde* Postgatius, sententiae non opitulantur **requirit GL², requiret LM** dies, usque alia, ac prius fuit, facta, se ipsa requirit nec potest agnoscere; id est nulla dies praecedenti similis est. Mart. II 83 1–3 *foedasti miserum, marite, moechum,* | *et se, qui fuerant prius, requirunt* | *trunci naribus auribusque uoltus,* Petr. 119 24 *quaerit se natura nec inuenit* in eunucho, Ouid. trist. IV 6 25 sq. *tristior est etiam praesens aerumna priore;* | *ut sit enim sibi* (hoc est priori illi) *par, creuit et aucta mora est.* non plane dissimili ratione dicitur Man. IV 69 sq. *subitae ueniunt ualidorum in corpora mortes* | *seque ipsae rursus fugiunt* **532 ulli GM, nulli L** 533 **distant** Iacobus, **sistant** libri. *distant* inter se ac diuersa sunt, ut quae singula propriis signis pareant **534** *numeros aeui,* partes ex quibus aeuum constat, annos menses dies horas **535 minantur GL, animantur M** *menses* absurdum esse Bentleio omnes adsentiuntur; sed frustra Stoeberus *mentes,* quae quales efficiantur temporum domini non decernunt, nec melius *mores* Iacobus ac ne Bentleius quidem satis apte *uires.* equidem inter *nt* et *cas* excidisse suspicor *ui-tas*: uide Cic. de diu. II 89 *actionem uitae, casus cuiusque euentusque,* 95 *uno et eodem temporis puncto nati dissimiles et naturas et uitas et casus habent,* Man. III 560 sq. (ubi huc respicitur) *docui, per singula tempora, uitae* | *quod quandoque genus ueniat.* sed iure Bentleius aduersos tantum casus (hos enim minandi uerbum significat) commemorari miratur; itaque cum in ipso Palatino Vergilii georg. III 541 *natantur* pro *natantum,* Aen. VI 200 *sequentur* pro *sequentum* scriptum sit, ex Matritensis lectione eliciendum conicio *talesque efficiunt* ⟨*uitas*⟩ *casusque animantum.* IV 374 sq. *in tam multis animantum milibus, uno* | *quae ueniunt signo, tot sunt, quot corpora, mores,* II 762 in fine hexametri *fundata elementis* **537–559** altera ratio **537 et GL²** cod. Venetus, om. **LM placeat M, pateat GL orae *, horae** libri, qui ei quod est *ora* adspirationem praeponunt I 217, 238, 658, 724, III 271, V 218, 375: eadem mutatio adhibenda erit uersu 611. ordo est *a sidere orae caeli nascentis,* id est a sidere in ora

sidere, quem memorant horoscopon inuentores
parte quod ex illa describitur hora diebus,
omne genus rationis agi per tempora et astra
et capite ex uno menses annosque diesque
incipere atque horas tradique sequentibus astris ;
et, quamquam socia nascantur origine cuncta,
diuersas tamen esse uices, quod tardius illa,

caeli orientis constituto, a signo horoscopante. II 791–3 *unus* (cardo) *ab exortu caeli nascentis in orbem . . . alter ab aduersa respondens aetheris ora. horae sidere* Bentleius inauditum dicit ; neque nascentis caeli hora ulla est, quod omnibus horis nascitur. scio equidem *horam* Graecorum exemplo pro horoscopo a Seneca apoc. 3 2 et saepius a Firmico positum esse ; sed ipsum nascens caelum horoscopus est, horoscopus horoscopi nihil **538 horoscopon M, horoscopos GL** **inuentores** Postgatius silu. Man. p. 11, **inuenturos GM, in uenturos L**, *inuenturis* cod. Pal. : at de inueniendo horoscopo non agitur. *inuentores* artis mathematicae, ut II 944 sq. *quod nomen et ipsi | auctores tibi dant.* Luc. IV 519 libri et Lucani et Prisciani partim *uicturos* partim *uictores*, Ouid. trist. I 1 126 *laturo, latori*, Iuu. XVI 28 *excusaturos, excusatores* hunc uersum, quem subditiuum esse Bentleius plerisque persuasit, recte Postgatius prius emendandum atque interpretandum esse monet quam de auctore eius iudicandum. neque enim interpolatoris, quem finxit, consilium Bentleius satis aperuit, ac ne illud quidem animaduertit, in codicibus non, quod ipse dedit, *inuenturis* haberi sed nulla aut sententia aut orationis structura *inuenturos*. qui quod haud iniuria uituperauit, *sidus horae*, id nunc remoui ; ex reliquis criminationibus una tantum speciem aliquam habet : 'quis illud *quem memorant* ferat? quasi nunc primum, et non septies ante, *horoscopon* memorauerit'. sed hoc poeta dicit, ortiuum cardinem propterea ab artis inuentoribus horoscopum appellari quia ex eo horae diei numerentur, ut nihil mirum sit si quibusdam placeat temporum diuisionem indidem incipere. uide II 826–9 (cardo) *nitentem | qui tenet exortum, qua primum sidera surgunt, | unde dies redit et tempus describit in horas, | hinc inter Graias horoscopus editur urbes* ; ex quo loco apparet uersus 538 et 539 ita cohaerere ut damnato illo etiam alter damnandus sit, id quod fecit Breiterus. Bentleius, ut post eiectum uersiculum constaret oratio, *horae* u. 537 in *ortu* mutauit, quod cum haud ineptum esset, Stoeberus *hora* (ita cod. Venetus), Ellisius *ore* (ita cod. corp. Christ. Oxon.) praeferendum putauit **539** *describitur* : II 828 *unde dies . . . tempus describit in horas*, ubi quod reponi coeptum est *discribit*, de ea re quid mihi uideretur ad illum uersum dixi : hic addo Sen. ep. 108 20 *non credis animas in alia corpora atque alia describi et migrationem esse quod dicimus mortem*, ubi *discribi* nouantibus non magis accedo ; series est enim, non distributio

540 agi LM, agit GL² **541 capite** cod. Bodl., **capit GLM.** *capite*, origine **542 tradique** F. Iunius, **tradit** libri **543 socia M, spacia L** cod. Venetus, **spatia G** **nascantur** Fayus, **nascuntur** libri. subiunctiuum etsi obliqua oratio non requirit (uide exempli gratia Ouid. trist. III 7 9 *quamuis nocuere*, V 14 43 *quia non facis*, Sen. de ben. III 23 2 *in qua seruierant* et *ut rediit*, dial. VII 10 1 *nisi uiuit*), requirit tamen aequabilitas, sequente statim *quod peragant* **544 diuersas . . . uices LM, diuisas . . . ciues G**

545 haec citius peragant orbem. semel omnia ad astra
hora die, bis mense dies uenit, unus in anno

545 semel *, **uenit** libri, uide 546 et quae ad II 908 sq. adnotaui **omnia ad astra** *, **omnis ad astrum** libri **546 die** Voss. 390 et cod. Bodl., **dies GLM uenit** cod. Bodl., **semel GLM** semel in die ad omnia astra hora uenit, quippe et horae et astra XII sunt. bis in mense ad omnia astra dies uenit, neque saepius; qui enim a XXIV supersunt dies fere VI, ei ad omnia astra non ueniunt sed ad partem tantum astrorum. ad omnia XII astra unus in anno mensis, item unus in dodecaeteride annus uenit. haec et uera sunt et perspicua, nisi quod de *dies* et *hora* uocabulorum significatione dubitatio est; aut enim noctes neglexit poeta aut, si *diem* pro *νυχθημέρῳ* posuit, *horam* significauit Babylonicam binis nostris aequalem, de qua Letronnius in Journal des savants an. 1839 pp. 585–7 et Bollius sphaer. pp. 311–3 disputarunt adlatis etiam Graecis eius quod est *ὥρα* ita positi exemplis ex papyro *Εὐδόξου τέχνην* continenti, col. XIV et XVI nunc uulgatam scripturam interpretabor, quam nemo adhuc non dico interpretatus est sed ne legisse quidem uidetur. ac primum quidem cum **L** codice et edd. uett. quibusdam orationem distinguam: *uenit omnis ad astrum | hora die, bis mense dies, semel unus in anno | mensis et exactis bis sex iam solibus annus.* age singula membra expendamus. *uenit omnis ad astrum hora die*: hoc recte habet, unamquamque ex XII horis intra diei spatium ad aliquod ex XII astris uenire. *bis mense dies ad astrum uenit*: hoc est (nam *omnis* adiectiuum obliuioni dandum esse consentitur, ne perdat omnia) bis in mense aliquis ex XXX diebus (tot enim uulgo perhibebantur) ad aliquod ex XII astris uenit. atqui non ad unum aliquod astrum sed ad omnia duodena bis in mense dies uenit, ad non nulla etiam ter. sequitur *semel unus in anno mensis ad astrum uenit.* atqui non unus sed omnis mensis semel in anno ad astrum uenit, unus duodeciens. uideamus igitur num Scaligero res melius cesserit, cuius haec interpunctio est, *uenit omnis ad astrum | hora die bis, mense dies semel, unus in anno | mensis et exactis bis sex iam solibus annus*; quamquam ea uel propterea reiectanea est quod caesuram uersus corrumpit. *uenit omnis ad astrum hora die bis*: hoc est (debet certe esse) unaquaeque ex XXIV ciuilis diei siue *νυχθημέρου* horis bis in *νυχθημέρῳ* ad aliquod ex XII astris uenit; quod quanto opere a uero abhorreat tum fortasse intellegetur si uerum adposuero, *uenit omne ad astrum hora die bis*; neque enim bis in *νυχθημέρῳ* fit ut XXIV horae ad singula astra, sed ut singulae horae ad astra XII ueniant. sed dicunt duplicem duodenarum horarum seriem esse, diurnam et nocturnam; primam utramque horam ad idem astrum uenire, item secundam utramque et sic deinceps, ut nulla ex duodenario numero hora sit quin dici possit bis ad astrum uenire. debebant simul dicere quo iure *omnem horam* interpretentur unamquamque ex XII (non XXIV) horarum serie, *diem* autem non XII sed XXIV horarum diem, id est duplo plurium omnibus. sed longe absurdissimum est quod sequitur, *mense dies semel ad astrum uenit*; neque enim ullum astrum est quin bis saltem in mense diem ad se uenientem accipiat, sex ferme sunt quae ter accipiunt. tum sic pergitur, *unus in anno mensis ad astrum uenit*: itane? unus tantum? immo unusquisque has tot tantas difficultates, quas plerasque ne senserunt quidem, sibi uisi explicasse Scaliger, Huetius, Salmasius de an. clim. p. 248, Bollius sphaer. p. 335 n. 4, ferendi non sunt: Pingraeus eo nomine laudari meretur quod uol. II pp. 316–8 superiorum aliquos errores coarguit neque plus promisit quam praestare posset

mensis et exactis bis sex iam solibus annus.
difficile est in idem tempus concurrere cuncta,
unius ut signi pariter sit mensis et annus
549A *atque dies atque hora simul : sibi discrepat ordo.*
549B *saepe fit ut, mitis tulerint qui sideris annum,*
550 asperioris agant mensem ; si mensis in astrum
laetius inciderit, signum si*t* triste diei ;
si fortuna diem foueat, si*t* durior hora.
idcirco nihil in totum sibi credere fas est,
non annos signis, menses uertentibus annis,
555 mensibus aut luces, aut omnes lucibus horas,
quod nunc illa nimis properant, nunc illa morantur,
et modo deest aliis, modo adest, uicibusque recedit
aut redit atque alio mutatur tempore tempus
interpellatum uariata sorte dierum.

547 annus cod. Flor., **annum GLM** *solibus*, annis, quos *lustra solis* appellat 580, *actus solis* 595 sq., *uertentis tempora solis* 609, *soles* etiam Nemesianus cyn. 121 sq. *femina binos* | *quae tulerit soles*, *ἡλίουσ* Herodas in Molpino, *ἐπὴν τὸν ἑξηκοστὸν ἥλιον κάμψησ*, | *ὦ Γρύλλε, Γρύλλε, θνῆσκε* ; neque minus recte sol pro annuo suo circuitu ponitur quam, quod passim fit, pro diurno *exactis bis sex iam solibus*, dodecaeteridos interuallo ; quae tam aperta ac necessaria sententia est ut miraculo sit et Scaligerum ed. 1 et eodem reuolutum Bentleium *solibus* in *mensibus* mutasse **548–559** haec Fayus et Breiterus adeo non ceperunt ut eis contineri crederent refutationem rationis uersibus 537–47 prolatae. continetur explicatio eius quod uu. 543 sq. dictum est, *quamquam socia nascantur origine cuncta* | *diuersas tamen esse uices* **548** *cuncta*, uelut sexta diei hora, sextus mensis dies, sextus anni mensis, sextus dodecaeteridos annus **549 ut** cod. Bodl., **et GLM** post hunc uersum Huetius unum excidisse monuit, quem ita suppleuit Bentleius, ⟨*sic erit ut, mitis qui signi duxerit annum,*⟩ *asperioris agat mensem.* sed superior quoque sententia imperfecta est, ut desiderentur non minus duo, uelut *mensis et annus* ⟨*atque dies atque hora simul : sibi discrepat ordo.* | *saepe fit ut, mitis tulerint qui sideris annum,*⟩ *asperioris agant mensem* **550 agant** Ellisius noct. Man. p. 107, **agat** iam cod. Flor. aliique, **agam GLM** **551 et 552 sit** Scaliger, **si** libri **553** *nihil in totum sibi credere*, nullam temporis astrique competentiam solam per se spectare satis habere **554 signis G** cod. Venetus sicut coniecerat Scaliger, **signi LM** *non annos signis* credere fas est, hoc est de anno uniuerso ita ex signo suo coniecturam capere ut singulorum mensum dierum horarum signa non respicias ; *non* fas est *menses annis* credere, hoc est de mense ex anni sui signo coniecturam capere **557 aliis** initio nisi fallor **L** et ex corr. **M** sicut coniecerat Scaliger, **alius GM** et nunc **L**, *aliud* Regiomontanus **adest GL²**, **est LM** tempus quoduis modo deest aliis temporibus, modo eis adest, uelut dies mensi annoque **558 atque GL²**, **autque LM** *alio mutatur tempore* satis recte Fayus 'uariatur ab alio tempore' enarrat,

et, quoniam docui, per singula tempora, uitae
quod quandoque genus ueniat, cuiusque sit astri
quisque annus, cuius mensis, simul hora diesque,
altera nunc ratio, quae summam continet aeui,
reddenda est, quot quaeque annos dare signa ferantur.
quae tibi, cum finem uitae per sidera quaeris,
respicienda manet ratio numerisque notanda.
bis quinos annos Aries unumque triente
fraudatum dabit. adpositis tu, Taure, duobus
uincis, set totidem Geminorum uinceris astro.
tuque bis octonos, Cancer, binosque trientes,
bisque nouem, Nemeaee, *dabis* bessemque sub illis.
Erigone geminatque decem geminatque trientem,
nec plures fuerint Librae quam Virginis anni.
Scorpios aequabit tribuentem dona Leonem.
Centauri fuerint eadem quae munera Cancri.
ter quinos, Capricorne, dares, si quattuor essent
adpositi menses. triplicabit Aquarius annos

perperam Pingraeus 'fait place à un autre temps', quod nihil attinet. uerbi causa annus mense efficiente mutationem subit **559 uariata GL²**, **uariatam M**, **uariantam L** *dierum* potissimum cur fiat mentio mihi obscurum est

560–580 docetur quot quaeque signa uitae annos mensesque tribuant; quarum summarum ratio in praefatione exposita est **560** interpunxit Bentleius **docui** Bentleius, **duci** libri, *dixi* Regiomontanus *singula tempora*, annos menses dies horas **561 ueniat** Bentleius, **uenit** libri ut modo ita tempore prauo: uide ad 385, et de *quandoque* ad II 745 **563** *aeui*, aetatis humanae **565** de *fine uitae* peculiarem se librum scripsisse testatus est Firmicus math. VII 7 4 **567 triente** Scaliger, **trientem** libri **569 set L**, **sed GL²**, **et M** *totidem* adpositis annis, quot adpositis Taurus uincit Arietem, Gemini Taurum uincunt **570 binos GL**, **annos M** **571 nemeaee** Prucknerus, **nemeae G**, **neme e LM**, atque ita fere libri omnibus locis, II 623, IV 336, 464, 706, 759, nusquam recte **dabis** cod. Bodl., **tribues LM**, **tribuis G**, quod uerbum metri causa substitutum est, quemadmodum Tib. II 3 43 pro *bellica cum dubiis rostra dedit ratibus* in excerptis Parisinis nouatum est *cum tribuit dubiae bellica rostra rati*; ac fortasse *-bis* propter *bes-* exciderat. certe nullo nomine praestant quae coniectata sunt *bis tribues*, *Nemeaee*, *nouem* et *bis*, *Nemeaee*, *nouem tribues*; nam cum uerbum etiam ad nominatiuum et accusatiuos in superiore uersu positos pertineat, uix potest omitti coniunctio

bessem M sicut Scaliger iam tum coniecerat cum circumferretur *bis sex*, **bissem GL** *sub illis*, illis subiunctum **573 anni GL²**, **annis LM** **575 centauri L²M**, **contauri L**, **cum tauri G** **576 essent L²** et ex Bentlei Becherti Breiteri silentio **G**, **esset LM** et teste Thomasio **G** **577 triplicabit** Bonin-

quattuor et menses uitam producet in octo.
Piscibus est Aries et sorte et finibus haerens :
lustra decem tribuent solis cum mensibus octo.
nec satis est annos signorum noscere certos,
ne lateat ratio finem quaerentibus aeui :
templa quoque et partes caeli sua munera norunt
et proprias tribuunt certo discrimine summas,
cum bene constiterit stellarum conditus ordo.
sed mihi templorum tantum nunc iura canentur ;
mox ueniet mixtura suis cum uiribus omnis,
cum bene materies steterit percognita rerum

contrius, **triplicauit** libri **578 producet** Bentleius, **producit** libri **579** Pisces, ut confinem habent Arietem, ita sorte annorum praediti sunt eadem ; quod insequenti uersu explicatur **580 tribuent** Fayus, **tribuet** libri **solis G, soles LM.** *lustra solis* recte Fayus annos interpretatus est. uide, praeter ea quae ad 321 et 547 et 595 adnotaui, Sen. Ag. 42 *post decima Phoebi lustra deuicto Ilio*, id est post decimum annum, ubi pars codicum *dena* **581–617** quot quaeque dodecatropi templa annos uitae tribuant. quarum summarum quae ratio esset, scilicet ut numeri a LXXVIII ad XII decrescerent numerorum ab I ad XI crescentium detractione, perspexit Garrodus in Classical Quarterly an. 1908 p. 181, ualde laudabili acumine, modo ne duplici mutatione uersibus 611–5 inferre studuisset quod eis iam inerat. ipse de ea re ibid. pp. 313–5 et nunc in praefatione disputaui **582** *lateat quaerentibus* ut II 373 *uicino latent* **583** *et partes caeli* amplificatio est, has enim a templis non differre docui ad II 856 **585** cum planetae bene et opportune collocati erunt : *constiterit* a consistendo, ut statim 590 *si bene constiterit . . . luna*, II 726 sq. *quacumque in parti . . . luna* | *constiterit* ; a constando III 178 sq. *cum tibi forma* | *constiterit caeli, stellis ad signa locatis*, 46 *si bene constiterit uigilanti condita sensu* (res summa), 295 *haec ubi constiterint uigilanti condita mente*, id est *certa notitia steterint*, ut ait II 770 sq. eadem sententia III 155 *si bene conuenient stellae per signa sequentes*, contraria 128 *si male subscribunt stellae per signa locatae* *conditus ordo*, 168 *qui conditus ordo est* (athlorum), Sext. emp. *πρὸσ ἀστρ.* 53 *ὁ συσχηματισμὸσ τῶν ἄλλων ἀστέρων, ὅπερ διάθεμα καλοῦσι* de *tribuunt*, *cum constiterit* uide ad I 469 **586 templorum tantum nunc GL, nunc tantum templorum M** **587** *mixtura* stellarum cum signis templisque. Sext. emp. *πρὸσ ἀστρ.* 41 sq. *τὰ μὲν ἀπλούστερα καθειστήκει τὰ δὲ ἀκριβέστερα· καὶ ἁπλούστερα μὲν τὰ κατὰ ζῴδιον ἢ ἁπλῆν ἀστέροσ δύναμιν γινόμενα, οἷον ὅτι ὅδε ὁ ἀστὴρ ἐν τῷδε τῷ ζῳδίῳ γενόμενοσ τοιούτουσ ποιεῖ· ἀκριβέστερα δὲ τὰ κατὰ συνδρομὴν καὶ ὡσ αὐτοὶ λέγουσι τὰ κατὰ σύγκρασιν πλειόνων, οἷον, ἐὰν ὅδε μὲν ὡροσκοπῇ ὅδε δὲ μεσουρανῇ ὅδε δὲ ἀντιμεσουρανῇ οἱ δὲ ἄλλοι οὕτωσ ἔχωσι, συμβήσεται τάδε*, Maneth. II 399–401 *αὐτὰρ ἀληθείην πᾶσαν βροτέου βιότοιο* | *σύγκρασισ διέκριν' ἐπιμαρτυρίαι τε φαεινῶν* | *ἄστρων ἀλλήλοισ χώροισ θ' ὑπὲρ ὧν γεγάασιν*, III 227–9 *ἤδη καὶ σύγκρασιν ἀείσω μαρτυρίασ τε* | *ἠδ' ὅσ' ἐπαντέλλοντεσ ἢ ἀλλήλουσ ὁρώωντεσ* | *ἀστέρεσ ἔρδουσιν· τὰ γὰρ ἀτρεκίην μάλα φαίνει*, Firm. V 7 4 *omnia in genituris hominum locorum partium signorum stellarumque mixtura conponit*, Man. II 749 *undique miscenda est ratio* **588 percognita** cod. Pal., **per cognita GLM, prae cognita** cod.

non interpositis turbatar*um* undique membris.
si bene constiterit primo sub cardine Luna,
qua redit in terras mundus, nascensque tenebit
exortum, octo *te*nor decies ducetur in annos
si duo decedant. at, cum sub culmine summo
consistet, tribus hic numerus fraudabitur annis.
bis quadragenos occasus diues in actus
solis erat, numero nisi deesset olympias una.

Venetus, **praecognita** Scaliger, quod commendare uidetur locus simillimus II 785–7 *materies primum rerum, ratione remota,* | *tradenda est, ratio sit ne post irrita neue* | *argumenta nouis stupeant nascentia rebus*; sed alterum quoque aptum esse ostendunt II 752 *cum perceptis steterit fiducia membris,* 770 sq. *cum omnia certa* | *notitia steterint,* dixitque Cicero *bene percepta* de diu. I 118 **589 turbatarum** *, **turbatur M, turbantur L, turbabitur G.** 'mixtura' inquit 'post ueniet, cum materiem rerum ita tradidero ut eas inter tradendum membris undique interpositis non turbem'. causam reddit cur in praesentia de stellis nihil praecipere decreuerit: similiter 155-9 *stellae . . . quarum ego posterius uires . . . reddam . . . nunc, ne permixta legentem* | *confundant, nudis satis est insistere membris* quod editores grauiore distinctione post u. 587 posita *turbabitur* recipiunt, non bene haec per asyndeton superioribus adiunguntur; quam offensionem ut uitaret Scaliger ed. 1 in illo uersu *ueniens* nouauit **590–593** primum templum annos tribuit LXXVIII

591 qua Bentleius, **quo** libri, sed **G** deinde **credit.** uide I 45 *qua mundus redit,* II 792, 827 **tenebit G, tenebat LM** *nascens,* surgens, ut 603 et passim, quamquam de Luna alio sensu poni solet, ut II 103. Lunam autem esse quae nascatur et exortum teneat (*tenet exortum* II 827, III 181) non pueri docendi sunt sed editores, Fayus Bechertus Breiterus, quorum illi *redit mundus tenebitque* coniungunt, hic interpretatur 'die Stunde einer Geburt falle in diesen cardo' **592 octo tenor** *, **octonos** libri. quid ergo ducetur? an Luna? an cardo? an usque a uersu 582 repetendum erit *aeuum*? **593 si L, ni GM decedant GL²**, **decidant LM** ordo est *octo decies, si duo decedant,* LXXX duobus minus. quod nunc auctore Iacobo recipi coeptum est *ni decedant* necessario ad ducendi uerbum spectabit; qui uero ita loquitur, *ducetur, ni decedant,* de decessione dubitare uidetur: rectum erat *duceretur, ni decederent,* ut 576 et 596 **594** decimum templum annos tribuit LXXVII; etenim *hic numerus,* quod Scaliger poetae culpa LXXVIII interpretatus erat, pro LXXX accipi posse monuit Ellisius noct. Man. p. 111 **595 quadragenos** Huetius, **quadragenus M, quadragenis GL** *dies in actus* ut IV 161 *in tot fecundi . . . commenta actus solis,* ἐλάσεισ ἡλίου, hoc est annos, ut 580 *lustra solis,* 610 *cursus,* I 573 *solis . . . extremos . . . actus,* ἡλίου τροπάσ

596 olympias una codd. Flor. et Bentl. δ, **olimpia (olimpa M) luna GLM**

septimum templum annos tribuit LXXV, Luna uidelicet ibi constituta, quam cum in duobus commemorarit poeta in reliquis templis lectori cogitandam relinquit. *olympiada* Scaliger Graecos secutus quadriennium interpretatus est, quinquennium Bonincontrius, atque ita fere poetae Latini, qui quos quinto quoque anno fieri audierant ludos quinque annorum interuallo fieri putabant, uelut Ouidius ex Pont. IV 6 5 sq. *in Scythia nobis quinquennis*

imaque tricenos bis fundamenta per annos
censentur bis sex adiectis messibus aeuo.
quodque prius natum fuerit dextrumque trigonum
hoc sexagenos tribuit duplicatque quaternos.
quod fuerit laeuum praelataque signa sequetur
tricenos annos duplicat, tris insuper addit.
quaeque super signum nascens a cardine primum
tertia sors m*anet* et summo iam proxima caelo

olympias acta | iam tempus lustri transit in alterius **597 ima** Scaliger, **prima** libri *bis* monosyllabum cum *tricenos* tam arte coniunctum est ut caesuram corrumpere uideatur; sed non magis modulate Vergilius georg. III 211 *siue boum siue est cui gratior usus equorum* *per annos censentur* memorabili exemplo, quod in thes. ling. Lat. non relatum est, pro ablatiuo *annis* ponitur, qui casus censendi uerbo adiungi solet, uelut II 667, III 127, 476, Macr. Sat. I 13 6 (septem menses) *undetricenis censebantur diebus.* sed similiter II 696 *cum tricenas per partis sidera constent* pro *tricenis partibus*

598 messibus Postgatius silu. Man. p. 32, **mensibus** libri, ut quartum templum LXI annos tribuere dicatur; requirit autem ratio LXXII. *messis* poetae Latini pro aestate ac deinde, sicut ipsum *aestas*, pro anno usurparunt, Mart. I 101 4 *quarta tribus lustris addita messis erat*, VI 28 8 sq. *bis senis modo messibus* (al. *mensibus*) *peractis | uix unum puer adplicabat annum*, X 103 7 *quattuor accessit tricesima messibus aestas*, XII 34 1 sq. *triginta mihi quattuorque messes* (al. *menses*) *| tecum, si memini, fuere, Iuli*, Stat. silu. I 4 77 *perque nouem timuit Pamphylia messes.* item Graeci ποία modo pro aestate, ut Rhianus ap. Paus. IV 17 11 χείματά τε ποίασ τε δύω καὶ εἴκοσι πάσασ, modo pro anno posuerunt, ut Diodorus anth. Pal. VII 625 5 sq. εἴκοσι ποίασ | μοῦνον ἐπεὶ βιότου πλήσαο καὶ πίσυρασ. etiam aliis in locis librarii *mensis* substituerunt, uelut Mart. IV 78 1, XI 18 23, Nemes. buc. IV 36, anth. Lat. Ries. 466 8

599 quod GL², **quo LM** *prius natum*, προαναφερόμενον, signi epitheton, non satis proprie ad dodecatropi locum transfertur, qui neque nascitur, id est oritur, neque occidit. significatur templum nonum, in superiore angulo positum eius trigoni quo horoscopus cum duobus aliis templis sociatur, quorum utrumque horoscopi trigonum appellatur eadem ratione qua II 576 dicitur *signa . . . utriusque trigona* *dextrum* esse in zodiaco quod prius oriatur, *laeuum* (601) quod posterius, didicimus II 284–6 et 293, ubi adlatis exemplis unum addam huic loco simillimum, Heph. Theb. I 16 ἀκτινοβολεῖ δὲ πᾶσ ἀστὴρ ὁ ἑπόμενοσ ἐν τοῖσ εὐωνύμοισ τὸν προηγούμενον ἐν τοῖσ δεξίοισ· οἷον ὁ ἐν Κριῷ τὸν ἐν Αἰγόκερῳ, τετραγώνῳ δεξίῳ, ἀκτινοβολεῖ ὁμοίωσ καὶ τὸν ἐν Τοξότῃ, τριγώνῳ δεξίῳ **600** nonum templum annos tribuit LXVIII **601 sequetur** codd. Flor. et Bodl., **sequentur GLM** *quod* trigonum *praelata signa*, τὰ προηγούμενα ζῴδια **602 duplicat G, duplicant LM** quintum templum annos tribuit LXIII **603** *signum nascens a cardine primum*, τὸ ὡροσκοποῦν ζῴδιον **604 sors manet *, forma LM, forma est GL²** metri causa ut uidetur, quamquam qui sic efficitur secundi pedis modulus Luciano Muellero adeo displicuit ut *erit* coniectaret de r.m. p. 249 ed. 2: mihi nihilo deterior uidetur quam II 685 *sidera quadrata efficiunt non lege quadrati*; nam uersum omnium simillimum cons. Liu. 379 *nata quod alte es quodque es fetibus*

haec ter uicenos geminat, tris abstrahit annos.
quaeque infra ueniet spatio diuisa sub aequo
per quinquagenas complet sua munera brumas.
quemque locum superat nascens horoscopos, ille
dena quater reuocat uertentis tempora solis
adcumulatque duos cursus iuuenemque relinquit.
at qui praecedit surgentis cardinis oram
uicenos ternosque dabit nascentibus annos
uix degustatam rapiens sub flore iuuentam.
quod super occasus templum est ter dena remittit

aucta duobus recte traditum esse non confido. sed formarum nomine templa dodecatropi significari potuisse, quae sub oculos non cadunt ac ne cogitatione quidem speciem aliquam insignitam accipiunt, non ex eo credibile fit quod Manilius II 882 pro templo astrum, III 497 pro astro formam et 676 figuram usurpauit: sortes appellantur II 872. manendi uerbum poeta passim ita adhibuit ut ab eo quod est *esse* non multum differret, uelut II 240, 277 sq. *astra | quae diuisa manent ternis distantia signis*, 397, 574, 668, IV 479 sq. *quae uicesima quinta est | octauoque manet numero nonumque capessit*, 807. eadem uersus sede *manet et* positum est IV 909. *et* ne abundare uideatur, confer 145 *ultimus et totam concludens ordine summam*, V 645 *nixa genu species et Graio nomine dicta | Engonasin* **605 haec** cod. Flor., **nec GLM** **abstrahit G, abstrahat LM** undecimum templum annos tribuere LVII intellexit Bonincontrius; nam *geminare* etsi uulgo pro *duplicare* ponitur, non tamen, qui ter geminat, ter duplicat, sed ter multiplicat, id est triplicat. testis mearum tergeminus canis sententiarum; frustraque Fayus largo CXVII annorum dono hoc templum ornauit **606 ueniet** Scaliger, **ueniens** libri, sed requiritur uerbum finitum, cuius tempus defendit *sequetur* 601. scriptum fuerat *uenient*, sicut 607 *complent*, 602 *duplicant*; deinde adhaesit *s* *sub* praepositio si abesset, nihil desideraretur, significatur enim sors eodem interuallo ab horoscopo distans atque ea quae u. 604 commemorata est. sed *spatio sub aequo* interpretor 'aequo spatio discrimen efficiente' **607 per** cod. Venetus, **ter GLM** **complet** cod. Cusanus teste Ellisio, cui propterea credo quia idem habent Voss. 18 et Bentl. *δ*, **complent GLM** **brumas M, bruma GL,** hic praeterea **quinquagenos** tertium templum annos tribuit L **609 dena L^2M, dona GL, nona** cod. Venetus secundum templum annos tribuit XLII **611 praecedit G, praecidit LM** ut 593. templum duodecimum *προαναφορὰν τοῦ ὡροσκόπου* similiaque appellari dixi ad II 864 **oram *, horam** libri. hora horoscopi (nam is est surgens cardo) nulla est, neque horam praecedere potest locus. de *ora* ad 537 disputaui; quamquam, si me Manilius usus esset consultore, hoc loco *ortum*, illo *sunt quibus e caeli placeat nascentis in orbem | sidere* scripsisset **612** duodecimum templum annos tribuit XXIII, quae summa cur minor maiori mox commemorandae anteponatur docui in praefatione **614 templum** Fayus, **temptatum** libri, quia scriptum fuerat *temptum*. templum dicit octauum **ter M**, om. propter metrum **GL**: ita V 667 *tum quoque* Manilius, *totum quoque* **M**, *totum* **GL** **remittit GL, renutrit M.** *remittit*, nascenti concedit, Ouid. met.

annorum spatia et decumam tribus applicat auctis.
inferius puerum interimet, bis sexque peracti
inmatura trahent natalis corpora morti.
sed tamen in primis memori sunt mente notanda
partibus aduersis quae surgunt condita signa
diuisumque tenent aequo discrimine caelum ;
quae tropica adpellant, quod in illis quattuor anni
tempora uertuntur signis nodosque resoluunt

x 330 sq. *quod natura remittit | inuida iura negant* **615 decimam GL, decum M** reliqua uersus parte omissa his duobus uersibus cum Bonincontrius Scaliger Salmasius Fayus XIII annorum numerum contineri uoluissent nec tamen uerba interpretati essent, Bentleius 'quo modo hoc significet', inquit, 'aut quid omnino significet *applicat decimam tribus auctis*, captum meum exsuperat. quod alii astute praeterierunt, ego simpliciter aggrediar,' iussitque reponi *hoc dena remittit | annorum spatia et decimum tribus ampliat annum.* sed requirit ratio annos XXXIII, qui numerus reapse inest traditis uerbis. *tribus* enim ablatiuus est a datiuo *auctis* suspensus, haec autem, *decumam tribus applicat auctis*, significant 'triginta spatia tribus augendo applicat eis decumam numeri tricenarii partem': nempe deciens terna triginta sunt. *auctis* participium ui temporali deposita eandem quam *applicat* actionem demonstrat: simili oratione Horatius serm. I 2 65 sq. *poenas dedit . . . pugnis caesus*, Liuius I 37 1 *additur dolus, missis qui . . . uim lignorum . . . in flumen conicerent. applicare* in re eadem Martialis dixit uersibus ad 598 adlatis VI 28 8 sq. **616 inferius** Boninconcrius, **interius** libri **interimet GL, in M** reliqua uersus parte omissa **que L**, om. **G peracti** Scaliger, **peractis GL** **617 trahent L** cod. Venetus, **trahant M, trahet G** **corpora GL^2, corpore LM** **morti L^{2}M, mortis** cod. Venetus, **morque L, morbus G** '*natalis* prisce pro *natales*' Scaliger, atque ita libri I 601 *seruantis* nominatiuo casu. Fayus et Bechertus Gemblacensi obsecuti sunt, natali, ut opinor, morbo tracti ; Breiterus sua semita delirare maluit sextum templum annos tribuit XII **618–682** quattuor tropica signa quid in mathematica arte ualeant se docere professus poeta communia tantum et infinita profert, neque fere explicatiora aliorum astrologorum de ea re praecepta sunt, quorum unum et alterum ad uersum 678 adferentur. nempe in fine libri purpureus seu potius quattuor coloribus distinctus adsuitur pannus, neque admodum dextere ; nam *sed tamen* particulae, quae nec recte ad u. 586 nec facile alio referuntur, tantummodo fallacem speciem sententiarum se ordine excipientium obiciunt, siquidem quae de tropicis signis traduntur ad spatium uitae nihil pertinent **620 tenent GL^2, tenet LM** **621** *tropica* etiam aequinoctialia significare monui ad II 178 **622** *nodos*, quos II 430, 657, IV 164, 325 articulos appellauit, *συνδέσμους* ibi factos ubi annuus solis per zodiacum cursus uel aestiuum brumalemue circulum tangit uel secat aequatorem : schol. Arat. 467 *οἱ μὲν τροπικοὶ (κύκλοι) κατὰ τὰς ἐπαφὰς συνέχουσι τὸν ζῳδιακὸν, ὁ δὲ ἰσημερινὸς κατὰ τομὰς συνδέδεται τῷ ζῳδιακῷ.* ita Lucretius V 687 sq. *id signum caeli . . . ubi anni | nodus nocturnas exaequat lucibus umbras.* hos nodos tempora anni praetereundo resoluere dicuntur quemadmodum Vett. Val. p. 163 5–9 *τὸν ἥλιον εὑρίσκομεν ἀπὸ Κριοῦ τὴν ἀρχὴν*

totumque emutant conuerso cardine mundum
inducuntque nouas operum rerumque figuras.
Cancer ad aestiuae fulget fastigia zonae
extenditque diem summum paruoque recessu
destruit et, quanto fraudauit tempore luces,
in tantum noctes auget : stat summa per omnis.
tum Cererem fragili properant destringere culmo,
Campus et in uarias destringit membra palaestras,
et tepidum pelagus iactatum languet in undas.

ποιούμενον τῆσ τροπῆσ . . . καὶ κατὰ τὸ ἡμικύλιον τὸ μέγεθοσ τῆσ ἡμέρασ ἐπαύξοντα, ἐν δὲ τῷ διαμέτρῳ Ζυγῷ τὸν σύνδεσμον λύοντα καὶ εἰσ τὸ μειωτικὸν χωροῦντα

623 emutant M, emittunt GL. emutandi uerbum habetur v 149, de *conuerso cardine* dixi ad II 929 **624** *operum* humanorum *rerumque* naturalium **625** de *zonae* uide ad 319 **626** *summum*, maximum, ut 450 **paruo GL, parito M**, unde *pariter* Vrb. 668, *parili* Bentleius, ut in medio signo punctum tropicum constituatur, refragantibus uu. 680–2. idem 'quid est *paruo recessu*?'. est μικρῷ ἀποχωρήσει : Gemin. 6 29 αἱ μέντοι γε παραυξήσεισ τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν οὔκ εἰσιν ἐν πᾶσι τοῖσ ζῳδίοισ ἴσαι, ἀλλὰ περὶ μὲν τὰ τροπικὰ σημεῖα μικραί τε παντελῶσ καὶ ἀνεπαίσθητοι γίνονται, 17 29 τὰσ προσόδουσ τὰσ πρὸσ τὸν θερινὸν τροπικὸν καὶ τὰσ ἀποχωρήσεισ μικράσ τε παντελῶσ καὶ ἀνεπαισθήτουσ εἶναι συμβέβηκε. Q. Cicero ap. Auson. Peip. p. 107 (anth. Lat. Ries. 642, frag. poet. Rom. Baehr. p. 315) 5 *longaque iam minuit praeclarus lumina Cancer*, Isid. orig. III 71 26 *Cancrum . . . dixerunt eo quod, cum ad id signum mense Iunio sol uenerit, retrograditur in modum cancri breuioresque dies facit* **628** *stat summa* temporis *per omnis* luces noctesque, neque enim ullum est νυχθήμερον quin horarum sit XXIV **629 tum M, tunc G, cum L properant LM** cod. Venetus, **properat GL²** ad *campus* accommodatum ; sed *campus* pro agricolis poni non potuit, potuit fortasse *ager*. *properant* homines, ut 664 *mandant*. Bentleius attulit Verg. georg. I 316 sq. *cum fluuis messorem induceret aruis | agricola et fragili iam stringeret hordea culmo* **630** '*Campus* est Martius' Iacobus **destringit** Iacobus et teste Ellisio cod. Cusanus, **destringunt GL, destrigunt M.** destringere inepte Vetterus in thes. ling. Lat. interpretatur strigili detergere, quod non ante palaestram sed post faciebant ; melius uel destrictis uestimentis nudata membra intellegerentur uel compararetur Ouid. amor. I 6 14 *strictas in mea fata manus*. sed frustra opera insumitur in explicando uerbo quod ex uersu superiore uenisse apparet, ut ne emendationis quidem temptandae certa ratio sit, nisi quod singularis numerus tuto restituitur **631 tepidum** cod. Flor. aliique, **trepidum GL, templum M,** quarum lectionum media est *tepidum* : trepidum pelagus Latine dici non puto, etsi aquam trepidantem noui, scilicet *per pronum riuum* *iactatum* nec sententia admittit et requirit oratio undarum epitheton, sicut 652 habemus *miti pelagus consternitur unda*. ceterorum coniecturis multo antistat ea quam Icuero Lucani a C. F. Webero editi uol. I p. 457 praeeunte Breiterus in Fleck. annal. uol. 139 p. 704 protulit *pacatas* ; atque etiam in Ouid. her. XIX 77 *at cito mutata est iactati forma profundi* Bentleius re perpensa *pacati* expectari intellexit. tironum est *tum* litteris pro temporis particula acceptis anaphoram corrumpere uelle *tacitas tum* similiaue scribendo

tunc et bella fero tractantur Marte cruenta
nec Scythiam defendit hiemps ; Germania sicca
iam tellure fugit Nilusque tumescit in arua.
hic rerum status est, Cancri cum sidere Phoebus
solstitium facit et summo uersatur Olympo.
parte ex aduersa brum*am* Capricornus inertem
per minimas cogit luces et maxima noctis
tempora, producitque diem tenebrasque resoluit,
inque uicem nunc damna legit, nunc tempora supplet.
tunc riget omnis ager, clausum mare, condita castra,
nec tolerant medias hiemes sudantia saxa,
statque uno natura loco paulumque quiescit.
proxima in effectum et similis referentia motus

languet ut v 211 *languetque suis Neptunus in undis* **632 marte GL²**, **morte LM** **634** '*fugit* infestantes Romanos, non defensa paludibus suis, ut erat hieme' Gronouius obs. III c. 15 collato Tac. ann. II 5 3 *fundi Germanos acie et iustis locis, iuuari siluis, paludibus, breui aestate et praematura hieme* **arua** Vrb. 668, **aura LM, auras GL²**. Hor. carm. III 3 48 *tumidus rigat arua Nilus*, Luc. VIII 477 *Nili crescentis in arua* **635 hic** Vrb. 668, **hinc GLM** **rerum LM, iterum G** et pro uar. scr. **L²** **status M, satus L, situs GL²**, **satis** cod. Venetus *rerum status* iam reciperarat Scaliger **637 aduersa GL²**, **aduerso LM**, quia *ex aduerso* et peruagatum est et legitur u. 658 **brumam** cod. Flor. aliique, **brumae GLM**. Hor. carm. IV 7 12 *bruma recurrit iners*, Ouid. ex Pont. I 2 26 *iners hiemi continuatur hiemps*, Sen. Thy. 863 sq. *pigram referens hiemem gelidus | cadet Aegoceros* **638 per LM, ter G** *cogit*, trudit et impellit per minimae lucis angustias maximis utrimque tenebris clausas, quibus ex contrario respondet illa dies *maxima sub Cancro minimis quae cingitur umbris* 397. Auson. 332 45 (Peip. p. 27) *coge secuturos bis sena per ostia menses*, Ouid. met. I 117 sq. *perque hiemes aestusque et inaequalis autumnos | et breue uer spatiis exegit quattuor annum* **639** *producitque diem tenebrasque resoluit*, ac deinde diem extendit noctemque destruit **640** *legit*, sublegit, quemadmodum fraudandi uerbum positum est u. 627. Non. p. 332 *legere subripere significat, unde et sacrilegium dicitur, id est de sacro furtum . . . Lucilius lib. XXVIII omnia uiscatis manibus leget.* Capricornus in priore sui parte diebus subtrahit quod nocturno tempori adiciat, in posteriore uicissim noctium damnis dies auget **641 riget** cod. Venetus, **figit M, fugit GL.** idem error anth. Lat. Ries. 694 5 sq. *flumine uicino stultus sitit et riget* (Binetus, *effugit* cod.) *euro | cum calidus tepido consonat igne tholus.* ibidem 572 2 *riget* abiit in *friget* *clausum mare*, I 365 *Haedi cludentes sidere pontum* *condita*, certo in loco constituta neque, ut aestate fit, crebro mota **642** Afran. epist. ap. Non. p. 208 *silices cum findat gelus*, Verg. georg. IV 135 sq. *cum tristis hiemps etiamnum frigore saxa | rumperet. sudantia* dicit quia saxa ui frigoris non dissiliunt nisi rara materie et quibus aliquid insit umoris **643 statque uno G, stantque uno L, stat quinto M** **644 effectum** Voss. 18 et Bentl. δ, **in efectum** cod. Cusanus, **infectum GLM,**

esse ferunt luces aequantia signa tenebris.
namque Aries Phoebum repetentem sidera Cancri
inter principium reditus finemque coercet
tempora diuiso iungens concordia mundo,
conuertitque uices uictumque a sidere Librae
exsuperare diem iubet et subcumbere noctes,
aestiui donec ueniant ad sidera Cancri.
tum primum miti pelagus consternitur unda
et uarios audet flores emittere tellus ;
tunc pecudum uolucrumque genus per pabula laeta
in uenerem partumque ruit, totumque canora
uoce nemus loquitur frondemque uirescit in omnem.
uiribus in tantum signi natura mouetur.
huic ex aduerso simili cum sorte refulget

effectu cod. Flor. et editores plerique, de quo uide ad I 323 et II 739 adnotata. II 357 *infectum* **GL**^{2}, *ineffectum* **LM**. casus mutandi causam idoneam non uideo, nam *proxima in effectum* signa secundae potestatis ad mutationes efficiendas non multo aliter dicuntur atque II 391 *in nullas . . . commoda uires* **similis G, simili LM** **645 tenebris** (=**tebris**=**iebus**) Barthius adu. p. 465, **diebus** libri, quo seruato Scaliger *luces* in *noctes* mutauit. *tebit* pro *tenebit* scidae Vaticanae Verg. georg. III 16. Val. Fl. IV 731 *uernis cum lux aequata tenebris*, Man. III 266 sq. *noctemque dies lucemque tenebrae* | *hibernam referunt*, 380 *luces tenebrasque* **648** *diuiso mundo*, in aequatore **649 a sidere M, ad sidera GL** ut 288, 478, fortasse ex uersu 651 **librae** * (=**ubrae**), **brumae** libri Bentleius '*ad sidera brumae*? non ultra, et ad Arietem usque uincitur dies? repone igitur cum Vossiano *uictumque a sidere brumae*', recte hactenus; sed illud insuper quaerendum erat, 'non ante, et a Libra usque uincitur dies?'. sic certe Manilio uisum est, III 252 sq. *in Libra cum lucem uincere noctes* | *incipiunt*, 659–61 *Libra . . . uictas usque ad se uincere noctes* | *ex ipsa iubet*: a bruma minor esse incipit noctium uictoria, 263 *inde* (a Capricorni parte VIII) *cadunt noctes surguntque in tempora luces*, 478 sq. *descendunt noctes a sidere brumae* | *tolluntur que dies*, Plin. n.h. XVIII 220 *augetur* (lux) *a bruma*, 264 *usque a bruma crescit dies*. itaque expectari potuit non *uictum* sed *auctumque a sidere brumae*, nisi *uictum* satis tueretur uersus 660 **651 ad sidera GL, a sidere M** fortasse ex 649 *Cancri*, is enim auctum dierum consummat, atque ita Mart. Cap. VIII 875 *cum ab aequinoctio uerno in Cancrum sol meat, omnes dies maiores sunt noctibus suis*, etsi idem non minus uerum est de sole a Cancro in autumnale aequinoctium meante **652–656** Lucr. I 6–20 **655** *uenerem partumque*, qui cum uenere coniunctus est, Lucr. I 19 sq. *omnibus incutiens blandum per pectora amorem* | *efficis ut cupide generatim saecla propagent* **656** *loquitur*, Petr. 120 72 sq. *non uerno persona cantu* | *mollia discordi sonitu uirgulta locuntur*, Verg. Aen. XI 458 *dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni* **657 signi** Regiomontanus, **signis LM**, **segnis G** frustra, *uiribus* enim genetiuo indigere sensit Iacobus *in tantum* IV 838, V 599, *in quantum* III 249 **658 huic LM, hinc G**

Libra diem noctemque pari cum foedere ducens,
tantum quod uictas usque ad se uincere noctes
ex ipsa iubet, ad brumae dum tempora surgant.
tum Liber grauida descendit plenus ab ulmo
pinguiaque inpressis despumant musta racemis ;
mandant et sulcis Cererem, dum terra tepore
autumni resoluta patet, dum semina ducit.
quattuor haec et in arte ualent, ut tempora uertunt

659 pari cum cod. Flor. aliique, **paritur M, partitur GL** **foedere** cod. Flor., **foedera M, faedera GL** **ducens G, ducem LM** 310 *aequo stat foedere tempus*

660 *tantum quod*, simili cum sorte, nisi quod noctes, non ut Aries dies, uincere iubet. Cic. II Verr. I 116 *componit edictum eis uerbis ut quiuis intellegere possit unius hominis causa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat*, Appul. de deo Socr. 8 (p. 140 Oud.) *semper illis uictus omnis in terra, ibidem pabulum, ibidem cubile, tantum quod aera proximum terrae uolitando transuerberant*, Solin. 19 19 *eadem paene specie sunt quos tragelaphos dicunt, . . . tantum quod illi uillosos habent armos* ; cum quibus non recte conferuntur Liu. XXXIII 4 6 et Petr. 76 11 **661 ad GL, a M** **dum *, tum GL, cum M**, ferme ut u. 665 **surgant *, uincant** cod. Venetus, **uincat LM, uincit GL²**, *uincunt* codd. Flor. et Bodl., quod uerbum ex uersu superiore in hunc redundauit, sicut in 670 *uertuntur* ex 669. de *surgere* ad temporum incrementa significanda adhibito uide 263 *inde cadunt noctes surguntque in tempora luces* et ad 478 adnotata haec quomodo corrigenda sint clare ostendit, cui respondere debent, uersus 651 *aestiui donec ueniant ad sidera Cancri* ; adde Mart. Cap. VIII 875 *ab autumnali aequinoctio usque ad brumam minores dies noctibus dilatatis.* subiciam, nulla addita refutatione, quae alii dederunt : Scaliger *ad brumam, cum tempora uincunt*, quod cum ipse non interpretetur interpretatur Fayus '*quando* tunc *tempora* noctis *superant*' ; dubitanter Bentleius sequente Pingraeo *ad brumam, cum tempora uertit* (quis uertat, neuter dicit) ; Iacobus *ad brumae* (qui genetiuus unde pendeat cum ipse reticuerit, Breiterus *noctem longissimam* de suo largitur) *: tum tempora uincit* (caput coronat, nempe Liber), | *tum Liber* etc. ; Bechertus *ad brumae, cum tempora uincit*, sine interpretatione **662** *Liber plenus*, contra Sen. Oed. 157 *plena suo uitis Baccho.* in Verg. buc. X 67 probabiliter et praeter morem ingeniose Coningtonus *cum moriens alta aret Liber in ulmo*, ubi multis modis mirabilia sunt quae codices habent *liber aret* **663 musta GL, in uicta M.** 153 *Bacchum per pinguia musta fluentem*, Colum. X 432 *exundent pingui spumantia dolia musto*, Prop. III 17 17 sq. *purpureo spument* (*numen* libri, quod nuper in praua detorquere coeperunt) *mihi dolia musto* | *et noua pressantis inquinet uua pedes*, Calp. buc. I 2 sq. *madidis incumbant prela racemis* | *et spument rauco feruentia musta susurro*, Pallad. XI 18 1 *cum omnia* (defrutum, caroenum, sapa) . . . *conficiantur ex musto . . . defrutum a deferuendo dictum, ubi ad spissitudinem fortiter despumauerit, effectum est*

665 dum cod. Flor. aliique, **tum L, cum M, tunc G** **ducit M, ducat L, ducunt GL²**, **ducens** cod. Venetus. *ducit*, attrahit. fortiore usus uerbo Vergilius georg. III 137 *rapiat sitiens uenerem interiusque recondat* **666–668** Sen. n.q. III 29 1 de Cancro et Capricorno mundi conflagrationem et diluuium

sic hos aut illos rerum flectentia casus
nec quicquam in prima patientia sede manere.
sed non per totas aequa est uersura figuras,
annua nec plenis flectuntur tempora signis.
una dies sub utroque aequat sibi tempore noctem,
dum Libra atque Aries autumnum uerque figurant;
una dies toto Cancri longissima signo,
cui nox aequalis Capricorni sidere fertur:
cetera nunc urguent uicibus nunc tempora cedunt.
una ergo in tropicis pars est cernenda figuris,
quae moueat mundum, quae rerum tempora mutet,
facta nouet, consulta alios declinet in usus,

effecturis *illic solstitium, hic bruma conficitur: magnae potentiae signa, quando in ipsa mutatione anni momenta sunt* **668 nec quicquam** cod. Cusanus, **nec cuiquam G, nequiquam M, necui quiquam L** **669–679** Gemin. 2 33 *οὐδὲ γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ Καρκίνῳ αἱ τροπαὶ γίνονται, ἀλλ' ἔστιν ἔν τι σημεῖον λόγῳ θεωρητὸν, ἐφ' οὗ γενόμενος ὁ ἥλιος τὴν τροπὴν ποιεῖται· ἐν γὰρ στιγμιαίῳ χρόνῳ αἱ τροπαὶ γίνονται*, 37 *ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰγόκερω. οὐδὲ γὰρ οὗτός ἐστι νοτιώτατος, ἀλλ' ἔν τι σημεῖον λόγῳ θεωρητόν*, similia 6 44–8. sententiam loci ceperunt Huetius et Fayus, nam Scaliger longe errauerat his libri talem titulum praeponunt, *quae partes in quattuor signis tropicae sint*, 'uere quidem,' ait Bentleius, 'sed importune, non enim hic ulla sectio capitis esse debet. alioquin infinitae sectiones esse debebant' **669** *uersura*, *τροπή* figurarum nomen hoc uersu pro formis corporibusue signorum accipi potest, uersu 676 signa ipsa declarat **670 annua** *, **omnia** libri inepte admodum, neque enim ullum tempus est quod pleno signo flectatur. *annua tempora* 515, Cic. Arat. 333, Germ. phaen. 563 sq., Lucr. v 619, 692, II 170 *tempora mutare annorum*, III 1005 sq. *annorum tempora, circum | cum redeunt*, Verg. georg. I 258 *temporibusque parem diuersis quattuor annum* **flectuntur LM, uertuntur G**, quod Scaliger Fayo et Becherto arripiendum relinquere debuit **671** *sub utroque tempore*, autumno et uere 672. Stat. Theb. XI 577 sq. *omnibus in terris scelus hoc omnique sub aeuo | uiderit una dies* **672** *figurant*, faciunt eisque formam imponunt, ut Lucr. II 412 sq. *musaea mele, . . . organici quae . . . figurant* **673 toto LM, tanto G** **674 cui G, qui LM** **675 tempora** codd. Bodl. et corp. Christ. Oxon., **tempore GLM** ob *uicibus* ablatiuum. sic dicendum erat *ceterae*, praecesserunt enim nomina feminina, *una dies, nox*. neque inter se aut paria aut contraria sunt *uicibus* et *tempore*, sed illud utrique membro commune est, ut *in uicem* in 640 *inque uicem nunc damna legit, nunc tempora supplet*. cetera praeter longissimam diem noctemque tempora diurna et nocturna uicissim nunc urguent, nunc cedunt. adiectiuum et substantiuum ita distributa sunt ut IV 130 *nunc glomerare rudes, nunc rursus soluere lanas*, 563 *altaque nunc statuet, nunc idem moenia uertet urguent*, instant cedentibus, id est decrescentibus **676 cernenda GL^2, gerdenda LM** *figuris*, uide 669 **677 mutet G, mutent LM** **678 679** om. cod. Venetus **678 nouet** Scaliger, **mouent LM, mouens GL^2** *facta nouet*, Heph. Theb. III 1 (C.C.A.G. VI p. 102 19 sq.) *τὰ τροπικὰ ἐν*

omnia in auersum flectat contraque reuoluat.
has quidam uires octaua in parte reponunt ;
sunt quibus esse placet decimae ; nec defuit auctor
qui primae momenta daret frenosque dierum.

τῇ ἀνατολῇ ὄντα μετατρέπει ταχέως τὸ πραττόμενον *consulta alios declinet in usus*, schol. Germ. Breys. pp. 199 et 223 *signa tropica peregrinationibus praesunt et omnino motibus* (al. *mobilibus*), *et in consiliis subinde uariant atque permutant* ; quamquam Manilius potius de consiliis insperatum exitum habentibus loquitur **679 auersum LM**, **aduersum**, ut solent scribae, **G** et editores omnes. *in contrarium* sic poni notum est, uelut Sen. dial. VIII 8 4 *tempestates . . . quae rectorem in contrarium rapiant* : *in aduersum* non dicitur nisi de progrediente uel de duobus inter se oppositis, ut I 684. quae quis contra reuoluit, ea *in auersum* flectit, hoc est retro, etsi exempla eius locutionis praeter Plin. n.h. XI 248 et XXX 54 non uidentur extare. Verg. Aen. XII 485 *auersos . . . currus . . . retorsit*, Ouid. met. XII 136 sq. *retroque ferenti | auersos passus* ; quos locos ideo elegi quia ualde inter se diuersi sunt **flectat . . . reuoluat GL²**, **flectant . . . reuoluant LM** **680-682** Achill. isag. 23 (Maassii comm. in Arat. p. 54 17-20) *βούλονται δὲ τροπὴν αὐτὸν (τὸν ἥλιον) ποιεῖσθαι οἱ μὲν περὶ τὰς ἀρχὰς, οἱ δὲ περὶ ὀγδόην μοῖραν, οἱ δὲ περὶ δωδεκάτην, οἱ δὲ περὶ πεντεκαιδεκάτην τοῦ* Καρκίνου, Hipparch. II 1 15 *τὴν διαίρεσιν τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου ὁ μὲν Ἄρατος πεποίηται ἀπὸ τῶν τροπικῶν τε καὶ ἰσημερινῶν σημείων ἀρχόμενος, ὥστε ταῦτα τὰ σημεῖα ἀρχὰς εἶναι ζῳδίων. ὁ δὲ Εὔδοξος οὕτω διῄρηται ὥστε τὰ εἰρημένα σημεῖα μέσα εἶναι, τὰ μὲν τοῦ* Καρκίνου *καὶ τοῦ* Αἰγόκερω, *τὰ δὲ τοῦ* Κριοῦ *καὶ τῶν* Χηλῶν, Colum. IX 14 12 *brumam, quae fere conficitur circa VIII kal. Ian. in octaua parte Capricorni . . . nec me fallit Hipparchi ratio, quae docet solstitia et aequinoctia non octauis sed primis partibus signorum confici. uerum in hac ruris disciplina sequor nunc Eudoxi et Metonis antiquorumque fastus astrologorum, qui sunt aptati publicis sacrificiis.* in octaua parte signorum Caesar et Sosigenes solstitia et aequinoctia constituerunt, quos Manilius sequitur III 257, at I 622 Hipparchum, eundemque III 278 sqq., 395 sqq., 443 sqq., quem tamen deserit 625-8, 637-40. qui sint, quibus placere ait decimae partis has uires esse, nescio **680 quidam M**, **quidem L**, **aequidem G** **octaua L**, **octauat G**, **octauam M** **681 decimae ***, **decimas** libri non agnito genetiuo. nemini umquam placuit has uires aut decimas uires aut partes decimas esse, quae uerba sunt sensus inania. uix melior Bentlei coniectura est, *decimam*, melior aliquanto Scaligeri, *decima*, nec tamen bona ; neque enim bene dicitur *esse decima* ut sit *in decima positas esse*

quae ad II 969 de octatropo disputaram plane confirmauit paucis post editum librum meum diebus emissa C.C.A.G. tomi VIII pars iii, ubi p. 117 21–7 *τῶν δώδεκα τόπων* enumerationi haec subiciuntur, *ὅτι τινὲσ τὴν λεγομένην ὀκτάτυπον* (quae uox hic semel lecta non in commenticium et fictum uocabulum *ὀκτάτοπον* mutanda sed aut seruanda erat aut reponendum *ὀκτάτροπον*) *πρὸσ τὴν αὐτὴν σκέψιν ἐπραγματεύσαντο. καὶ τὸν μὲν ὡροσκόπον ζωῆσ ἐκάλεσαν τόπον· ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὰ περὶ ζωῆσ θεωρεῖσθαι· τὸ δὲ ἐπαναφερόμενον τῷ ὡροσκόπῳ τὰ τῆσ ζωῆσ ἑπόμενα μηνύειν, τὸν δὲ τρίτον τόπον ἐκάλεσαν ἀδελφῶν, γονέων δὲ τὸ δ′, τὸ δὲ ε′ τέκνων, τὸ ϛ′ δὲ τῶν περὶ τὸ σῶμα σινῶν, τὸ ζ′ δὲ γάμου τόπον, τὸ η′ δὲ τῆσ τελευτῆσ. καὶ διὰ τούτων τῶν ὀκτὼ τόπων τὸν ὅλον τοῦ γενομένου σκέπτονται βίον.* ita Antiochus ; similia Thrasyllus ibid. p. 101 3–13, *εἶτα διαλαμβάνει καὶ ὡσ ζωὴ μὲν τὸ ὡροσκοποῦν λέγεται ζῴδιον, βίοσ δὲ τὸ τούτῳ ἐπαναφερόμενον, τὸ τρίτον δὲ ἀδελφῶν ἐπέχει λόγον, καὶ τὸ ὑπὸ γῆν γονέων, τέκνων δὲ τὸ τούτῳ ἐπαναφερόμενον, σίνουσ δὲ τὸ ἑπόμενον, γυναικὸσ δὲ τὸ δῦνον, τὸ δὲ ἐπικαταφερόμενον τῷ δύνοντι κέντρῳ, ὄγδοον ἀπὸ τοῦ ὡροσκόπου τῇ τάξει τυγχάνον, τύχη καὶ θάνατοσ καλεῖται. ταῦτα εἰπὼν καὶ ὡσ οἷόν τε ἦν αὐτῷ κανονίσασ καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ θεματίου καταβάλλεται· ἐν οἷσ καὶ περὶ χρόνων ζωῆσ διαλαμβάνει, τίνεσ αὐτοὺσ καὶ ὅπωσ ἐπιμερίζουσιν, καὶ περὶ βίου ὅπωσ ἔξει, καὶ περὶ τῶν ὑπολοίπων ἓξ κεφαλαίων, ἀδελφῶν φημι καὶ γονέων καὶ τέκνων καὶ σινῶν⟨καὶ γυναικὸσ⟩καὶ τύχησ*

ceterum haec in adnotationibus corrigantur

II 328 III 350–4 omittere, II 337 sq. adferre debui

II 629 scriptum oportuit ‘ chelaeque et Bentleius ’

INDEX

accusatiuus ex eiusdem formae nominatiuo auditur . . . . u. 451
adiectiuum sine substantiuo 91, 111
aluus cuius sit generis . 195
ἀνάπαλιν . . . . pp. x sq.
animus, animi . . . u. 38
anni pro gradibus aequatoris . . . . p. xxvi
apisci . . . . u. 146
articulus in lingua Latina desideratus . . . 22
athla . . . pp. v sq., u. 162
auferre . . . . u. 217

Catochoras, Catachoras . p. xiii
cedere . . . . . u. 468
censeri per annos . . 597
χρόνοι ζωῆσ . pp. xxiii–xxviii
,, ἰσημερινοί . . . xiv
χρονοκρατορία . . . xxii sq.
climata Alexandriae et Rhodi xiii
crescere pro *oriri* . . u. 290

datiuus quartae et quintae declinationis . . . 98
deducere 396
deicere 371
descendere pro *decrescere* . 478
describere, discribere . . 539
dexter 599
diuortia 384
dodecatropos . pp. xxvi–xxviii
domui datiuus . . . u. 98
ducere . . . 279, 298, 423
ducito elisum . . . 423

earum 157
eidem disyllabum . . 487
eruptus ab eripiendo . . 352
et 70, 604
ἔτη pro gradibus aequatoris . . . pp. xxv sq.
extremus . . . . u. 232

falsi fallacia mundi . . 311
fastigium 325
fidei datiuus . . . 98
fides Chelarum . . . 305
figura 669
Firmicus math. II 11 . . p. xxvi
forma . . . u. 178, 497, 604
Fortunae locus . . p. vi, u. 96
frons . . . . . u. 115
frustra uerbis frustrationem significantibus adiectum . 108
fuerant surgentia . . 332
fugiens et *fulgens* confusa . 351

hexametri clausula . . 423, 535
hora 546
horoscopare . . . 296
horoscopus quomodo inueniatur . . . pp. xi–xxii
hyperbaton . . . u. 61

ignotus 4
illi, illic 309
illius 92
in 149, 243, 263, 342, 527, 595, 644
in auersum, in aduersum . 679
in horam, in hora, hora . 458
in quantum . . . 249
in totum 390
Isidorus orig. III 42 4 . . p. xiii
iterationes uerborum . u. 122, 458

Lucanus IX 531–7 . . 304
Lucretius VI 285 sq. . . 395
lustrum 321, 580

magnus media significatione positum 341
manere 604
Manetho III 419 . . . p. xxv
Manilius I 825 . . . u. 377
,, II 849 . . . 217
,, II 969 . . . p. 69
,, IV 248 . . . u. 423
Martialis I 48 6 . . . 305
μάτην 108

messis in *mensis* mutatum . 598
messis pro anno . . . 598
mixtura 587
modus uerbi adsimilatus . 462
,, ,, commutatus . 420
,, ,, in pendenti interrogatione . . . 385
moris, modis . . . 415
munera, munia . . . 71
munera et *nomina* confusa . 71

nec et *sed* confusa . . 312
Nemeeius a *Nemea* . . 404
nequiquam 108
nodus 228, 622
numerosus 172
nutricia 133

o finalis correpta . . 423
ὀκτάτροπος . . . p. 69
olympias . . . . u. 596
ora in *hora* mutatum . . 537
Ouidius met. xv 126 . . 24

per annos censeri . . 597
per signa 212
Persius v 45–8 . . . p. xxiii
,, vi 79 . . . u. 486
planetae . . . 101, 268, 585
positio neglecta . . . 319, 364
praecingere, praecidere . 307
praepositio ex priore membro auditur . . . 260, 291
praepositionum collocatio . 521
praetextum 131
pronus 359
Propertius i 3 20 . . 4
,, i 21 4 . . 97
,, iii 5 15 . . 369
,, iii 17 17 . . 663
,, iii 19 21 sq. . 9
proprius pro Graeco . . 42
προσθαφαίρεσις . . . p. xviii

quandoque . . . . u. 484
quanto propius, tam magis . 344
qui post *quicumque* uel *quisquis* positum . . . 68, 103
quod, quot 67

requirit se 531
reuocare 486

salus rerum . . . 124
sed et *nec* confusa . . 312
Seneca apoc. 3 2 . . 204, 537
sol pro anno . . . 547
sp praecedente breui . . 364
stadia . . . . . p. xiv
sub . u. 172, 245, 303, 571, 606, 671
subruptus a subripiendo . 352
substantiuum ex posteriore membro alio casu praecipitur 158

tam magis, quanto propius . 344
tantum quod . . . 660
temet 324
temporum dominium . pp. xxii sq.
tempus medendi . . . u. 142
tenus 377
tōtus 420
transpositio litterarum . 172, 324, 414, 450
,, uerborum 172, 353, 545
,, uersuum . 7, 399, 407
tunc 315

ue in *que* mutatum . . 18
,, pro *siue* 151
uerbum simplex pro compositio iteratum . . 328
Vergilius buc. x 67 . . 662
uerte uias . . pp. viii–xi, u. 196
uotum . . . . u. 527

z praecedente breui . . 319
zona pro circulo . . . 319

GLASGOW: PRINTED AT THE UNIVERSITY PRESS BY ROBERT MACLEHOSE AND CO. LTD.

PA
6500
M4
1903
liber 3
cop.2

Manilius, Marcus
Astronomicon

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY